

**HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE
RİSK ALGISI VE DAVRANIŞLARI:
AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ**

Halilibrahim GÖKGÖZ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Cantürk KAYAHAN

Temmuz, 2018

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE RİSK ALGISI VE
DAVRANIŞLARI: AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ**

Hazırlayan
Halilibrahim GÖKGÖZ

Danışman
Doç. Dr. Cantürk KAYAHAN

AFYONKARAHİSAR 2018

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Hayvancılık Sektöründe Risk Algısı ve Davranışları: Afyonkarahisar Örneği” isimli çalışmanın, tarafımdan geleneklere ve bilimsel ahlaka ters düşecek bir yardımdan faydalanmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

26/07/2018

Halilibrahim GÖKGÖZ

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Cantürk KAYAHAN

JÜRİ ÜYELERİ: Prof. Dr. Tuğrul KANDEMİR

Doç. Dr. Ercan ÖZEN

İşletme Anabilim Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Halilibrahim GÖKGÖZ'ün "**Hayvancılık Sektöründe Risk Algısı ve Davranışları: Afyonkarahisar Örneği**" başlıklı tezini değerlendirmek üzere 26 Temmuz Perşembe günü saat 11:00'da Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Celal DEMİR

MÜDÜR

ÖZET

HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE RİSK ALGISI VE DAVRANIŞLARI: AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ

Halilibrahim GÖKGÖZ

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

Temmuz 2018

Danışman: Doç. Dr. Cantürk KAYAHAN

Hayvancılık sektörü, Afyonkarahisar ilinin en temel üretim ve işletim sistemlerinden birisidir. Gerek Türkiye'nin gerekse Afyonkarahisar ilinin geleceği sektörel üretim alt yapısının doğru kurgulanması önem arz etmektedir. Ancak değerlendirmelerin doğru ve rasyonel olarak yapılabilmesi, üreticilerin gözüyle sektöre bakılmasına ve risk algılamalarının iyi oluşturulmasına bağlıdır. Bu durumdan yola çıkılarak çalışmada Afyonkarahisar ilinde hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletme sahiplerinin, hangi risk davranışlarını gösterdikleri ve neleri hangi ölçüde risk kaynağı olarak algıladıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada kullanılan veriler, Afyonkarahisar merkez ve Bolvadin, Çay, Sultandağı, Dinar, İhsaniye ve Çobanlar ilçelerinde hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletme sahiplerine anket yapılması sonucu elde edilen verilerin değerlendirmelerini kapsamaktadır. Çalışmada elde edilen verilere faktör analizi uygulanmış, risk davranış ve risk kaynaklarına ilişkin sorular faktörlerde toplanmıştır. Risk davranış ve kaynak puanları frekans değerleriyle birlikte tablolarda özetlenerek sunulmuştur. İşletme sahiplerinin demografik ve çiftlikle ilgili özellikleriyle, risk davranışları ve

risk kaynak algıları arasındaki ilişki, normal dağılım göstermediğinden dolayı Mann-Whitney U Testi ve Kruskal Wallis Testi kullanılarak analiz edilmiştir. Risk davranışlarının risk kaynak algılamasına etkisini belirlemede çoklu doğrusal regresyon analizi uygulanarak modellenmiştir. Risk davranışları ve projelerden faydalanma durumunun, risk kaynak algılamasına etkisini belirlemede çoklu doğrusal regresyon analizi uygulanarak bir model kurulmuştur. Elde edilen bilgiler ışığında Afyonkarahisar örneğinden yola çıkılarak, sektörün ülkemizdeki geleceği açısından değerlendirmelerde bulunulmuş ve bu kapsamda çeşitli öneriler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Risk, risk davranışları, risk algısı, faktör analizi, çoklu doğrusal regresyon, hayvancılık sektörü

ABSTRACT

RISK PERCEPTION AND BEHAVIORS IN LIVESTOCK SECTOR: CASE IN THE CITY OF AFYONKARAHISAR

Halilibrahim GÖKGÖZ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF BUSINESS ADMINISTRATION**

July 2018

Advisor: Assoc. Prof. Cantürk KAYAHAN

Animal Husbandry is one of the most basic production and operation field in Afyonkarahisar province. Planning and creating the right industrial production infrastructure has a great importance for the future of Afyonkarahisar province as well as for the whole country. But a correct and rational evaluation can be made through the eyes of the producers which sees the industry as a whole and through creating a good risk perception. Considering these factors, the aim of this work is to find which risk behaviors are observed amongst the owners who is doing business in animal husbandry industry in Afyonkarahisar province and what factors they see as a risk at which rates. Data used in this research consists of information obtained from the survey made to the owners doing business in animal husbandry industry in Bolvadin, Çay, Sultandağı, Dinar, İhsaniye, Çobanlar and the central district of Afyonkarahisar province. Factor Analysis is used in this work to these obtained data and questions related to risk behaviors and risk sources are gathered in the factors. Risk behaviors and risk sources ratings and their frequency values are presented in

tables briefly. Because of the correlation between the demographical features of the proprietors with the features of their animal farms and their perception of risk behaviors and risk sources is not normally distributed, analysis is done by using Mann-Whitney U Test and Kruskal Wallis Test. To determine the effects of the risk behaviors on perceiving the risk sources, a model is created by applying multi linear regression analysis. According to the final results, through the example of Afyonkarahisar province, evaluations are made about the future of animal husbandry industry in our country and some suggestions are made according to this evaluation.

Keywords: Risk, risk behaviors, risk perception, factor analysis, multi linear regression, animal husbandry industry

ÖNSÖZ

Küreselleşen dünyada firmaların faaliyetlerinde birbirlerine olan entegrasyon gücü artmaktadır. Bunun sonucunda firmaların maruz kaldığı riskler sistematik ve sistemik olarak kendini göstermektedir. Dolayısıyla işletmeler için risk yönetim tanımlaması yapılmakta ve bu tanımlama sürecin temelini oluşturmaktadır. Buradan yola çıkarak hayvancılık sektörü içinde değerlendirmelerin doğru olarak yapılabilmesi ve risklerin süreç olarak yönetilebilmesi sektörde faaliyet gösteren işletme sahiplerinin gözünden risk algılamalarının doğru olarak ölçülmesine bağlıdır.

Yapılan bu çalışmada işletme sahiplerinin perspektifinden risk değerlendirmeleri incelenerek gerek Afyonkarahisar gerekse Türkiye açısından hayvancılık sektörünün durumu ve geleceğine yönelik görüşlerde bulunuldu

Çalışma sürecinde ve dışında yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Cantürk KAYAHAN'a, görüş ve önerileriyle desteklerini esirgemeyen ve hayatıma ince dokunuşlar yaparak yeni boyutlar kazandıran Sayın Prof. Dr. Tuğrul KANDEMİR'e ve katkılarını esirgemeyen Proje Uzmanı Hasan Basri İPEK'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, hayatımda önemli bir yere sahip olan ve her zaman destekleriyle yanımda olan aileme minnet duygularımı sunmayı bir borç bilirim.

Halilibrahim GÖKGÖZ

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvi
KISALTMALAR DİZİNİ	xvii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE RİSK KONUSU, ALGISI VE YÖNETİMİ

1. RİSK VE RİSK ALGISI.....	3
1.1. RİSK KAVRAMI.....	3
1.2. RİSKİN TANIMI	4
1.3. RİSK ALGISI.....	6
2. RİSK ÇEŞİTLERİ	7
2.1. SİSTEMATİK RİSKLER.....	7
2.1.1. Piyasa Riski	8
2.1.1.1. Faiz Oranı Riski	9
2.1.1.2. Döviz Kuru Riski	9
2.1.1.3. Hisse Senedi Pozisyon Riski	10
2.1.2. Ülke Riski.....	10
2.1.3. Hükümet Riski	11

2.1.4. Politik Risk	12
2.1.5. Yasal Ve Düzenleyici Riskler	12
2.1.6. Çevresel Riskler	13
2.1.7. Sistemik Riskler	13
2.2. SİSTEMATİK OLMAYAN RİSKLER	14
2.2.1. İşletme Riskleri	15
2.2.2. Kredi Riski.....	15
2.2.3. Likitide Riski.....	16
2.2.4. Operasyonel Risk	17
2.2.5. Muhasebe Riski	18
2.2.6. Sektör Riski	18
2.2.7. İtibar Riski.....	19
2.2.8. Yönetim Riski	20
2.3. HAYVANCILIK SEKTÖRÜ RİSKLERİ.....	20
3. RİSK YÖNETİMİ.....	23
3.1. RİSK YÖNETİMİ KAVRAMI	23
3.2. RİSK YÖNETİM SÜRECİ	25
3.2.1. Stratejik Hedeflerin Belirlenmesi.....	26
3.2.2. Risk Analizinin Yapılması.....	26
3.2.2.1. Riskin Belirlenmesi	26
3.2.2.2. Riskin Tanımlanması	27
3.2.2.3. Riskin Tahmin Edilmesi.....	28
3.2.3. Riskin Değerlendirilmesi.....	28
3.2.4. Risk Yönetim Tekniğinin Seçilmesi.....	29
3.2.4.1. Riskten Kaçınmak	30

3.2.4.2. Riski Tutmak.....	31
3.2.4.3. Riski Azaltmak.....	32
3.2.4.4. Riski Transfer Etmek	32

3.2.5. Risk Yönetim Tekniğinin Uygulanması ve Sonuçlarının Gözlenmesi 34

İKİNCİ BÖLÜM

HAYVANCILIK SEKTÖRÜ VE GENEL DEĞERLENDİRMESİ

1. TÜRKİYE’DE HAYVANCILIK SEKTÖRÜ	35
1.1. TÜRKİYE’DE BÜYÜKBAŞ HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE VARLIĞI 36	
1.2. TÜRKİYE’DE KÜÇÜKBAŞ HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE VARLIĞI 37	
1.3. TÜRKİYE’DE KÜMES HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE VARLIĞI.....	38
2. AFYONKARAHİSAR’DA HAYVANCILIK SEKTÖRÜ	39
2.1. AFYONKARAHİSAR’DA BÜYÜKBAŞ HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE VARLIĞI.....	40
2.2. AFYONKARAHİSAR’DA KÜÇÜKBAŞ HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE VARLIĞI.....	41
2.3. AFYONKARAHİSAR’DA KÜMES HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE VARLIĞI.....	42
3. ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ YAPILMIŞ BENZER ÇALIŞMALAR.....	43
3.1. TARIM VE HAYVANCILIKTA RİSK, RİSK ALGISI, RİSK YÖNETİMİ VE RİSK YÖNETİM STRATEJİLERİNİ ELE ALAN TÜRKİYE’DE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR.....	43
3.2. TARIM VE HAYVANCILIKTA RİSK, RİSK ALGISI, RİSK YÖNETİMİ VE RİSK YÖNETİM STRATEJİLERİNİ ELE ALAN YURTDIŞINDA YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR’DA HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE RİSK ALGI VE UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	53
-----------------------------------	-----------

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	53
3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIM VE SINIRLILIKLARI	54
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	55
4.1. ARAŞTIRMA EVRENİ VE ÖRNEKLEM	55
4.2. ARAŞTIRMA ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ.....	56
4.3. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN TOPLANMASI	57
4.3.1. Kişisel Özelliklere İlişkin Sorular	58
4.3.2. Risk Davranışlarına İlişkin Sorular	58
4.3.3. Risk Kaynaklarına İlişkin Sorular	58
4.4. ARAŞTIRMA ÖLÇEĞİNİN GÜVENİLİRLİĞİ	59
4.4.1. Risk Davranışları Güvenilirlik Analizleri	59
4.4.2. Risk Kaynakları Güvenilirlik Analizleri	60
5. VERİLERİN ANALİZİ.....	61
5.1. ARAŞTIRMANIN MODELLEMESİ VE HİPOTEZLERİ.....	61
5.2. DEMOGRAFİK VE ÇİFTLİK BİLGİLERİNE AİT VERİLER	64
5.3. TANIMLAYICI İSTATİSTİKSEL VERİLER.....	67
5.4. FAKTÖR ANALİZLERİ	71
5.4.1. Risk Davranışları Faktör Analizi Sonuçları.....	71
5.4.2. Risk Kaynakları Faktör Analizi Sonuçları.....	73
5.5. FAKTÖRLERİN DEMOGRAFİK VERİLER AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMASI.....	76
5.5.1. Risk Davranışları İle İlgili Karşılaştırmalar	76
5.5.1.1. Yaşa Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki	76
5.5.1.2. Mezuniyet Durumuna Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki.....	77

5.5.1.3. İşletmenin Bulunduğu İlçeye Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki	78
5.5.1.4. Proje Desteklerinden Faydalanma Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki.....	79
5.5.1.5. Çiftlik Tipine Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki	80
5.5.1.6. Çiftlikte Bulunma Zamanına Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki	81
5.5.2. Risk Kaynakları Karşılaştırmalar.....	82
5.5.2.1. Yaşa Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki	82
5.5.2.2. Mezuniyet Durumuna Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki.....	84
5.5.2.3. İşletmenin Bulunduğu İlçeye Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki	85
5.5.2.4. Proje Desteklerinden Faydalanma Durumuna Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki.....	87
5.5.2.5. Çiftlik Tipine Göre Risk Kaynaklarına Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki	88
5.5.2.6. Çiftlikte Bulunma Zamanına Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki	90
5.6. RİSK KAYNAK PUANINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ÇOKLU DOĞRUSAL REGRESYON YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ	92
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	94
KAYNAKÇA.....	105

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Uygun Risk Yönetim Tekniği	33
Tablo 2. GSYH, Tarımsal GSYH ve Tarımın GSYH'deki Payı.....	36
Tablo 3. Türkiye'de Büyükbaş Hayvan Sayıları	37
Tablo 4. Türkiye'de Küçükbaş Hayvan Sayıları	38
Tablo 5. Türkiye'de Et ve Yumurta Tavuğu Sayıları.....	39
Tablo 6. Afyonkarahisar'da Büyükbaş Hayvan Sayıları.....	40
Tablo 7. Afyonkarahisar'da Küçükbaş Hayvan Sayıları.....	41
Tablo 8. Afyonkarahisar'da Et ve Yumurta Tavuğu Sayıları.....	42
Tablo 9. Risk Davranışları Güvenilirlik Değeri	60
Tablo 10. Risk Kaynakları Güvenilirlik Değeri	60
Tablo 11. Katılımcıların Cinsiyeti	64
Tablo 12. Katılımcıların Yaşı	64
Tablo 13. Katılımcıların Mezuniyet Durumu	65
Tablo 14. İşletmelerin Faaliyet Gösterdikleri İlçe Dağılımını	65
Tablo 15. Katılımcıların Projelerden Faydalanma Durumu	66
Tablo 16. Katılımcıların Çiftlik Tipi Dağılımları.....	66
Tablo 17. Katılımcıların Çiftliğindeki Hayvan Sayısı Dağılımları	67
Tablo 18. Katılımcıların Çiftlikte Bulunma Durumu Dağılımları	67
Tablo 19. Risk Davranışlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	68
Tablo 20. Risk Kaynaklarına İlişkin Betimsel İstatistikler	69
Tablo 21. Risk Davranışları KMO ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları.....	72
Tablo 22. Risk Davranışları Faktörlerine İlişkin Veriler.....	73
Tablo 23. Risk Kaynakları KMO ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları	74

Tablo 24. Risk Kaynakları Faktörlerine İlişkin Veriler	74
Tablo 25. Yaşa Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi	76
Tablo 26. Mezuniyet Durumuna Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi	77
Tablo 27. İşletmenin Bulunduğu İlçeye Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi	78
Tablo 28. Proje Desteklerinden Faydalanma Durumuna Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi	79
Tablo 29. Çiftlik Tipine Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi	80
Tablo 30. Çiftlikte Bulunma Zamanına Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi	81
Tablo 31. Yaşa Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi.....	83
Tablo 32. Mezuniyet Durumuna Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi.....	84
Tablo 33. İşletmenin Bulunduğu İlçeye Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi.....	86
Tablo 34. Proje Desteklerinden Faydalanma Durumuna Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi.....	87
Tablo 35. Çiftlik Tipine Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi.....	89
Tablo 36. Çiftlikte Bulunma Zamanına Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi.....	91
Tablo 37. Risk Kaynak Puanını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesine Yönelik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları.....	92
Tablo 38. Model Özeti.....	93

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Risk, Belirlilik ve Belirsizlik İlişkisi.....	5
Şekil 2. Genel Olarak Risk Yönetim Süreci.....	25
Şekil 3. Risk Yönetim Teknikleri.....	29

KISALTMALAR DİZİNİ

AIRMIC	: Sigorta ve Risk Yöneticileri Birliği
ALARM	: Kamu Sektöründe Ulusal Risk Yönetimi Formu
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CASACT	: Kaza Aktüeryal Derneği
DEFRA	: İngiltere Çevre, Gıda ve Kırsal İşler Bakanlığı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
FADN	: Tarım Muhasebesi Veri Ağından
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSYH	: Gayri Safı Yurtiçi Hasıla
IRM	: Yönetim Enstitüsü
KMO	: Kaiser-Meyer-Olkin
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OFRD	: İstiridye Tarımı Bölge Departmanı
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SPSS	: Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TDK	: Türk Dil Kurumu
TİGEM	: Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Globalleşen dünyada birbirleriyle entegre halinde faaliyet gösteren işletmeler, faiz, kur, faaliyet riski vb. risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Hayvancılık sektöründe de işletmeler gerek genel ekonomik değişmeler gerekse kur, fiyat ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan risklerden etkilenmektedir. Kurdaki dalgalanmalar et fiyatlarından yem fiyatlarına ve hayvancılık sektörü için temel girdi olan birçok faktörü etkilemesi hayvancılık sektöründe riskleri arttırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Afyonkarahisar ilinde faaliyet gösteren hayvancılık işletmesi sahiplerinin demografik özelliklerini, hangi risk davranışlarını ne düzeyde gerçekleştirdikleri, neleri hangi düzeyde risk kaynağı olarak algıladıklarının ölçülmesidir. Bunun yanı sıra hangi demografik özelliklere göre risk davranış ve kaynak puanının anlamlılık gösterip göstermediğinin, risk davranış ve kaynak etmenlerinin kendi içerisinde faktörlere ayrılıp ayrılmadığının ve risk davranışları arasında modelleme kurularak risk kaynak puanının tahmin edilebilme derecesinin tespiti amaçlanmıştır. Bu kapsamda Afyonkarahisar'da hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletme sahiplerine anket uygulanmış; işletme sahiplerinin genel anlamda risk algıları ve risk alma düzeylerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Ayrıca işletme sahiplerinin risk davranışları ve risk kaynak algılarının alt boyutlarının da inceleneceği bu çalışma ile Afyonkarahisar hayvancılık sektörü ve iktisadi gelecek açısından değerlendirilmiştir.

Hayvancılık sektörü, hem Türkiye'nin hem de Afyonkarahisar ilinin en temel iktisadi faaliyet alanlarından birisidir. Gerek Türkiye'nin gerekse Afyonkarahisar ilinin geleceği sektörel üretim alt yapısının doğru kurgulanması ve etkinleştirilmesine bağlıdır. Ancak değerlendirmelerin doğru ve geleceğe yönelik öngörülerin rasyonel olarak yapılabilmesi, üreticilerin gözüyle sektörün incelenmesine ve risk algılamalarının oluşturulmasına bağlıdır. Daha önce Afyonkarahisar iline yönelik benzer bir çalışmanın yapılmamış olması ve özgün bir çalışma olması hem Afyonkarahisar ilinin ve ilçelerinin geleceğine yönelik tespitlerin belirlenmesinde hem de bilimsel anlamda rasyonel bilgi ve sonuçların elde edilmesine katkı sağlayacaktır. Tezde elde edilecek verilerin anket yoluyla toplanacak olması da elde edilen verilerin rasyonelliğini ve bu sonuçlar doğrultusunda risk algısının,

davranışlarının ve bu algı ile davranışların hayvancılığa etkisinin görülmesini sağlayacağından dolayı sektörel bir analiz niteliği de taşımaktadır. Ayrıca yapılan tespitler neticesinde Afyonkarahisar ilinde hayvancılık sektörünün ve Afyonkarahisar ilinin ekonomisine yönelik öneriler oluşturulacak olması da çalışmanın önemliliğini destekler niteliktedir.

Çalışmanın ilk bölümünde risk konusu, algısı, türleri ve risk yönetim teknikleri ele alınmış ve hayvancılık sektörü açısından değerlendirilmiştir.

Türkiye ve Afyonkarahisar'da hayvancılık sektörünün önemi, durumu, hayvan sayıları ve daha önce tarım ve hayvancılıkta yapılan benzer çalışmalar, çalışmanın ikinci bölümünde ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde araştırmanın amacı, önemi, varsayım ve sınırlılıkları, araştırmanın hipotezleri, araştırmanın yöntemi, modeli, örnekleme, veri toplama araçları, verilerin istatistiksel analizi ve araştırmanın kısıtları açıklanmış olup elde edilen bulgular ortaya konulmuştur.

Çalışmanın son bölümünde ise hayvancılık sektörü işletme sahiplerinin risk değerlendirmeleri ele alınarak Afyonkarahisar ili hayvancılık sektörünün geleceğine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVDE RİSK KONUSU, ALGISI VE YÖNETİMİ

Bu bölümde risk, algısı, türleri ve risk yönetim teknikleri ele alınıp hayvancılık sektörü açısından değerlendirilecektir.

1. RİSK VE RİSK ALGISI

Bu bölümde öncelikle risk kelimesinin etimolojik kökenine değinilecektir. Ayrıca kavramsal çerçevede tanımları yapılarak gelişimi incelenecek ve hayvancılık sektörü açısından değerlendirilecektir. Bunun yanında risk ve risk algısı kavramları açıklanacaktır.

1.1. RİSK KAVRAMI

Risk kelimesinin kavram olarak kökeninin literatürde yaygın olarak kabul edilen şekli Antik Yunanca'daki 'rhiza' sözcüğüdür. O dönemdeki anlamı 'kök' olan 'rhiza' sözcüğü sonraları Latince'ye de geçmiş ve bu dilde 'sarp kayalık' anlamında kullanılmıştır. Ayrıca bu sözcüğün İspanyolca'daki 'riesgo', Fransızcadaki 'risque', İtalyancadaki 'risici, risco' ve Latince'deki 'resicum, risicum, riscus' kelimelerinin kökeni olduğu genel kabul görmektedir (Çipil, 2008: 4-5).

Başka kaynaklara göre de 'risk' sözcüğü eski İtalyanca'da 'cüret etmek' anlamında değerlendirilen 'risicare' fiilinden geldiği düşünülmektedir (Bernstein, 2006: 11-23). Tefik (1997 :2) tarafından Arapça 'da kaza ile aynı anlama gelen 'rizik' veya 'riziko (risicum) kelimelerinden ortaya çıktığı belirtmiştir.

Bunların yanında riske ilişkin ciddi çalışmaların Rönesans döneminde başladığı gözlenmekle beraber kavram olarak telaffuzunun 14-15. yüzyıllara dayandığı belirtilmektedir (Babuşcu, 2005: 5-6).

17. yüzyılda İngiliz dilinde de yerini alan risk kavramının, 1960'larda Sermaye Varlıkları Fiyatlama Modeli (CAPM) gelişimiyle 1970'lerde sigorta sektöründe geniş bir kullanım alanı bulduğu ve 1980'lerden sonra ise finansal türevler olarak ifade edilen finansal enstrümanların kullanılmasıyla piyasalar için önemli bir çalışma alanı haline gelmiştir¹.

1 <http://en.wikipedia.org/wiki/risk>, (25.11.2017).

1.2. RİSKİN TANIMI

Riskle ilgili literatür incelendiğinde farklı tanımlamaların olduğu ve Bu farklılıkların yalnızca aynı kavramın farklı şekillerde açıklanmasıyla değil; farklı anlama gelecek açıklamaların da olduğu görülür.

Risk kavramı 'ölçülebilir olma', 'tehlike', 'belirsizlik' ve 'emin olmama' kavramlarıyla birlikte açıklanabilir (Dworak, 1985: 64).

Riskle ilgili tanımlamalarda iki önemli etmen ortak olarak belirtilmiştir: ilki, bazı kayıpların mümkün olması; diğeri de bu kayıplarla ilgili bir ihtimalin ya da belirsizliğin olmasıdır (Dorofee ve diğ., 1996: 20-21).

Bernstein (1996:8) tarafından riskin kaderden daha çok bir seçim olduğu ve cesaretimize bağlı olarak gerçekleştirdiğimiz eylemlerin neticesi olduğu belirtilmiştir.

Genel bir ifadeyle risk, beklenen getiri ile gerçekleşen getiri arasındaki farkın bir sonucu olarak zararın uğrama olasılığı olarak ifade edilir (Babuşcu, 1997: 60).

Evrensel olarak kullanılmasına rağmen risk kelimesinin tanımına ilişkin farklı kişilerce farklı tanımlamalar getirilmiştir. Risk sözcüğü anlam olarak zarara uğratma tehlikesiyle ilişkilendirilir (TDK, 1998: 628).

Getiriye ait ihtimallerin bilinmesi, başka bir deyişle belirsizliğin nesnel ölçüsü risk olarak tanımlanır (Çıtak, 1999).

Fettahoğlu (2000: 91) tarafından yapılan başka bir tanımda risk bir olgunun negatif açıdan meydana gelme olasılığı olarak açıklanmıştır.

Genel bir ifadeyle bir faaliyet sonucu beklenilmeyen sonuçlarla karşılaşma ihtimalidir (Güven, 2001).

Coyle (2000: 2) tarafından yapılan başka bir tanıma göre riskin genel bir ifadeyle tanımlanması durumunda gelecekte ne olacağı hakkındaki bugünkü belirsizlik olarak nitelendirilebileceğini belirtmiştir.

Firmalar açısından risk, yapılan faaliyetlerde zararın oluşması ya da mali karların azalması biçiminde tanımlanmaktadır (Yüzbaşıoğlu, 2003: 21).

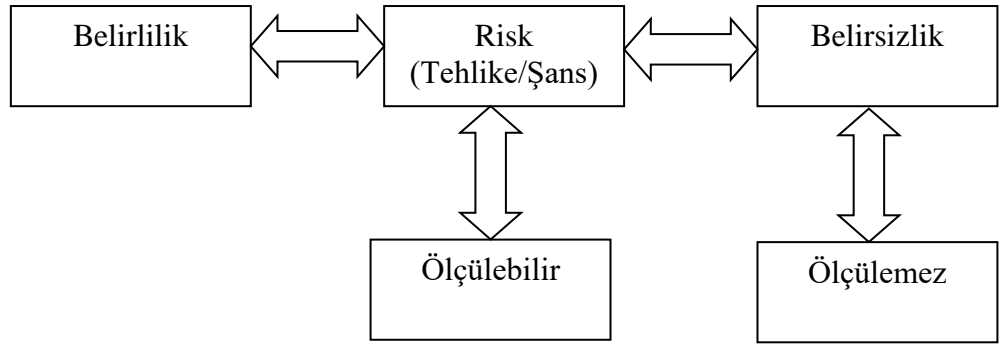
Risk; olasılık, etki ve önemli olarak algılama durumunun kombinasyonu olarak; sonucu negatif veya pozitif olaylara ilişkin belirsizlik olarak açıklanmaktadır (HM Treasury, 2004: 49).

Knight (2005: 19-21) tarafından yapılan başka bir tanımda riskin tahmin edilebilecek ihtimaller etrafındaki rastlantısallıklar olduğu açıklanmıştır.

Çipil'e (2008: 2) göre genel olarak ortalama getiriyle gerçekleşen getirinin standart sapması hesaplanması sonucu elde edilen risk, bir yatırım sonucu sahip olunacak getirinin tahmin edilenden farklı olması durumudur.

Risk kavramını daha iyi anlayabilmek için riskle oldukça ilişkili olan olasılık ve belirsizliğin tanımlanması gerekli olabilmektedir. Olasılık, yapılan bir fiilin sonsuz kere tekrarlandığı zaman, fiilin çeşitli sonuçlarının bu sonsuz tekrarda kaç kez gerçekleşeceğini ölçen niceliktir (<https://eksisozluk.com/olasilik--86376>). Belirsizlik ise kelime anlamı olarak belli olmama, belgisizlik, mühpemiyet ve belirsiz olma durumudur².

Şekil 1. Risk, Belirlilik Ve Belirsizlik İlişkisi

Kaynak: Kayahan, 2010: 11.

Tanımlardan ve şekilden anlaşılacağı üzere belirsizliğin derecesi tespit edilirse riskten söz edebiliriz. Günlük hayatta da karıştırılabilen risk ve belirsizlik kavramları finansal açıdan iki farklı durumdur. Riskte oluşabilecek olayların oluşma ihtimali bilinirken; belirsizlikte belirsiz olma vardır (Türko, 2002: 383)

Risk ile belirsizlik sözcüğü dilimizde hemen hemen eş anlamlı olarak algılanmaktadır ancak yukarıdaki tanımlamadan da anlaşılacağı üzere riskin

² http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&.arama=gts&guid=TDK.GTS.5a1edd1a1b8fc0.38385084, (21.11.2017).

ölçülebilir olması riskin nicel olduğuna işaret ederken; belirsizlik kavramının ölçülememesi ise nitel özellik yansıtmaktadır. Bundan dolayı risk objektifken belirsizlik subjektiflik göstermektedir.

Risk ve belirsizlik kavramlarının birbirlerinden ayrılması gerekmektedir, risk, tecrübe ve istatistiksel veriler sonucu öngörülebilir bir ihtimale sahip olan çıktılarla alakalıdır. Elde edilecek sonuçların olası dağılımı da belirsizlik olarak ifade edilir (Marshall, 2001: 99).

Bu tanımlamalardan anlaşılacağı üzere risk kavramı hayatın içindedir. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta ise riskin belirsizliğin aksine ölçülebilir, tahmin edilebilir ve hesaplanabilir bir kavram olmasıdır. Risk tanımının daha iyi anlaşılabilmesi açısından risk algısı, çeşitleri, riskin kaynağı ve yönetimi kavramlarının da bilinmesi yardımcı olacaktır. Bu açıdan risk algısı, çeşitleri ve yönetimi kavramları da sonraki kısımlarda tek tek ele alınıp incelenecektir.

1.3. RİSK ALGISI

Bu kısımda öncelikle algı ve algılanan risk kavramlarının tanımları yapılarak sonraki süreçte risk algısının kavramsal çerçevede değerlendirmesi yapılacaktır.

Algılama; bireyin beş duyusunun kullanımını kapsayan kavram olarak tanımlanabilir (Tek, 1997: 209). Algılama, bireyin kendi çevresindeki seçtiği uyarıcılarla ilgili bilgiyi düzenlediği ve bu bilgiyi dünya konsepti oluşturmak için kullandığı süreçtir (Wells and Prenskey, 1996: 252). Yapılan başka bir tanıma göre algılama, bireylerin çevreden gelen uyarıcıları, kendileri için anlamlı bir dünya oluşturacak biçimde tabir edilmesi olarak açıklanmaktadır (Karafakıoğlu, 2005: 92). Algılama, Kotler (2000: 152) tarafından bireyin bir araya getirdiği bilgileri seçme, düzenleme ve yorumlama süreci olarak ifade edilmiştir. Algılama süreci ise, bireyin davranışları, sezileri, içinde bulunduğu toplum ve kişiliği gibi etkenlerden etkilenmektedir (Ene, 2007: 89). Tanımlardan anlaşılacağı üzere algılama bireylerin beş duyusunu ve sezilerini kullanarak uyarıcılardan gelen sinyalleri kendine göre yorumlaması olarak açıklanabilir.

Algılanan risk, bir karar verirken seçeneklerin her biri için öngörülen sonuçların ağırlıklı önem derecesine göre beklenen değerinin subjektif bakışla değerlendirilmesidir (Conchar ve diğ., 2004: 418-436). Başka bir tanımda algılanan

risk, bireylerin bir kayıp sonucunun oluşma ihtimalini ve bu sonuçların ciddiyetini yargılamasıdır (Yeung and Morris, 2006: 295). Bu tanımlardan çıkarılabileceği üzere risk algısı, bireylerin karar verme sürecinde, kararlarla ilgili olarak tahmin edilen ve ortaya çıkabilecek kayıp sonuçlarının öznel olarak değerlendirilmesi olarak tanımlanabilir.

2. RİSK ÇEŞİTLERİ

Bu kısımda risk çeşitleri incelenerek kavramsal çerçeveye birlikte ele alınıp hayvancılık sektörü açısından değerlendirilecektir.

Risk çeşitleri birçok yazar tarafından farklı başlıklar altında toplanmıştır.

Riskler temel olarak IRM (Institute of Management) ve AIRMIC (The Association of Insurance and Risk Managers), ALARM (The National Forum for Risk Management in The Public Sector) (2002) tarafından operasyonel, stratejik, finansal ve tehlike olmak üzere dört grupta toplanmıştır (Kayahan, 2010: 13). Çipil (2008: 6-8) tarafından yapılan çalışmada finansal ve finansal olmayan riskler, statik ve dinamik riskler, saf ve spekülasyon riskler, temel ve özel riskler olmak üzere dört grupta toplanarak açıklamaları yapılmıştır. Her iki dört grup içerisinde de birçok risk etmeni vardır. Bu risk etmenlerinin de kavramsal olarak açıklanması, çalışmanın sonraki bölümlerinin daha rahat anlaşılabilmesi için önem arz etmektedir.

Finansal piyasalarda temelde risk, sistematik riskler ve sistematik olmayan riskler olarak 2 ana başlık altında ele alınmaktadır. Piyasadaki tüm varlıkları etkileyen risk türü sistematik risk iken; sistematik olmayan risk kısacası, yalnızca tek bir varlığın kendi özelliğinden oluşan ve o varlığa özgü olan risk olarak açıklanmaktadır (Galagedera, 1998: 2). Bu kapsamda da Olsson (2002) tarafından on dört gruba ayrılan risk etmenlerine literatürde genel olarak ele alınan yönetim riski de eklenecek ve temelde sistematik ve sistematik olmayan risk çeşitleri olarak ele alınıp on beş başlık altında incelenecektir. Ayrıca bu iki temel başlığa ek olarak riskler hayvancılık sektörü riskleri başlığı altında değerlendirilecektir.

2.1. SİSTEMATİK RİSKLER

Sistematik risk, ekonomik faaliyet içerisinde bulunan tüm firmalara tesir eden sosyal çevre, ekonomik ya da şartlardan doğan risklerdir (Aksoy ve Tanrıöven 2007:

34). Sosyal, ekonomik ve politik hayatın yapı ve farklılığından doğan sistematik risk, piyasaların tümünü ve bu piyasalarda faaliyet gösteren kurumları etkiler (Akgüç, 1998: 393-406). Firmaların toplam riski (sistematik risk ve sistematik olmayan risk) kaynaklarından olan sistematik risk finansal varlığın bağlı olduğu ticari işletmenin kendi dinamiklerinden değil; toplumu ve şirketlerin tümünü etkileyen genel etmenler olan savaş, enflasyon, yüksek faiz oranları ve durgunluk gibi tamamıyla dış etmenlerden kaynaklanan risktir (Ceylan ve Korkmaz, 2000: 264-266). Bu risklerin tamamıyla dış etkenli olması ve tüm firmaları etkilemesinden dolayı çeşitlendirme ile azaltılamayan risktir (Douglas ve diğ., 2004:296). Fakat daha az düzeyde etkilenmek için çeşitli önlemler alınabilir.

Bu açıklamalar doğrultusunda sistematik risklerin toplumun tüm ekonomik birimlerini etkilediğini anlayabiliriz.

Sistematik riskleri; piyasa riski, ülke riski, hükümet riski, politik risk, çevresel riskler, yasal ya da düzenleyici riskler ve sistemik riskler olarak yedi başlık adı altında incelenecek, bu başlıklar da kavramsal çerçevede açıklanarak konunun daha iyi anlaşılması sağlanacaktır.

2.1.1. Piyasa Riski

Piyasa riski, temelde piyasalardaki dalgalanmalara bağlı olarak kur, faiz ve hisse senedi fiyatlarının değişmesi sonucu, kur riski, hisse senedi pozisyon riski ve faiz oranı riskinden zarar etme olasılığıdır (Candan ve Özün, 2006: 6). Hisseler, emtialar, para birimleri, faiz oranı araçları v.b. fiyatlarının volatilité ya da dalgalanması sonucu oluşan risk türüdür (Kumar and Liu, 2005: 46-64). Başka bir tanımda ise piyasa riski, piyasadaki fiyat dalgalanmaları sonucunda finansal varlıkların değerinde meydana gelecek değişimler sonucunda maruz kalınabilecek zarar ihtimali olarak açıklanmıştır (Ergül, 2008 :7).

Piyasa riskini genel anlamda tanımlayacak olursak, piyasadaki değişikliklerin faiz, kur ve hisse senedinde oluşturduğu fiyat değişimleri sonucunda meydana gelen döviz kuru, hisse senedi pozisyon ve faiz oranı riski sebebiyle zarar etme olasılığı olarak tanımlanabilir. Piyasa riskinin daha iyi anlaşılabilmesi için piyasa riski çeşitlerinin açıklanması önem arz etmektedir. Piyasa riskini faiz oranı riski, döviz

kuru riski ve hisse senedi pozisyon riski olmak üzere üç başlık altında değerlendirilebiliriz.

2.1.1.1. Faiz Oranı Riski

Getiri ile eş anlamlı olarak kullanılan faiz, belirli vade sonunda geri alınmak üzere ödünç verilen paranın kullanımına karşılık olarak belli oranlara göre alınan kar ya da ödünç alınan paranın, vade sonunda bu paranın kullanımdan dolayı belli orana göre ödenen ücrete denir. Dolayısıyla faiz oranlarının çok değişkenlik göstermesi, bilanço dışı ürünlerin çok artması ve yeniden düzenlemeler sebebiyle faiz riski ve yönetimi konusu en önemli konulardan biri haline gelmiştir (Greuning ve Bratanovic, 2000: 143).

Faiz oranı riski, faiz oranlarında meydana gelebilecek değişikliklere bağlı olarak finansal olan ve finansal olmayan kurumların faiz gelirlerinin azalması veya kredi maliyetlerinin artması sonucunda ortaya çıkan risktir (Akçay ve diğ., 2009). Başka bir tanımlamada faiz oranı riski, bankaların fonlama maliyetlerinin, kredilendirme ile edinilecek gelirlere göre daha hızlı şekilde artma riski olarak açıklanmıştır (Berk, 2001: 23). Faiz oranlarındaki değişimlere bağlı olarak gelecekte elde edilecek nakit akımlarının bugünkü değerlerini etkilemesinden, banka varlıklarının, yükümlülüklerinin ve bilanço dışı araçlarının temel değerleri de faiz oranındaki gelişmelerden etkilenerek değişmektedir (Kayahan, 2010: 55).

2.1.1.2. Döviz Kuru Riski

Döviz kuru riski, döviz kurunun belirsizliğine bağlı olarak ve meydana gelebilecek kontrol dışı kur değişimleri neticesinde, işletmelerin varlıklarının değerinde ve gelecekte beklenen karla ilgili olarak ortaya çıkan belirsizlik faktörü olarak açıklanabilir.

Döviz kuru riskinin tarihsel gelişimi incelendiğinde bu gelişim sürecinin bir noktada Bretton Woods'un yıkılmasına bağlı olarak başladığı görülmüştür. Bretton Woods'un yıkılması (sabit kur rejiminin bırakılması) kurlardaki dalgalanmaların artmasına neden olmuştur. Daha sonrasında gelişen süreçte turizm, dünya ticareti ve ekonomilerin küreselleşmesine de bağlı olarak günümüzde bankalarca çok çeşitli döviz türleri üzerinden işlem yapılabilen ve bilançodaki döviz kalemleri de

artmaktadır (Bolgün ve Akçay, 2009). Bu gelişmeler de döviz kuru riskini ve bu riskin yönetimine olan ihtiyacı doğurmuştur (Doğanay, 2016: 149-164).

Kur riski, döviz kurlarında ortaya çıkabilecek kontrol dışı dalgalanmalar ve dövizin ulusal paraya çevrilmesi sebebiyle firmaların finansal yapısında oluşabilecek muhtemel zararlar olarak açıklanabilir (Kadıoğlu, 2003: 2). Döviz kurlarında yaşanan oynaklıklar sonucunda döviz pozisyonlarında meydana gelebilecek zarar potansiyelini ortaya koyar (Akçay ve diğ., 2009: 93). Başka bir tanımda ise kur riski, ulusal para birimi dışında döviz olarak kullanılan yabancı para fiyatlarındaki değişimlerin, bankanın aktif-pasifleri, gelir-gider hesapları ile nakit akımlarında, meydana getireceği etkiler nedeniyle maruz kalınan kazanç ve kayıp riski olarak açıklanmıştır (Yarız, 2011).

2.1.1.3. Hisse Senedi Pozisyon Riski

Finansal kurumlar sermaye ve temettü kazancı elde edebilmek ve likiditesi yüksek menkul kıymet edinmek amacıyla hisse senedine yatırım yaparlar. Yatırım yapılan hisse senetlerinin, yatırım dönemi boyunca fiyatlarındaki dalgalanmalara bağlı olarak zarar etme ihtimali bulunur. Bu durum hisse senedi pozisyon riski olarak açıklanabilir (Er, 2007: 7).

2.1.2. Ülke Riski

Ülke riski, belirli ölçüde kendi etkinliğindeki olayların sonucunda bir ülkenin dış borç sorumluluklarını yerine getirememeye ihtimalidir (Bolak, 1991). Bir ülkedeki, politik ve ekonomik risklerin krediler ve yatırımlar üzerindeki etkisi ülke riski olarak açıklanabilir (Shapiro, 1999: 785). Başka risk unsurlarını da barındıran ülke riski, temelde politik ve ekonomik risklerden kaynaklıdır. Ülke riski, ülkenin ekonomik ve finansal durumunu etkilemesi ve oluşturacağı belirsizlik olarak açıklanabilir.

Ülke riski bir ülkenin finansal ve finansal olmayan kaynaklarının yeterli düzeyde ve etkin kullanılmaması sonucu artar (Euromoney, 1991). Bu yüzden yatırımcılar ve ülke riski, doğrudan ve dolaylı olarak ülke ekonomisi politik, ekonomik ve finansal durumundan etkilenmektedirler.

Sistemik riskler içerisinde bulunan ülke riski; finansal, ekonomik, politik ve benzeri çevresel etmenlerin değişmesinin neden olduğu diğer sistemik riskler ile

birlikte ülkenin tüm ekonomik birimlerini etkiler ve çeşitlendirme ya da başka önlemlerle ortadan kaldırılamamaktadır (Kırankabeş, 2006: 24-34). Genel olarak hükümet riskiyle karıştırılan ülke riskinin anlaşılması daha zordur. Çünkü ülke riski iç finansal piyasalardaki istenmeyen gelişmelerden, genel politik ve sosyal gelişmelerden, doğal afetlere kadar birçok durumu kapsamına alırken, hükümet riski yalnızca hükümetin sorumluluklarını kapsamaktadır³ (Kayahan, 2010: 14). Bundan yola çıkarak ülke riskinin diğer risk unsurlarını da kapsadığını söyleyebiliriz.

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda ülke riskinden ülkenin tüm ekonomik birimlerinin etkilendiğini söyleyebiliriz.

2.1.3. Hükümet Riski

Hükümet riski olarak da adlandırılan hükümet riski, devleti yöneten hükümetin kendisinin ya da ödenmesini garanti ettiği borçların ödenmemesi veya ödeme planındaki belirsizlik sebebiyle ortaya çıkan risk olarak açıklanması mümkündür (Kayahan, 2010: 14). Mondt ve Despontin (1986) tarafından açıklanan hükümet riskinin yalnızca ödeme konusuyla ilişkili olmadığı; aynı zamanda ödeme isteğiyle de alakalı olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla hükümet riski analiz edilirken ülkenin o anki politik koşullarının da göz önüne alınması gerektiği anlaşılmaktadır.

Başka bir tanımda ise hükümet riski, bir ülkeyi yöneten hükümetin, borçlarını ödeyememesidir. Ayrıca hükümet riski yatırımcıların karşılaştıkları birçok risk etmeninden birisidir ve yatırımcıların forex sözleşmelerinin değerinin azalarak zarar etme ihtimalini ortaya çıkaran bu risk, faiz oranı riski, fiyat riski ve likidite riskini içermektedir⁴.

Hükümet riskiyle ilgili olarak yapılan tanımlamaların çoğunlukla ülkelerin ve kreditorlerin perspektifinden bakılarak, ülkenin borç sorumluluklarını yerine getirip getiremeyeceği konusuyla ilgilidir. Bu yüzden bu risk türünün borçları geri ödeyebilme durumuyla ilişkili olmasından dolayı hükümet varlıklarının değerinin, zorunlu ödeme ve kredilere olan oranı düştüğünde hükümet riskinin artacağını söyleyebiliriz. Ayrıca yatırımcılar için önemli risk unsurlarından birisi olan hükümet riski gerek ülkeye yapılacak yatırımlar gerekse hükümet riskinin ön plana çıktığı

3 taz.vvsebank.se/cgi-bin/pts3/mc1/mb/mblib.../CRIS_method.pdf , (22.08.2010).

4 <https://www.investopedia.com/terms/s/sovereignrisk.asp>, (11.05.2018).

ülkelere ihracatı riskli hale getireceği için ülkenin ithal ettiği ürünler daha pahalı olacak ve bu da ilgili sektörleri etkileyecektir.

2.1.4. Politik Risk

Politik riskin konusu genel anlamda bir ülkenin yönetilmesinde söz sahibi olan hükümetin veya hükümet politikalarındaki değişimlere bağlı olarak ortaya çıkan risklerdir ve genelde beklenmeyen politik olaylar sebebiyle meydana gelebilecek ekonomik kayıpları açıklar ve bunun yanı sıra uluslararası gelişmelerin (savaş, ihtilal, darbe, kamulaştırma, vergilendirme vb.) sebep olduğu uygulamalarda politik risklerdendir (Kayahan, 2010: 15).

Politik risk, hükümetlerin kamulaştırma hareketleri, transfer kısıtlamaları vb. gibi uyguladıkları politikalar doğrultusunda çok uluslu işletmeleri olumsuz yönde etkileyebilecek, gerçekleşme ihtimali olan potansiyel hareketler olarak tanımlanabilir (Root, 1988: 111-124). Politik riskin uluslararası ticaretle ilişkili olan boyutları; koruma girişimleri, kotasyonlar, yabancı sermaye yatırımları gibi risk etmenlerinin olduğu söylenebilir (Başoğlu ve diğ., 2009).

Khatab ve diğerleri (2007) tarafından yapılan başka bir tanıma göre politik risk, meydana gelen politik olayların uluslararası projeleri etkilemesi olarak tanımlanmıştır Bunlara ek olarak politik temelli kurumların, ekonomik ve finansal temelle hareketlerini devam ettiren kurumlara karşı oluşturduğu ve bu grupların sahip oldukları varlıkların değerlerine etki edebilecek riske politik risk denildiği belirtilmiştir (Restrepo ve diğ., 2012: 1-22). Bu nedenle politik risk, devlet kaynaklı olarak; şirketlerin hedefledikleri uzun ve kısa vadede elde etmeyi planladıkları karlılıklarını ya da şirket değerlerini etkileyebilen etmenlerdir (Deresky, 2008: 17).

Bunlardan yola çıkarak ülkelerin politik sistemleri, ülkenin ekonomisi ve iş ortamlarını ulusal ve uluslararası boyutlarda etkileyebildiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla çok uluslu şirketlerin yabancı ülkelerdeki yatırımlarını ve iş ortamlarını etkileme konusunda politik riskin önemli bir faktör olduğu belirtilebilir.

2.1.5. Yasal Ve Düzenleyici Riskler

Kanun veya düzenlenmelerin tam olarak bilinmemesinden veya doğru yorumlanmamasından ya da düzenlemelerdeki önceden tahmin edilemeyen

değişikliklerden ve bunlara ek olarak sözleşmelerin yasal engeller sebebiyle uygulanamaz hale gelmesinden dolayı işletmenin zarar etme olasılığı olarak tanımlanabilir⁵. Bundan yola çıkarak ve adından da anlaşılabilceği üzere yasal ve düzenleyici risk, kanun ve düzenlemelerin ihlali ya da tam olarak bilinmemesinden dolayı ortaya çıkabilen kayıp olasılığı olarak açıklanabilir.

2.1.6. Çevresel Riskler

Çevresel riske ilişkin, çevresel perspektiften bakıldığında dünya genelindeki temel konular; çok katı çevre mevzuatı, yürürlüğe konulan uygulamalar ve bunun sonucunda geliştirilmiş çevresel sorumluklar olarak sıralanmıştır (Balmer and Hendry, 2009: 337-341).

Çevresel risk; kimyasalların salınımı, orman yangınları, çeşitli atık, emisyon ya da doğal kaynakların tüketilmesi ve çevrenin kirlenmesi sonucu yaşayan organizmaların ve çevrenin olumsuz yönde etkilenme ihtimali olarak tanımlanırken; bu noktada çevresel riskle ilgili olarak insan sağlığına tehdit mi yoksa çevreye ve organizmalara zarar mı göz önüne alınmalı konusunda belirsizlikler mevcuttur (Genç, 2012: 225-232). Çevresel riskler içerisinde ön plana çıkanlar; iklim değişiklikleri, deprem, kuraklık, orman yangınları, yer kayması, volkanik patlamalar, deniz seviyesinde oynaklıklar, meteorolojik etkenler, muson rüzgarları, zararlı çöpler, kasırga, tufan, vb. etmenlerdir (Lerche and Glaesser, 2006: 2).

2.1.7. Sistemik Riskler

Sistemik risk, bir ülkede veya kuruluştaki yaşanan problemlerin diğer kurum ve kuruluşları da etkilemesi sonucu ortaya çıkan risklerdir (Hermosillo and Hesse, 2009: 4-7). Firmalar arası entegrasyonun güçlü olduğu bir sistemde, bir firmada meydana gelen finansal problemlerin domino etkisi oluşturarak diğer firmaları da etkilemesi durumu sistemik risk olarak tanımlanır (Allen and Gale, 2000: 1-33). Başka bir deyişle; sistemik riski, kurumlar arasındaki ilişkiler ve bağlantılar sonucunda finansal sistemdeki bozulma riski olarak tanımlayabiliriz (Whelan, 2009: 1).

Loretan (1996) tarafından yapılan başka bir tanımda sistemik risk, bazı kuruluşların veya finansal sistemin tamamının finansal sistemde aniden başarısızlığa

5 www.eksisozluk.com/yasalrisk--4211059, (14.05.2018).

uğramasına bağılı olarak ve piyasa oyuncularının yeni zararlara uğraması olarak açıklanmıştır.

Bu açıklamalardan yola çıkarak sistemik risk, finansal sistem içerisindeki işletme ya da kurumların büyük ölçekli ve birbirleriyle ilişkili olmalarından dolayı; işletme ya da kurumların birisinde ortaya çıkan sorunların diğere kurumlarda da ortaya çıkmasına ve kurumları olumsuz yönde etkileyen risklerdir. Dolayısıyla sistemik risk olabilmesi için işletmelerin büyük ölçekli olması ve birbirleriyle bağlantılı olması gerektiğini anlayabiliriz. Bunlardan yola çıkarak bir kurumun yaşadığı finansal sorunun diğere kurumları etkileyerek sistemik risk haline gelmesinin ve derecesinin; sorunu yaşayan kurumun piyasadaki işlem hacmi ile büyüklüğü ve etkileyebileceği kurumlar arasındaki ilişkiye bağılı olarak oluşacağı söylenebilir. Sistemik riskle ilgili söylenebilecek başka bir durum ise piyasa riski veya çeşitlendirilemeyen risk olarak ifade edilen; politik, ekonomik ve sosyal etmenlerde meydana gelen değışime bağılı olarak ortaya çıkan ve tüm şirketleri farklı derecelerde ancak aynı yönde etkileyen sistematik riskle karıştırılmaması gerektiğidir.

2.2. SİSTEMATİK OLMAYAN RİSKLER

Sistematik olmayan riskler, yalnız bir firma ya da sektöre özgü olan ve yalnızca bunları etkileyen riskler olarak tanımlanabilir (Ceylan ve Korkmaz, 2000: 277). Sistematik olmayan riskler, işletmenin faaliyette olduğu sektöre ait özelliklerin ya da işletmenin özelliklerine bağılı olarak ortaya çıkan risklerdir (Akgüç, 1998: 393-406).

Sistematik olmayan risk bir firmayı veya sektörü etkilerken diğere sektör veya firmalar bu risk unsurundan etkilenmeyebilir (Taner ve Akkaya, 2004). Bu risk türü işletmeye özgü olmasından ötürü çeşitlendirilmiş bir portföyle azaltılabilir (Usta, 2002). Sistematik olmayan risk yapılan çeşitlendirme ve yönlendirmeler sonucunda etkisi azaltılabilir ve yok edilebilirken; sistematik risk kontrol edilemez (Winger and Mohan, 1997). Bunun yanı sıra, portföy teorisine göre yatırımcıların portföylerini iyi bir biçimde çeşitlendirerek, sistematik olmayan riski azalttıkları için toplam riskte azalacaktır (Tang and Shum, 2003: 523-541). Bunun sebebi olarak da sistematik olmayan risklerin farklı yönlerde olabilmesinden dolayı çeşitlendirme yapılarak azaltılabilmesinin mümkün olması gösterilebilir (Bolak, 2004: 274).

Bu tanımlamalardan yola çıkarak sistematik riskin toplam risk içerisindeki işletmeye veya işletmenin içerisinde yer aldığı sektöre özgü risk olduğu söylenebilir. Dolayısıyla sistematik olmayan riskin her işletme ve sektör için ayrı olarak tahmin edilmesi gerekmektedir. Diğer yandan sistematik olmayan riskin çeşitlendirme yoluyla azaltılabılmesinin nedeni olarak, bu risklerin işletme ve sektörleri farklı yönlerde etkileyebilmesi gösterilebilir.

Sistematik olmayan riskleri; işletme riskleri, yönetim riski, kredi riski, likitide riski, operasyonel risk, muhasebe riski, endüstri riski ve itibar riski olmak üzere sekiz başlık adı altında incelemek, bu başlıklar da kavramsal çerçevede açıklanacaktır.

2.2.1. İşletme Riskleri

İşletme riskleri, işletmelerin değişen piyasa şartlarıyla ilişkili olarak, işletmenin belirlediği hedeflerine ulaşamama veya beklediği performansı elde edememesi sonucu ortaya çıkan risklerdir (Kayahan, 2010: 16). Bunların yanı sıra işletmenin yatırmış olduğu sermayesinden beklediği getirilerin belirsizliği sebebiyle ortaya çıkar ve işletme riskleri; satış fiyatı, girdi maliyeti ve talepteki değişikliklere, girdi maliyetindeki değişiklikler için çıktı maliyetlerinin ayarlanma yeteneğine, kur riskine maruz kalınmasına, düşük maliyetli yeni ürün geliştirme yeteneğine ve faaliyet kaldırıcına bağlı etmenlerden etkilenir (Brigham and Houston, 2001: 605).

Bu açıklamalardan yola çıkarak işletme riskiyle ilgili olarak; işletmenin faaliyetleri sonucu öngördüğü hedeflerine ulaşamaması sonucunda ve beklediği getiriyi sağlayıp sağlamayacağı konusunda belirsizlik olması durumunda ortaya çıktığı söylenebilir.

2.2.2. Kredi Riski

Kredi riski borç alacak ilişkisinden doğan ve finansal işletme müşterisinin sözleşme gereklerine uymayıp yükümlülüklerini yerine getirememesi sonucu işletmeyi maruz bıraktığı risk olarak tanımlanabilir (Demirci, 2003). Kredi riski, borçluların ya da karşı tarafın yükümlülüklerini yerine getirmemesi sonucu ortaya çıkar (Hong Kong Bank of Bankers, 2002). Karşı taraf riski olarak da bilinen kredi riski, yapılacak olan işlemleri doğrudan etkiler ve sistemin tamamını ilgilendirir, dolayısıyla bu da bu risk türünün etkisini genişletmektedir (Özbilgin, 2011: 86-93).

Sistematiik olmayan riskler içerisindeki bu risk türü çeşitlendirme ile azaltılabilir ancak tamamen ortadan kaldırılamaz (Santomero, 1997: 83-115).

Bu açıklamalardan yola çıkararak kredi riskinin kısacası borç alacak ilişkisi doğrultusunda alıcının yükümlülüklerini tamamıyla yerine getiremeyebilme riski olduğu söylenbilir. Tanımlamadan da anlaşılacağı üzere karşı tarafla ilgilidir ve bu yüzden de karşı taraf riski de denilebilmektedir. Bunlardan yola çıkararak kredi riskinin birçok işletme veya finansal kurum için önemli olduğuna ve bu riskin yüksek olmasının çok ciddi problemlere yol açabileceği söylenbilir.

2.2.3. Likitide Riski

Likitide riskine ilişkin olarak literatürde genel olarak bankacılık açısından tanımlamalar yapılmıştır. Likitide riski, bankaların aktiflerindeki artışı sağlayacak şekilde yeterli kaynak bulundurmaması veya yükümlülüklerindeki azalmayı iyi dzenleyememesi sonucunda maruz kaldıkları risk olarak tanımlanabilir⁶. Kumar ve Liu (2005) tarafından yapılan başka bir tanımda ise bu risk türünün bankaların kısa vadeli borçlarını kullanarak uzun vadeli varlıklarını finanse etmesi sonuca oluşan risk olduğu belirtilmiştir.

Likitide riski genel anlamda tanımlanacak olunursa; işletmenin sahip olduğu varlıkların nakit ihtiyacını karşılayamaması riski olarak tanımlanabilir; yani nakit giriş-ıkışları arasındaki dengenin sağlanamaması sonucu ödemelerin zamanında yapılamaması olasılığıdır (Nurcan, 2005: 11). Kayahan (2010: 17) tarafından yapılan başka bir tanımda likitide risk, işletmenin sahip olduğu varlıkların nakit ihtiyacı doğduğunda nakite vrilememesini veya işletmenin varlıklarını gerçek değerinin altında elden çıkarması sonucu zarara uğramasını açıklayan risktir; başka bir deyişle işletmenin pasiflerindeki azalmayı yönetebilmek veya aktiflerindeki artışı finanse edebilmek maksadıyla yeterli kaynak bulunduramaması sonucu ortaya çıkar.

Bu açıklamalar doğrultusunda likitide riskin, bir işletmenin ödemeye yetecek düzeyde nakitinin bulunmamasından dolayı vadesi gelen borçlarını deyememesini ve sonucunda ortaya çıkabilecek zararları açıklar. Bunun yanı sıra işletmenin borçlarını ödemeye yetecek düzeyde varlıklara sahip olması; bu işlem

⁶ <http://www.businessht.com.tr/piyasalar/haber/1539855-likitide-riski-nedir>, (15.05.2018).

gerçekleştğinde zorluklarla karşılaşılması sonucu ya da varlıkların istenildiğinde nakde çevrilememesi ihtimallerinden dolayı likitide riski ortadan kaldırmaz.

2.2.4. Operasyonel Risk

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerle birlikte, sunulan hizmetlerin artması; yapısal operasyonların sayısı ve nitelik olarak değişmesine sebep olmuş ve operasyonel risk yönetiminin önemi artmıştır (Babuşcu, 2005: 152). Son yıllara doğru operasyonel riskin bankalar açısından öneminin artması daha çok uluslararası piyasalarda kullanılmakta olan yöntemler, ürünler ve teknolojinin oldukça kompleks bir seviyeye gelmesinden kaynaklanmaktadır (Boyacıoğlu, Acar, 2002: 1-8).

Operasyonel risk tanımlanmasıyla ilgili olarak literatür incelendiğinde genel olarak piyasa ve kredi riski dışında kalan risklerin tümü olarak tanımlanmaktadır. Operasyonel risklerin kaynağı özetle; işletme faaliyetleri, yetkilendirme kaynaklı riskler, işletme bilgilerinin raporlanmasından kaynaklanan riskler ve bilgi teknolojilerinden kaynaklanan riskler olarak söylenebilir (Casact, 2003: 10). Bankaların maruz kaldığı en eski risk çeşidi olan operasyonel risk, yeni kurulmuş olan bir banka politikasından ya da piyasa pozisyonuyla alakalı karar verilmesinden önce bankayı maruz bırakır (Geiger, 2000: 1). Operasyonel risk finansal piyasalar tarafından 1990'lı yılların bitiminde tanımlanmasına rağmen, bir banka kurulduğu birinci günden itibaren operasyonel risklere maruz kalmaktadır (Tekere, 2006: 26).

Operasyonel risk yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere bankaların rol aldığı bütün faaliyet kollarında ve proseslerinde kullanılan elektronik ve teknolojik sistemlerinde tatbik edilen iş proseslerinden bankanın müşterilerini ve personellerinin tamamını dâhil edecek şekilde insanlardan kaynaklanmakta ve bankanın yönetiminin dışında kalan olayları da kapsamına almaktadır. Yani operasyonel risk bankanın aldığı finansal konumu nedeniyle karşı karşıya kaldığı bir risk değildir (Mazıbaş, 2006: 2). Operasyonel risk faaliyetlerin gerçekleştirilmesindeki iç yönetim kusurlarına, aksaklıklara ve suistimallere bağlı olarak cereyan edebileceği gibi; iş akışı, teknoloji, altyapı ve insan kaynaklarına da bağlı olarak meydana gelir ve artar. (Kayahan, 2010: 17).

2.2.5. Muhasebe Riski

Özellikle küresel ölçekte faaliyet gösteren çok uluslu şirketlerin maruz kaldığı, yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülüklerin, döviz kurlarındaki değişimler sonucunda ulusal para cinsinden değerlerinin muhasebe dönemleri içerisinde herhangi bir fiziki işlem olmaksızın bilançolarında değişme olasılığıdır⁷. Bilanço riski olarak da ifade edilen muhasebe riski döviz cinsinden aktif ya da pasiflerin yerel para birimlerine çevrilirken veya tercüme edilmesi esnasında ortaya çıkan risk olarak tanımlanabilir, yani finansal kayıtların işletmelerin finansal pozisyonunu tam olarak yansıtamaması riskidir (Kayahan, 2010: 17).

Döviz kurlarındaki değişimler ya da eldeki dövizin yerel paraya çevrilmesi esnasında yaşanan aksaklıklar sonucu ortaya çıkan ve kur farklılıklarını da kapsadığı için daha çok ihracat-ithalat yapan ve çok uluslu işletmelerin maruz kaldığı, bilançoda değişme olasılığı olarak açıklanabilir. Kısacası yapılan finansal kayıtların işletmelerin finansal pozisyonunu tam olarak açıklayamaması riskidir.

2.2.6. Sektör Riski

Sektör riski belirli bir sektörün yapısından kaynaklanan ve diğer sektörleri etkilemeyen riskler olarak tanımlanabilir. Örnek verilecek olunursa Meksika körfezinde meydana gelen petrol sızıntısı, petrol sektöründeki riskleri açıklar (Kayahan, 2010: 17). Bazen bir ya da daha fazla sektörde faaliyet gösteren işletmelerin satışları, karları, v.b.nde çeşitli sebeplerden dolayı dalgalanmalar oluşur, işte bu dalgalanmalara neden olan sebepler yalnızca belirli sektördeki işletmeleri etkilemekte ve diğer sektördeki işletmeleri etkilemeyen risk etmenleri sektör riski olarak tanımlanabilir (Aşıkoğlu ve diğ., 2011: 325). Bu risk türünün kaynağı endüstri, ekonomik koşullar, tutum ve yasalardaki değişimlerdir (Ceylan ve Korkmaz, 2000: 279).

Sistemik olmayan riskler altında incelediğimiz sektör riski bazı durumlarda sistemik risk türü de olabilmektedir. Riskin maruz bıraktığı sektörde faaliyet gösteren işletmeler için sektör riski sistemik riski meydana getirirken, tüm sektörler göz önüne alındığında sistemik olmayan bir risk türü olmaktadır (Naghiyev, 2008: 45).

7 <http://www.kursunkalem.com/iktisat-terimi/muhasebe-riski/>, (15.05.2018).

Bu açıklamalardan yola çıkarak sektör riskinin işletmenin faaliyette bulunduğu sektöre has olduğu ve yalnızca o sektördeki işletmeleri etkilediği söylenebilir. Bunun yanı sıra sektör riski, aynı sektördeki işletmeler için sistematik riski oluşturabilir.

2.2.7. İtibar Riski

İtibar riski kavramının daha iyi anlaşılabilmesi açısından öncelikle itibar ve kurumsal itibar kavramlarının tanımlanması önem arz etmektedir. İtibar, bir kurum veya kuruluşun, örgütün ve kişinin yetersizlikleri veya üstünlükleri konusunda genel kanı, değer, nam vb. dir ve toplum olarak itibar kavramını temelde saygın olma durumuyla nitelendiririz (Ünlü, 2015). Kurumsal itibar ise, tüm paydaşların kurumsal itibara yönelik olarak düşüncelerini ve müşterilerin düşüncelerini içeren kolektif kavramdır (Davies ve diğ., 2003: 162). Barnet ve diğerleri (2006: 28) tarafından yapılan başka bir tanımlamada kurumsal itibar, kuruma uzun dönemde atfedilen finansal, sosyal ve çevresel etkilerin gözlemciler tarafından değerlendirilmesi sonucunda oluşan kolektif yargı olduğu belirtilmiştir.

İtibar riski, kurumların veya işletmelerin iş uygulamaları hakkında potansiyel olumsuz nam olarak tanımlanabilmektedir (Perry and Fontnouvelle, 2005: 1-34). Yanlış yönetim veya belirli olaylardan kaynaklanan yanlış tanıtımlar neticesinde itibar riski ortaya çıkmaktadır ve itibarı oluşturan farklı ögeler değişik çevre şartlarında tehdit altındadır (Booth, 2000: 153-182). Bir işletme ya da kurum ürünlerinin ya da hizmetlerinin etkilerini görmezden geldiğinde, bu durum kısa dönemde zarar vermiyor gibi görünebilir; ancak uzun vadede toplum işletmenin zararsız gördüğü duruma tepki gösterebilmektedir (Uzunoğlu ve Öksüz, 2008: 116). Kurumların muhtemel problemleri dikkate almaksızın verdikleri kararlar sonucunda kuruma açılan davalar, yasa koyucuların yeni kanunlar çıkarması gibi tepkiler de işletmelerin karşısına çıkabilmektedir ve bu da itibar riskinin etmenlerindedir (Davies ve diğ., 2003: 60).

Yukarıdaki açıklamalardan yola çıkarak itibar riskinin işletme ünvanını ya da namını ciddi düzeyde bazı olumsuz gelişmelerden etkilenme riski olarak tanımlayabiliriz. Dolayısıyla itibar riski, halkın veya medya organlarının olumsuz görüşlerinin sonucunda kurum faaliyetlerinde ve gelirlerinde kayıplar meydana

getirebilir. İlgili işletmenin faaliyetindeki başarısızlıklar ve yasal kurallara aykırı davranışlar itibar riskinin temel kaynağını oluşturmaktadır.

2.2.8. Yönetim Riski

İşletmelerin başarıları daha çok yönetici kadrolarının yetenekleriyle doğru orantılı olarak değişir. Yönetim hatalarına bağlı olarak işletmenin satış ve karlarında azalma olabilmesi yönetim riskini doğurur (Aşıkoglu ve diğ., 2011: 325). Bir işletmenin yönetiminin firma performansı üzerindeki etkisini açıklayan yönetim riski, firmanın yönetiminin bilgisi, becerisi ve kararları sonucu olumsuz beklentilerin meydana gelmesine bağlı olarak artar (Özçam, 1997).

İşletmelerin başarıları yönetim kadrolarının başarılarıyla ölçülebilmektedir ve yönetim kadroları güçlü olan işletmelerin hisse senedi fiyatlarının arttığı görülmüştür (Akgüç, 1998: 405). Portföy yatırımcıları açısından, portföy yatırımcısı yönetim kadrolarında yoğun yönetim sorunları yaşayan firmaların menkul kıymetlerine yatırım yapmayarak bu riskten kaçınabilir ve çeşitlendirme ile yönetim riskini ortadan kaldırabilir (Güler, 2005: 74).

Bu açıklamalardan yola çıkarak işletme başarılarının yönetim kadrosunun başarılarıyla değerlendirildiği ve işletmenin yönetim kadrosunun hatalarından oluşan ve işletmenin değerini etkileyebilecek risklerin yönetim riski olarak tanımlandığı söylenebilir. Ayrıca portföy yatırımcıları açısından da yatırım yapmayı düşündükleri firmaları değerlendirirken yönetim kadrosuna bakarak kararlarını netleştirmelerinin bu risk unsurundan kaçınabilmelerini sağladığını söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra sistematik olmayan risk grubunda bulunan yönetim riskinin çeşitlendirme ile yok edilebildiği görülmüştür.

2.3. HAYVANCILIK SEKTÖRÜ RİSKLERİ

Hayvancılık sektörü kendi içerisinde süreçler barındıran ve bu süreçlerin sonucunda ana üretim materyali canlılar olan bir sektördür. Dolayısıyla kendi içerisindeki süreçler riskler barındırmaktadır. Hayvanların maruz kaldıkları sağlık sorunları ya da diğer olumsuzluklar üretim değerlerinde yüksek oranda değer

kaybına neden olabilmektedir⁸. Tüm bu değer kayıplarına bağlı olarak da sektörde ciddi anlamda finansal riskler ortaya çıkmaktadır.

Bu başlık altında sistematik ve sistematik olmayan risklere ilişkin, önceki bölümlerde yapılan açıklamalardan yola çıkılarak, bu risklerin hayvancılık sektörüne yapabileceği etkiler değerlendirilecektir. Ayrıca çalışmamızda bu iki başlık altında ele alınmamış ancak hayvancılık sektörüyle alakalı diğer risk unsurları da incelenecektir.

Hayvancılık sektörünü etkileyen risk grubundan birisi sistematik risklerdir. Sistematik risk tüm sektörleri etkilediğinden hayvancılık sektörü de bu riskten etkilenir. Piyasa riskleri başlığı altında incelenmiş olan faiz oranı riskinin, faiz oranlarındaki dalgalanmalar sonucu hayvancılık temel girdi maliyetlerinde (yem, işçilik, mazot vb.) değişime sebep olması hayvancılık sektörü için risk anlamına gelir. Piyasa riskleri başlığı altında ele alınmış olan döviz kuru riski hayvancılık sektörünü doğrudan ve dolaylı olarak etkiler. Hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletmenin hazır değerlerinin, alacaklarının ya da borçlarının döviz cinsinden olduğu durumlarda kur riski işletmeyi doğrudan etkileyebilmektedir. Bunun yanında kurdaki dalgalanmaların hayvancılık girdi ürünlerine (en başta ithal ürünler) etki etmesi, hayvancılık sektörü açısından kur riskinin yansımaları göstermektedir. Hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin çıktısı canlı ürünlerdir ve doğal kaynaklara eğilim göstererek üretim yapılmasından dolayı doğal afetler ile aşırı sıcak ve soğuktan, üretim kapasitesi ile verimliliği etkilenir (EGC, 2018). Dolayısıyla bu durum çevresel risklerin hayvancılık sektörüne etkisine örnek gösterilebilir.

Hayvancılık sektörü sistematik olmayan risklerden de etkilenmektedir. Karşı taraf riski olarak bilinen kredi riski, hayvancılık işletmesi açısından ele alındığında; işletmenin banka hesabındaki mevduatları ile diğer alacaklarından ortaya çıktığı söylenebilir. Hayvancılık sektörü risklerinden olan başka bir risk de likitide riskidir. Hayvancılık işletmelerinin bu riski minimum seviyeye indirebilmesi için belirli düzeyde nakit ve benzerini bulundurması gerekmektedir. Hayvancılık sektörünün gerek kendi içerisindeki konjonktürü gerekse faaliyetlerinin tamamına yakın

8 <http://egcyo.com/tr/yatirimci-iliskileri/kurumsal-yonetim/risk-yonetimi>, (16.06.2018).

kısımında insan faktörü ön plana çıktığı için bu sektör için operasyonel riskin her zaman varlığını sürdüren risk unsuru olduğu belirtilebilir. Hayvancılık sektörüne has özellik ve temel girdilerdeki (yem, makine (süt) vb.) fiyat dalgalanması ya da olumsuzluklar sektör riskini doğuran etmenlerdendir. İtibar riskiyle tüm sektörlerdeki işletmeler karşı karşıya kalabilmektedir dolayısıyla bu riskin hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletmeler için de bir risk unsuru olduğu söylenebilir.

Hayvancılık sektörü doğrudan ya da dolaylı olarak tüm risk unsurlarından etkilenmektedir. Ancak bazı risk unsurlarının hayvancılık sektöründe ön plana çıktığı görülmüştür. Akçaöz ve Kızılay (2006: 905) tarafından hayvancılık sektörü açısından en çok maruz kalınan risklerin fiyat ve üretim riski olduğu belirtilmiştir.

Fiyat riski, hayvancılık sektörü girdi ürünleri ve çıktı ürünlerinin; arz-talepten ya da devleti yöneten hükümet tarafından uygulanan politikalar sonucu, fiyatlarda ortaya çıkan dalgalanmalar olarak tanımlanabilir (Akçaöz ve Kızılay, 2006: 905). Bu açıklamadan yola çıkarak fiyat riskinin hükümetin uyguladığı tarım politikalarıyla doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili olduğunu ve dolayısıyla tarım politikalarının da hayvancılık sektörü için risk ihtiva ettiğini söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra hayvancılık sektörü girdi ürünlerinin (yem) maliyetinin artmasının yem faktörü riskini ve çıktı ürünlerinden olan et, süt, deri vb. ürünlerin fiyat dalgalanmaları sonucu bu ürünlerin satış rakamlarının değişmesi ve katma değerinin düşmesinin satış riskini doğurduğunu da anlayabiliriz⁹. Nitekim çalışmamızın üçüncü bölümünün analiz kısmında çiftçilerle yapılan anket sonucunda gerek hükümet politikalarının gerek hayvancılık girdi ürünlerinin maliyetinin artmasının gerekse et ve süt fiyatlarındaki dalgalanmaların çiftçiler tarafından önemli risk kaynağı olarak görüldüğü ve çiftçilerin bu risk kaynaklarını dikkate alarak risk yönetim sürecini gerçekleştirdikleri görülmüştür. Bu bulgular da fiyat riskinin hayvancılık sektöründeki önemli risklerden olduğunu göstermektedir.

Üretim riski, en başta hastalık olmak üzere hırsızlık, hava koşulları ve zararlıların üretimi etkilemesi sonucu ortaya çıkan risktir (Akçaöz ve Kızılay, 2006: 905). İşletmenin sahip olduğu hayvanlarda ortaya çıkabilecek salgın ya da salgın olmayan hastalıklar işletmenin üretim kapasitesi etkileyerek gelir ve giderlerinde

9 <http://www.egcyo.com/tr/yatirimci-iliskileri/kurumsal-yonetim/risk-yonetimi>, (17.06.2018).

olumsuz etkiye neden olabilecektir¹⁰. Bu açıklamalardan yola çıkarak üretim riskinin etmenlerinden olan çevresel faktörlerin ve hastalıkların hayvancılık sektörü için risk ihtiva ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim çalışmamızın üçüncü bölümünün analiz kısmında elde ettiğimiz bulgular neticesinde başta salgın hayvan hastalıkları olmak üzere üretime dayalı risklerin çiftçiler tarafından önemli risk etmenlerinden görüldüğünün tespiti yapılmıştır. Dolayısıyla bu bulgulardan yola çıkarak da üretim riskinin hayvancılık sektörü açısından önemli olduğu söylenebilir.

3. RİSK YÖNETİMİ

Bu bölümde öncelikle risk yönetimi kavramı incelenecek daha sonra risk yönetim süreci kavramsal çerçevede ele alınacaktır.

3.1. RİSK YÖNETİMİ KAVRAMI

Riskin tanımıyla ilgili olarak farklı şekillerde yorumlanabileceği 'riskin tanımı' kısmında ele alınmıştır. Bu farklılık durumu riskin yönetilmesi ve risk yönetimi kavramlarının açıklanmasıyla ilgili olarak da öne çıkmaktadır. Literatür incelendiğinde, aynı riskte olduğu gibi, risk yönetimi kavramının tanımlanmasında da sektörler göre farklılık olduğu görülmüştür. Bundan dolayı risk yönetimi kavramının tanımlanmasına ilişkin olarak sektörlerdeki uygulamaların ortak noktalarını kapsayan genel ilkelerden bahsedilebilir.

İlk olarak Amerika'da 1950'li yıllarda kullanılmaya başlanan risk yönetimi kavramı, bu dönemlerde sigortacılık kavramı içinde incelenmiş ve birbirinin yerine kullanıldığı durumların da olduğu görülmüştür (Emhan, 2009: 212).

Risk yönetimi, belirsizliğin meydana getireceği olumsuz etkileri ve belirsizliği daha kabul edilebilir dereceye indirmeyi sağlayan disiplin olarak tanımlanabilir (Fıkırkoca, 2003: 14).

Başka bir açıklamada Çağırdoğan (1995: 17) tarafından risk yönetiminin kurumlarda ortaya çıkabilecek beklenmeyen zararların en az maliyetle kontrol edilmesi için gereken tüm kaynakların ve hareketlerin organize edilmesi, planlanması ve yönetilip kontrol altına alınması olduğu belirtilmiştir.

¹⁰ <http://www.egeyo.com/tr/yatirimci-iliskileri/kurumsal-yonetim/risk-yonetimi>, (17.06.2018).

Risk yönetimi, bilimsel prensiplere dayanan uygulamadır ve bu uygulamada kurumların faaliyet dönemleri boyunca karşı karşıya kalabileceği, risk etmenlerinin tanımlanıp, değerlendirilir ve bunun sonucunda azaltılmaya çalışılır (Bush ve diğ., 2005: 1).

Waters (2007: 1-5) tarafından risk yönetimi, bir kurumun maruz kalabileceği risklerin sistematik olarak tanımlanması, analiz edilmesi ve yönetilme süreci olduğu belirtilmiştir.

Risk yönetimi kavramına ilişkin olarak risk yönetimi genel anlamda tanımlanırsa; riskin analizine, tanımlanmasına, değerlendirilmesine, mücadele edilmesine ve izlenmesiyle ilgili olarak yönetim politikalarının, uygulamalarının ve prosedürlerinin sistematik bütünüdür (Çipil, 2008: 11).

Bir başka tanımda ise risk yönetimi, firmaları gelecekte bekleyen tehditlerin belirlenmesi, kontrol altına alınması, önceden görülebilen kayıpların engellenmesi ve etkin risk denetiminin sağlanması olduğu belirtilmiştir (Kayahan, 2010: 11-12).

Risk yönetimi, maruz kalınan risklerin tespit edilmesi, bu risklerin pozitif veya negatif etkilerinin belirlenmesi, bu doğrultuda bu risklerle nasıl baş edilebileceğinin ve nasıl kontrol altına alınabileceğinin tespit edilmesi ve elde edilen sonuçların incelenerek risk denetiminin sağlanmasıdır.

Risk yönetimi, hemen hemen her dönemde ulusal denetim otoritelerinin sürekli düzenlemelerine konu olmuş ve finansal kurumların başarılı bir şekilde yönetilmesinde belirleyici bir unsur olmuştur (Bolgün ve Akçay, 2009: 43-44). Artan rekabet ortamı ve günümüz dünyasının giderek karmaşıklaşan yapısı, karşılaşılan riskleri ve bu risklerin etkilerini arttırmaktadır (Çipil, 2008: 11). Bundan yola çıkarak risk yönetimine olan ihtiyaç her geçen gün artmakta ve bunun neticesinde daha çok konuşulan, daha çok araştırma yapılan konu haline gelmektedir.

Risk yönetiminin öneminin giderek arttığını ve firma başarısının da risk yönetimi sistem başarısı doğrultusunda şekillendiği söylenebilir. Risk yönetimi sistem başarısı, prosesin etkin bir biçimde yönetilmesine bağlıdır (Kayahan, 2010: 11-12).

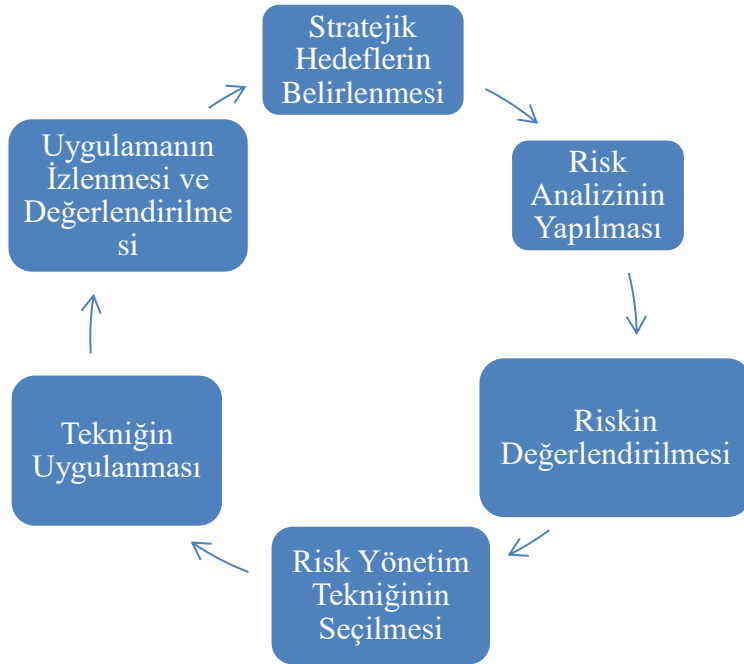
Risk yönetim sisteminin daha iyi anlaşılabilmesi açısından risk yönetim sürecinin iyi bilinmesi önem arz etmektedir. Bu yüzden sonraki kısımda risk yönetim sürecini kavramsal çerçevede ele alınıp değerlendirilmesi yapılacaktır.

3.2. RİSK YÖNETİM SÜRECİ

Risk yönetim süreci, firma ya da kurumun risk yönetimi grubu ve üst düzey yönetim tarafından birlikte belirlenen, yönetim kurulu tarafından onaylanan esaslar temel alınarak, risklerin tanımlanması, ölçülmesi, risk politikaları ve uygulama esaslarının oluşturulması ve uygulanması, risklerin analizi ve izlenmesi, araştırılması, raporlanması, teyidi ve denetimi aşamalarından oluşmaktadır (BDDK, 2001).

Çipil (2008: 13) tarafından risk yönetim süreci; stratejik hedeflerin belirlenmesi, risk analizinin yapılması, riskin değerlendirilmesi, risk yönetim tekniğinin seçilmesi, tekniğin uygulanması ve uygulamanın izlenmesi ve değerlendirilmesi aşamasından oluştuğu belirtilmiştir.

Şekil 2. Genel Olarak Risk Yönetim Süreci

Kaynak: Çipil, 2008: 13

Yukarıdaki şekilden anlaşılacağı üzere risk yönetim sürecinin altı adımdan oluştuğunu söyleyebiliriz. Fakat bu sürecin daha iyi anlaşılabilmesi, bu süreç

içerisindeki adımların detaylı bir şekilde bilinmesine bağlıdır. Sonraki kısımda bu adımların detayları ele alınıp incelemesi yapılacaktır.

3.2.1. Stratejik Hedeflerin Belirlenmesi

Risk yönetim sürecinin ilk aşaması olan stratejik hedeflerin belirlenmesinde organizasyonun stratejik hedefleriyle risk yönetimi uyumlu olmak zorundadır (Çipil, 2008: 15).

3.2.2. Risk Analizinin Yapılması

Riskin değerlendirilebilmesi için, risk analizinin iyi yapılmış olması önem arz etmektedir. Bu kısımda risk analizini üç temel adımda ele alınacaktır. Bu adımlar: riskin belirlenmesi, riskin tanımlanması ve riskin tahmin edilmesidir.

3.2.2.1. Riskin Belirlenmesi

Bu adımda, işletmeler ya da organizasyonlar hedeflerine ve sürdürülebilirliklerine nelerin engel teşkil edebileceğinin tespiti konusunda geniş çaplı bir araştırma yapmalıdırlar (Shenkir and Walker, 2007: 3). Araştırma sonunda tüm riskler belirlenmelidir, dolayısıyla belirlenme adımı sonunda organizasyon içerisindeki riskler arasındaki bağlantı ve sonraki süreçleri de dikkate alarak risk evreni oluşturulabilir (Nocco and Stulz, 2006: 15).

Riskin belirlenmesi adımı temelde değişim içerisindeki faaliyet ortamı sebebiyle organizasyonun gelecekte karşı karşıya gelebileceği belirsizliklerin negatif etkilerini azaltmak için yapılmaktadır (Andersen ve diğ., 2014: 76) Bu adımda hata yapılması tüm risk yönetim sürecinin yanlış bilgiler doğrultusunda ilerlemesine sebep olur, dolayısıyla belirsizliğe hangi düzeyde maruz kalındığının açıklandığı bu adım, kolay gibi görünse de sistematik olarak ele alınması gereken bir konudur (Çipil, 2008: 16).

Bu açıklamalardan yola çıkarak işletmelerin gelecekte karşılaşılabileceği ve hedeflerine engel teşkil edebilecek riskleri belirleyerek bu doğrultuda risk yönetim sürecini gerçekleştirmesi anlaşılır. Buna ek olarak riskin belirlenmesi adımının oldukça önemli olduğunu söyleyebiliriz, dolayısıyla organizasyon ya da kurum

içerisindeki tüm faaliyetler ve bu faaliyetlerle alakalı riskler dikkatli bir şekilde belirlenmelidir.

3.2.2.2. Riskin Tanımlanması

Riskin belirlenmesi adımında belirlenen riskler, riskin tanımlanması adımında daha sistemli olarak sınıflandırılıp, düzenlenir, dolayısıyla ön plana alınması gereken riskler varsa bunların tespiti, genel vaziyetin daha iyi anlaşılabilmesi yönünden faydalar edinilir (Çipil, 2008: 16).

Risklerin belirlenmesinden sonra risklerin detaylarının belirlenmesi gereklidir. Bunun yanı sıra risklerin belirlenmesi adımında risk yönetimi ekibi, riske ilişkin haritalar oluşturarak risklerin çeşitleri, oluşma ihtimali, pozitif veya negatif sonuçlar ve belirlenen sonuçlar çerçevesinde organizasyona etkilerini tespit etmeye çalışır (Andersen ve diğ., 2014: 76). Riskin tanımlanması adımında elde edilen veriler problemlere çözüm üretme sürecini içerir (Emhan, 2009: 213). Hertz and Thomas tarafından (1983: 17-31) riskin tanımlanmasının, muhtemel zararların minimize edilmesi, sosyal, politik ve teknolojik belirsizliklerin azaltılması işlemlerini içeren bir aşama olduğu belirtilmiştir.

Bu açıklamalardan yola çıkarak riskin belirlenmesinden sonraki adım olan riskin tanımlanması, belirlenen risklerin daha sistemli bir biçimde sınıflandırılmasını, hangisine daha çok önem verilmesi gerektiğini ve genel durumun daha anlaşılır olmasına katkı sağlar. Dolayısıyla hayvancılık işletmesi risk yönetim ekibinin bir önceki aşamada belirlediği riskleri sistematik olarak sınıflandırdığı aşama riskin tanımlanması aşamasıdır. Ayrıca risk yönetim sürecinde diğer aşamaların temelini oluşturduğundan ve riskin tanımından yola çıkılarak çözüm üretme sürecinin başlamasından dolayı temel ve önemli bir adımdır. Bu adımda karşılaşılan riskler doğru tanımlanmaz ya da dikkate alınmazsa; doğru tanımlanamayan ya da dikkate alınmayan riske önlem alınamayacağından dolayı büyük kayıplara maruz kalınabilir. Dolayısıyla doğru tanımlanmayan riskler yönetilemez ve gerek hayvancılık işletmeleri olsun gerekse farklı sektörlerdeki işletmeler açısından olumsuz sonuçlar doğurur.

3.2.2.3. Riskin Tahmin Edilmesi

Riskin tahmin edilmesi adımı, riskin gerçekleşme ihtimalini ve ortaya çıkabilecek neticelerin, nicel, nitel veya hem nicel hem de nitel olarak ortaya konulması adımıdır. Bu adımda uygulanacak yöntemler, işletmenin ve riskin biçimine göre farklılık gösterebilir (Çipil, 2008: 16).

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere riskin tahmin edilme aşaması, riskin gerçekleşme ihtimalini, muhtemel sonuçlarını belirleme sürecidir. Bu süreçte hayvancılık işletmesi risk yönetim ekibinin kullandığı metod, risk çeşitine ve işletmenin türüne göre fazlasıyla değişiklik gösterebilir.

3.2.3. Riskin Değerlendirilmesi

Risk yönetim sürecinde riskin analiz edilmesi aşamasından sonraki aşama olan riskin değerlendirilmesi aşamasında işletmeye pozitif ya da negatif yönde etki edebilecek risklerin tümü bir arada değerlendirilerek işletme ya da kurum tarafından belirlenmiş risk ölçütleriyle karşılaştırılır. Bu kıstasların oluşturulması işletmenin perspektifine bağlı olarak gelişir ve ekonomik, sosyal, politik ve çevresel etmenler ile başka bir çok etmen ölçütlerin belirlenmesinde etkin rol oynayabilir (Çipil, 2008: 17).

Risk değerlendirmesi yöneticiler tarafından tanımlanma aşamasından sonra yapılır. Değerlendirme aşaması değerlendirme önceliklerinin sıralanmasını kapsar. Bu sıralama: kritik riskler, önemli riskler ve önemsiz risklerden oluşur (Vaughan and Vaughan, 2008: 29). Kritik riskler, oluşabilecek muhtemel zararların iflasa sebep olabilecek büyüklükte olduğu risklerdir; önemli riskler, iflasa sebep olmayan ancak firmanın faaliyetlerini devam ettirebilmesi için borçlanmasını gerektiren risklerdir; önemsiz riskler ise meydana gelebilecek olası zararların organizasyonun zararlarla karşılaşmadan maruz kalabileceği risklerdir (Vaughan and Vaughan, 2008: 29).

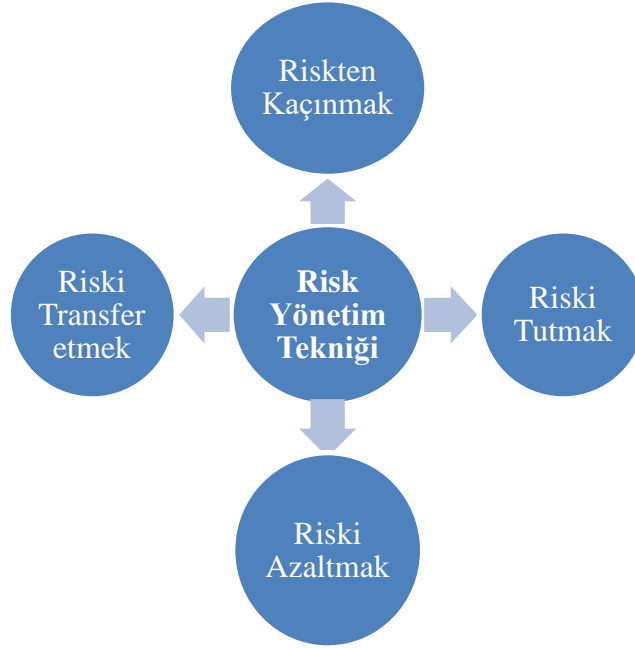
Riskin değerlendirilmesi aşamasının, riskin analiz edilmesi aşamasından sonraki değerlendirme aşaması olduğu ve bu değerlendirmeyi firmaya pozitif ya da negatif yönde etkileyebilecek tüm muhtemel risklerin birlikte değerlendirilerek yapıldığı söylenebilir. Dolayısıyla riskin değerlendirilmesi aşamasının, işletmeyi etkileyebilecek tüm olası risklerin değerlendirilerek olumlu ve olumsuz yönlerinin ortaya konulmasını kapsadığı söylenebilir. Ayrıca ele alınan risklerin önem

derecesine göre sınıflandırılarak bir sonraki aşamanın temelini oluşturması, değerlendirilen risklerin gerçekleşme olasılıkları üzerinde durulması, organizasyonun ya da firmanın bu değerlendirmeler sonucunda işletmenin karşılaacağı muhtemel zararları önlemede ve alternatif planlar yapılmasını sağlamada temel dayanak olmaktadır. Buradan yola çıkarak riskin değerlendirilmesi aşamasının risk yönetim sürecinin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesinde önemli rol oynadığı söylenebilir.

3.2.4. Risk Yönetim Tekniğinin Seçilmesi

Riskin değerlendirilme aşamasından sonraki aşama olan risk yönetim tekniğinin seçilmesi aşaması riskin hangi teknik aracılığıyla sürecin yürütüleceğine kararın verilmesidir. Bu kısımda da risk yönetim tekniklerini; riskten kaçınmak, riski tutmak, riski azaltmak ve riski transfer etmek olmak üzere dört ana katagoride ele alınacaktır.

Şekil 3. Risk Yönetim Teknikleri

3.2.4.1. Riskten Kaçınmak

Bu risk yönetim tekniği riskli işlemlerden vazgeçerek veya riski artıran durum ve faaliyetlerin terk edilmesiyle sağlanabilir ve ortaya çıkabilecek olumsuz durumlara karşılık organizasyonların ve kişilerin gereken önlemleri almasını kapsar (Emhan, 2009: 217).

Riskin diğer metodlar kullanılarak kontrol altına alınması mümkün olmayabilir. Riskin ortaya çıkarabileceği sonuçlarla karşılaşılacak istenmemesi ve riski yönetecek uygun bir tekniğin bulunmaması gibi durumlarda, riski ortaya çıkaran etmenlerden kaçınarak riskten tümüyle kurtulmak seçilebilir. Dolayısıyla riskten kaçınmak, riskli bir durumdan çekilmeye karar vermek olarak da tanımlanabilir (Çipil, 2008: 17).

Kayahan (2010: 99) tarafından yapılan açıklamada riskten kaçınma yönteminin, yatırımcının yenilik ve fırsattan daha çok risksiz ve garanti olarak görülen getiriye tercih etmesi olduğu belirtilmiştir. Bu açıklamalardan yola çıkarak piyasalarda dalgalanmaların çokça yaşandığı günümüzde (Mayıs – 2018) borsada hisse senedi alarak yatırım yapmak yerine (borsada ciddi bir düşüş meydana gelebilir) hisse senedine göre daha risksiz olan devlet tahvillerine (zarar etme riski daha az) yatırım yapmak riskten kaçınmaya örnek verilebilir.

Risk yönetim tekniklerinden riskten kaçınmanın işletmeler ya da şahısların kendilerini garantiye alarak, risk almayı önleme çalışmaları olduğu söylenebilir.

Riskten kaçınma, negatif risk yönetim metodlarından biridir. Risk, firmaların faaliyet dönemlerinin ve şahısların yaşamlarının hemen hemen her noktasında vardır, dolayısıyla sürekli olarak riskten kaçınmak kısa vadede çözümler üretse de uzun vadede bir şey yapmamış olmak veya kısıtlı seçenekler arasında kalma sonucunu ortaya çıkaracaktır (Çipil, 2008: 17).

Risk kaçınmanın ortaya çıkarabileceği olumsuz durumlarla ilgili yapılan yukarıdaki açıklamalardan yola çıkarak, riskten kaçınmanın risk yönetim tekniklerinden birisi olduğunu ve bu yöntem kullanılarak riskin ortadan kaldırılabileceği anlaşılabilir. Bunun yanında sürekli olarak riskten kaçınan bir işletmenin de uzun vadede bir şey yapmamış olmak ve kısıtlı alternatifler arasında kalmak gibi olumsuz durumla karşılaşabileceği anlaşılır. Bu durumdan anlaşılacağı

üzere riskten kaçınmakla riskten kurtuluruz ancak olası pozitif sonuçlardan da vazgeçilmiş olunacaktır.

3.2.4.2. Riski Tutmak

Riski tutmakla ilgili olarak kaynaklar incelendiğinde; riski dondurma, kontrol altında tutma, koruma ve kabul etme olarak da adlandırıldığı görülmüştür.

Riski tutma yöntemi, maruz kalınan risk sonucunda ortaya çıkacak olumlu ve olumsuz sonuçların başında kabul edilmesidir. Bunun yanı sıra risk yönetim tekniklerinden hiç birinin uygulanmaması, riski tutma yönteminin kullanılarak risk yönetilmesi anlamına gelir. Dolayısıyla bu metodun en çok kullanılan risk yönetim metodlarından biri olduğu söylenebilir (Çipil, 2008: 17).

Risk tutma yöntemi aktif tutma ile pasif tutma olarak iki şekilde uygulanabilir. Maruz kalınabilecek riskler tahmin edilip buna göre planlama yapılıyorsa bu aktif risktir (Rejda, 1997: 13). Bir firma ya da organizasyonun karşılaşabileceği riskleri algılamaması ya da göz ardı etmesiyle bağlantılı olarak muhtemel tehlikelere karşı herhangi bir önlem almaması ise pasif risktir (Emhan, 2009: 217).

Riski tutma yöntemi, riski algılayarak ya da algılamadan uygulanabilir. Riski algılayarak uygulanan riski tutma yöntemi kaçınmak ya da transfer etmekten ziyade riski koruma kararından kaynaklanır. Bu yöntemin riskin algılanmadan uygulanması ise işletme ya da şahısların hesaba katmadıkları riskler üstlenmesine neden olur (Vaughan and Vaughan, 2008: 19).

Yeni telefon alan tüketici telefonunu düşürmesi ve bunun sonucunda telefonun kırılması gibi karşılaşabileceği zararları bilmesinden dolayı telefonunu kaskolatması aktif risk tutmaya; telefonun düşmesi sonucu kırılmasının garanti kapsamında olduğunu ve bu yüzden karşılaşabileceği zararların garantör firma tarafından telafi edileceğini sanan müşterinin telefonunu kaskolattırmaması pasif risk tutmaya örnek verilebilir.

3.2.4.3. Riski Azaltmak

Riski azaltma, riskin etkisini minimum düzeye indirme anlamına gelir (Kayahan, 2010: 99).

Çipil (2018: 18) tarafından aynı doğrultuda yapılan başka bir açıklamada riski azaltmanın riskle ilişkili olarak ortaya çıkabilecek sonuçların gerçekleşme ihtimalinin azaltılmasına yönelik fiiller olduğu belirtilmiştir.

Yukarıdaki tanımlamalardan anlaşılacağı üzere riski azaltma yöntemi adında ima edildiği gibi işletmenin maruz kalabileceği riskin oluşturacağı sonuçların gerçekleşme olasılıklarının minimum düzeye indirilmesine yönelik eylemler olduğu söylenebilir.

Riski azaltma, kayıp olasılığını veya meydana gelen kayıpların potansiyel şiddetini azaltmak için tasarlanan tüm tekniklerden oluşur. Kaybın oluşmasını engellemeye yönelik çabalar ve ortaya çıkması durumunda zararın ciddiyetini en aza indirmeyi amaçlayan çabaları kapsayan risk azaltma yöntemleri sırasıyla; kayıp önleme ve kaybın kontrol edilmesidir (Vaughan and Vaughan, 2008: 18).

Kayıp önlemenin ve kaybın kontrol edilmesinin açıklamada ima edildiği ve adından anlaşılacağı şekilde olduğu söylenebilir. Buna ilişkin örnek verilecek olunursa; yanıcı maddelerin bulunduğu bir yerde sigara içilmesinin yasaklanması kayıp önlemeye; yangın çıkması halinde yangına karşı hızlı müdahale edilmesi ve hasarların minimum düzeye düşürülmesi amacıyla yangın söndürme sisteminin kurulması, kaybı kontrol etmeye yönelik örnek olarak gösterilebilir.

3.2.4.4. Riski Transfer Etmek

Bu yöntem riski oluşturan varlık ya da faaliyetin transferi şeklinde meydana gelmektedir. Müteahit tarafından taşeron kullanılması ya da bir firmanın binasını satması bu uygulamaya örnek olarak gösterilebilir (Emhan, 2009: 217).

Risk transferi, bir riskin sonucu olarak oluşabilecek zararın veya kazanılacak karın bir başka firma ya da kişiyle paylaşılmasıdır. Risk transferi sözleşmeler ve hedging olmak üzere temelde iki metotla gerçekleştirilebilir (Çipil, 2008: 18).

Sözleşme metodunda, risk, belirli bir ödeme kapsamında sözleşme aracılığıyla transfer edilir. Risk transferinin bir yöntemi olan riskten korunma

işleminde, tek bir varlıkta fiyat değişme riskine karşı, fiyatın ters yönde değiştiği başka bir varlık satın alarak veya satarak bireyi ya da firmayı korumasıdır (Vaughan and Vaughan, 2008: 20).

Bu açıklama doğrultusunda hedging işlemlerinde fiyat dalgalanmalarına karşı firma ya da kişinin güvence sağlamak için risk transferi söz konusu olduğu söylenebilir. Örneğin, Afyonkarahisar'ın Çay ilçesinde kiraz yetiştiriciliği yapılmaktadır. Çiftçiler haziran sonu gibi kirazın hasatını gerçekleştirirler. Ancak kiraz bahçesindeki tüm kirazlar hasat yapılmadan mart ayında, üzerinde anlaşılan belirli bir fiyattan satılır. Yani hasat zamanı geldiğinde kirazın o anki piyasa fiyatı ne olursa olsun önceden anlaşılmış fiyat üzerinden işlem yapılır. Böylece çiftçi fiyat düşme riskine karşı, toptancı ise fiyat yükselmesine karşı kendilerini garanti altına almış olurlar. Dolayısıyla hedging aracılığıyla riski transfer etmiş olurlar.

Bir risk yönetim metodu olarak sıklıkla kullanılan riskin transferi, riski başkasına aktardığı için uygun bir yöntem olarak görülebilir. Bunun yanı sıra bu yöntemin negatif etkileri de vardır. En başta yöntemin bir maliyeti vardır. Ayrıca riskin transferi yeni riskleri doğurabilir (Çipil, 2008: 19). Buna ilişkin örnek verilecek olursak yukarıda bahsedilen çiftçilerin fiyat düşmesine karşı kendilerini garanti altına almaları alıcılar için tam tersidir. Yani fiyatların düşmesi, çiftçi için olumluyken alıcı için olumsuz; artması ise iki taraf için de tam tersidir.

Risk yönetim tekniklerinden hangisinin daha iyi olduğu bir çok faktörle beraber organizasyon ve riske göre farklılık göstermektedir. Bununla ilgili olarak aşağıdaki tablo kaybın büyüklüğü ve kaybın sıklığı göz önüne alınarak hangi metodun daha iyi olabileceğine ilişkin yönlendirmektedir (Çipil, 2018: 19).

Tablo 1. Uygun Risk Yönetim Tekniği

Kaybın Sıklığı	Kaybın Büyüklüğü	Uygun Risk Yönetim Metodu
Düşük	Düşük	Riski Tutmak
Yüksek	Düşük	Riski Azaltmak
Düşük	Yüksek	Riski Transfer etmek
Yüksek	Yüksek	Riskten Kaçınmak

Kaynak: Çipil, 2018:19

3.2.5. Risk Yönetim Tekniğinin Uygulanması ve Sonuçlarının Gözlenmesi

Risk yönetim sürecinin son aşaması olan uygulama ve sonuçların gözlemlenmesi, isminde ima edildiği gibi seçilen risk yönetim tekniğinin uygulanması ve sonuçların gözlenmesine ilişkindir.

Risk yönetim sürecinin son aşamasında. uygulama sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilip gerekli görüldüğünde risk yönetim stratejisi yeniden ele alınır. Risk ortamının sürekli olarak değişen ve dinamik yapısı, risk yönetim sürecinin bu son aşamasını daha da önemli konuma getirmektedir (Çipil, 2008: 20).

İKİNCİ BÖLÜM

HAYVANCILIK SEKTÖRÜ VE GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Araştırmamızın bu bölümünde Türkiye ve Afyonkarahisar açısından hayvancılık sektörünün değerlendirilmesi yapılacak ve araştırmamıza benzer uygulamalar içeren çalışmalar incelenecektir

1. TÜRKİYE'DE HAYVANCILIK SEKTÖRÜ

Hayvancılık, tarımın bir koludur ve ekonomik olarak bir değere sahip olan hayvanların pazarlanması, çeşitli biçimlerde faydalanılması ve yetiştirilmesini ifade eder¹¹.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türkiye'de hayvan varlığı ciddi düzeyde değişiklik göstermiştir. 1980'li yıllara kadar en yüksek sayılara ulaşmıştır (istisna olarak ikinci dünya savaşı döneminde azalış olmuştur) ve 1980'lerden sonra bazı hayvan türlerinde azalmalar olduğu görülmüştür. Bunun sebebi 1970'li yıllara kadar Türkiye'de küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin neredeyse hepsinin mera hayvancılığı olarak devam ettirilmesi ve bunun sonucunda hayvan sayısının o yıllara kadar artış göstermesidir (Anonim, 2016a:14).

Türkiye coğrafi yapı yönünden hemen hemen her türden hayvanın yetiştirilebilmesine imkan tanıyabilecek yapıdadır. Hayvancılık, ülkemizin yükselen nüfusunun dengeli ve yeterli düzeyde beslenmesine katkı sağlaması ve hayvancılıkla ilişkili olan sektörlere hammadde tedarik etmesi açısından önemlidir (Çallı, 2016:26).

Bir ülkenin dengeli bir biçimde gelişebilmesi, o ülkenin ilk olarak kendine ait kaynaklarını (öz kaynak) mümkün olan en verimli biçimde kullanıp faydalanabilmesiyle mümkündür. Hayvancılık sektörü Türkiye'nin en önemli öz kaynaklarından ve kırsal kalkınmanın yanı sıra; kırsal sanayi açısından da can damarıdır (Duman ve diğ., 2017:238). Dolayısıyla hayvancılık sektörü geliştirilmeden kırsal kalkınma ve sanayinin geliştirilmesi düşünülemez. Bunlara ek olarak Türkiye'nin iklim koşulları ve coğrafi yapısı, kırsal alanda yaşayan nüfus,

11 https://www.ankaratb.org.tr/mobile/haber_goster.php?Id=346, (28.05.2018).

farklı cins ve ırktan hayvanların varlığı gibi etmenler de hayvancılığın Türkiye açısından çok önemli olduğuna işaret etmektedir (Aral, 1996).

Tablo 2. GSYH, Tarımsal GSYH ve Tarımın GSYH'deki Payı

YILLAR	TARIM (BİN TL)	TARIMIN GELİŞME HIZI (%)	TÜRKİYE (BİN TL)	GELİŞME HIZI (%)	TARIMIN PAYI (%)
2014	134.724.745	10,7	2.044.465.875	13	6,6
2015	161.447.917	19,8	2.338.647.493	14,4	6,9
2016	161.304.618	- 0,1	2.608.525.749	11,5	6,2
2017	188.650.644	16,9	3.104.906.706	19	6,1

Kaynak: TÜİK, 2018a.

Yukarıda cari fiyatlarla verilen GSYH ile ilgili tablo incelendiğinde, tarımın gelişme hızı 2016 yılı haricinde pozitif değer göstermiştir.. Ancak Türkiye'nin gelişme hızına bakıldığında, pozitif gelişmeyi her yıl sağladığı görülür. Dolayısıyla 2016 yılında tarımın GSYH cinsinden gerilemesinin sektörel bir gerileme olduğu söylenebilir. Bunun yanında tarımsal GSYH'nin gelişimi toplam GSYH'nin gelişmesini aynı orantıda takip etmediği görülmektedir. Tarımın toplam GSYH'ye oranı; 2106 yılı itibariyle azalma göstermiş ve bu azalma 2017 yılında da kendini göstermiştir. Bundan yola çıkarak tarımsal büyümenin hedeflenen biçimde olmadığı ya da GSYH'yi oluşturan diğer kalemlerde olan gelişmelerin tarıma oranla daha fazla olmasının sebep olduğu söylenebilir.

1.1. TÜRKİYE'DE BÜYÜKBAŞ HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE VARLIĞI

Türkiye'de hayvancılık sektöründe gerçekleştirilen faaliyetlerin en büyük paya sahip olan büyükbaş hayvan yetiştiriciliği, sığır, manda ve deve yetiştiriciliğinden oluşmaktadır. Üretim değeri olarak sığır farklı bir yere sahiptir. Ülkemizdeki et ve süt üretiminde önemli yeri olan sığırlar, ülkemizde üretilen kırmızı etin %90'ını, sütün ise %91'ini sağlamaktadır. Bunun yanında manda için

2012 yılına kadar azalan sayısında, daha çok önem verilmesiyle başlanmasıyla 2012 yılı itibariyle artış olmuştur. Deve yetiştiriciliği daha çok sembolik olarak yapılmaktadır (Anonim, 2016a:14).

Tablo 3. Türkiye’de Büyükbaş Hayvan Sayıları

YIL	SIĞIR	MANDA	BÜYÜKBAŞ TOPLAM
2012	13.914.912	107.435	14.022.347
2013	14.415.257	117.591	14.532.848
2014	14.223.109	122.114	14.345.223
2015	13.994.71	133.766	14.127.837
2016	14.080.155	142.073	14.222.228
2017	15.943.586	161.439	16.105.025

Kaynak: TÜİK, 2018b.

Tablo 3 incelendiğinde; sığır sayısında 2015 yılına kadar artış olduğu; ancak 2015 yılında azalma olduğu ve takip eden yıllarda artışın devam ettiği görülür. Manda sayısı yıllara göre artış göstermektedir. Toplam büyükbaş hayvan sayısında 2015 yılında azalma olduğu gözlenmiştir. Buna, 2015 yılında sığır sayısındaki azalmanın sebep olduğu söylenebilir.

1.2. TÜRKİYE’DE KÜÇÜKBAŞ HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE VARLIĞI

Türkiye ekonomisinde önemli yeri olan yün, süt, deri ve et üretiminde küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin payı büyüktür. Koyun yetiştiriciliği özellikle Güney Doğu ve Doğu Anadolu’da yaşayan halkın geçim kaynakları arasında önemli bir yere sahiptir. Fakat 1980 yılı sonrasında yaşanan koyun sayısındaki azalma, 2009 yılı sonrası koyunculuga yapılan devlet teşvikleriyle hem koyunculuk yeniden önem kazanmış hem de koyun sayısında hemen hemen %40 artış görülmüştür (Çallı, 2016:28).

Bunlara ek olarak TİGEM 2016 yılı raporunda Türkiye’de üretilen kırmızı etin %9,7’si küçükbaş hayvanlardan sağlanırken, üretilen sütün %8,9’u küçükbaş hayvanlardan sağlandığı ve her sene kurban bayramında iki milyon koyunun kesilmesinin; ülkemizde küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin önemini ortaya koyan göstergeler olduğu belirtilmiştir.

Tablo 4. Türkiye’de Küçükbaş Hayvan Sayıları

YIL	KOYUN	KEÇİ	KÜÇÜKBAŞ TOPLAM
2012	27.435.233	8.357.286	35.782.519
2013	29.284.247	9.225.548	38.509.795
2014	31.140.244	10.344.936	41.485.180
2015	31.507.934	10.416.166	41.924.100
2016	30.983.933	10.345.299	41.329.232
2017	33.677.636	10.634.672	44.312.308

Kaynak: TÜİK, 2018c.

Son altı yılın küçükbaş hayvan sayılarını gösteren yukarıdaki tablo incelendiğinde, 2015 yılına kadar artış gösterdiği, 2016 yılında bu artışı; azalmanın takip ettiği fakat 2017 yılında tekrar artış gösterdiği görülmüştür. 2017 yılındaki bu artışın nedeni olarak o yılda küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine daha çok önem verilerek desteklenmesinin sebep olduğu söylenebilir.

1.3. TÜRKİYE’DE KÜMES HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE VARLIĞI

Türkiye hayvancılıkta, büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinden sonra kümes hayvan yetiştiriciliği en önemli faaliyet alanlarından biridir. Son yıllarda beyaz etin tüketimi artmıştır. Bunun sebebi olarak beyaz etin sağlık açısından iyi olması ve birim fiyatının daha ucuz olması gösterilebilir. Tüketiminin artmasına bağlı olarak sektörde önemli düzeyde gelişmeler yaşanmıştır. Bunlara ek olarak ülkemizde kümes hayvancılığı sektörünün kapasite, uygulanan yöntem ve kullanılan

teknoloji bakımından birçok gelişmiş ülkeden daha iyi durumda olduğu söylenebilir (Anonim, 2016a:20).

Tablo 5. Türkiye’de Et ve Yumurta Tavuğu Sayıları

YIL	ET TAVUĞU	YUMURTA TAVUĞU	TOPLAM TAVUK
2012	169.034.283	84.677.290	253.711.573
2013	177.432.745	88.720.709	266.153.454
2014	199.976.150	93.751.470	293.727.620
2015	213.658.294	98.597.340	312.255.634
2016	220.322.081	108.689.236	329.011.317
2017	221.245.322	121.556.027	342.801.349

Kaynak: TÜİK, 2018d.

Son altı yılın verilerine göre tavuk sayıları incelendiğinde her yıl artış olduğu görülmektedir. Bunun yanında bu artıştaki en büyük payın, sayıca et tavuğuna göre sayısı daha az olan yumurta tavuğu, olduğu anlaşılmaktadır. Yumurta tavuğundaki bu artışın sebebi olarak son yıllarda teknolojiye yapılan yatırımlar doğrultusunda yumurta üretiminin önem kazanması ve teknolojinin yumurta ve tavuk üretimini desteklemesi olduğu söylenebilir.

2. AFYONKARAHİSAR’DA HAYVANCILIK SEKTÖRÜ

Afyonkarahisar, gerek iklim koşulları gerekse doğal yapısı bakımından hayvancılık için verimli bir durumdur. Afyonkarahisar’da hayvan yetiştiriciliği faaliyetleri ekonomik açıdan oldukça önemlidir ve Afyonkarahisar’ın en temel üretim ve gelir kaynaklarından birisidir. Afyonkarahisar’da büyükbaş, küçükbaş ve kümes hayvan yetiştiriciliği ön plana çıkmış olup; bunların yanında arıcılık, balıkçılık vb. hayvancılık faaliyetleri de yapılmaktadır (DPT, 1996).

2.1. AFYONKARAHİSAR’DA BÜYÜKBAŞ HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE VARLIĞI

Afyonkarahisar’da hayvancılık faaliyetlerinde en büyük pay büyükbaş hayvan yetiştiriciliğindedir. Büyükbaş hayvancılığın faaliyet alanlarından olan besi ve süt sektörü için başlıca girdi maliyeti yem olup, Afyonkarahisar’da yem edinme konusunda sıkıntı bulunmamaktadır. Ayrıca mera varlığının geniş olması ve yem yetiştirebilmek için gerekli tarım koşullarını sağlayan arazilere sahiptir. Bunların yanında Afyonkarahisar genelinde iş gücünü ucuz olarak temin etmek mümkündür. Bunlardan yola çıkarak Afyonkarahisar’da besi-et ve süt sektöründe faaliyet gerçekleştirmenin karlı olacağı söylenebilir (Anonim, 2016b).

Tablo 6 . Afyonkarahisar’da Büyükbaş Hayvan Sayıları

YIL	SIĞIR	MANDA	BÜYÜKBAŞ TOPLAM
2012	299.104	5.085	304.189
2013	294.338	5.476	299.814
2014	332.621	4.957	337.578
2015	342.601	5.183	347.784
2016	314.984	5.598	320.582
2017	367.997	6.420	374.417

Kaynak: TÜİK, 2018e.

Tablo 6 incelendiğinde, 2013 ve 2016 yıllarında sığır ve toplam büyükbaş hayvan sayılarında azalma olduğu diğer yıllarda artış olduğu görülmüştür. Ayrıca manda sayısında yalnızca 2014 yılında azalma olduğu diğer 4 yılda artış olduğu tespit edilmiştir. Artış olan yıllara bakıldığında o yıllardaki artışın sebebinin devletin hayvancılıkla ilgili uyguladığı politikaların ve verdiği teşviklerin olduğu, bunun yanında hayvancılığın teknolojiyle entegreli çalışmasının sonucu olduğu söylenebilir.

2.2. AFYONKARAHİSAR'DA KÜÇÜKBAŞ HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE VARLIĞI

Afyonkarahisar'ın mera varlığı ile yem yetiştirmek için tarım arazi koşullarının verimli olması durumu ve büyükbaş hayvancılığı olumlu olarak etkileyen diğer faktörler, küçükbaş hayvancılığı da olumlu yönde etkilemektedir. Pırlak, ramlıç ve dağlık koyun cinslerinin gen merkezi olan Afyonkarahisar'da bu alanlara yönelik olarak yatırım yapılması ve de yatırım olarak damızlık koyun sürülerine odaklanması Afyonkarahisar'da küçükbaş hayvancılığın gelişmesine önemli ölçüde katkı sağlayacaktır (Anonim, 2016b).

Tablo 7. Afyonkarahisar'da Küçükbaş Hayvan Sayıları

YIL	KOYUN	KEÇİ	KÜÇÜKBAŞ TOPLAM
2012	717.298	67.423	784.721
2013	772.707	61.642	834.349
2014	733.678	58.571	792.249
2015	778.118	58.619	836.737
2016	712.416	55.662	768.078
2017	807.728	88.218	895.946

Kaynak: TÜİK, 2018f.

Yukarıdaki son altı yıldaki küçükbaş hayvan sayılarını gösteren tablo 7 incelendiğinde yıllara göre artış ve azalışlar olduğu görülmüş olup, 2016 yılında büyükbaş hayvan sayısında olduğu gibi azalma görülmüştür. Bundan yola çıkarak 2016 yılında hayvancılık sektörüyle ilgili genel anlamda bir olumsuzluk olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra keçi sayısında yıllar itibariyle 2017 yılına kadar azalma olmuş ve 2017 yılında artış olmuştur. Ayrıca 2017 yılında hayvancılık sayılarında genel olarak artış olduğu gözlenmiştir.

2.3. AFYONKARAHİSAR'DA KÜMES HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE VARLIĞI

Afyonkarahisar'da kümes hayvan yetiştiriciliği Afyonkarahisar'daki hayvancılık faaliyetleri ve Türkiye'deki kümes hayvan yetiştiriciliği faaliyetlerinde önemli bir paya sahiptir. TÜİK (2018g) raporlarına göre Afyonkarahisar, Türkiye'de en çok yumurta tavuğuna sahip ildir. Bundan yola çıkarak Türkiye'deki yumurta üretiminde en büyük payın Afyonkarahisar olduğunu anlayabiliriz. Ayrıca bu sektörün gelişmiş olması, yumurta tavukçuluğunun Afyonkarahisar için temel gelir kaynağı ve ekonomik girdilerden olduğunu ortaya koyar. Dolayısıyla gerek iş gücü istihdamı sağlama gerekse bağlantılı olduğu diğer sektörlerin (yem, gübre, vb.) gelişmesine katkısı, yumurta tavukçuluğu ve kümes hayvan yetiştiriciliğinin Afyonkarahisar için önemini ortaya koyar.

Tablo 8. Afyonkarahisar'da Et ve Yumurta Tavuğu Sayıları

YIL	ET TAVUĞU	YUMURTA TAVUĞU	TOPLAM TAVUK
2012	221.800	11.434.700	11.656.500
2013	277.250	12.731.550	13.008.800
2014	329.000	12.720.000	13.049.000
2015	415.000	18.468.607	18.883.607
2016	604.000	16.730.730	17.334.730
2017	453.460	18.594.027	19.047.487

Kaynak: TÜİK, 2018g.

Afyonkarahisar'a ait son altı yılın tavuk sayıları incelendiğinde genel olarak bir artış olduğu ve 2016 yılında bir azalış olduğu görülmektedir. 2016 yılında tavuk sayısındaki azalış, aynı yıl büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayılarında da kendini göstermiştir. Bundan yola çıkarak 2016 yılında hayvancılık sektöründe genel olarak

sektörel bir kayıp yaşandığı söylenebilir. Bunun yanı sıra 2017 yılında da tavuk sayısında olduğu gibi büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayılarında da artış olduğu görülmüştür. Bu durum bize 2017 yılında hayvancılığa daha fazla yatırım yapıldığına işaret olarak gösterilebilir.

3. ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ YAPILMIŞ BENZER ÇALIŞMALAR

Bu kısımda araştırmamızın konusu olan hayvancılık sektöründe risk algısı ve davranışları ile ilgili yapılan benzer çalışmalar incelenecektir.

3.1. TARIM VE HAYVANCILIKTA RİSK, RİSK ALGISI, RİSK YÖNETİMİ VE RİSK YÖNETİM STRATEJİLERİNİ ELE ALAN TÜRKİYE'DE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Bozoğlu vd. (2004) tarafından yapılan çalışmada süt üretimi faaliyetinde bulunan işletmelerin karşı karşıya kaldıkları riskleri ölçebilmek ve bunun sonucunda izlenmesi gereken risk stratejisine işaret eden model geliştirilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler tesadüfi örnekleme metoduyla seçilen 44 işletme sahibine anket uygulanarak toplanmıştır ve tarım işletmelerinin 1998 ve 1999 faaliyet dönemi esas alınmıştır. Araştırmada işletmelerin karşı karşıya kaldıkları mali risk ve faaliyet riski, verim ve fiyat değerlerine ait ihtimal dağılım fonksiyonlarından faydalanılarak tespit edilmiştir. Ayrıca risk stratejilerinin karşılaştırmasının yapılmasında, ikinci düzeyden stokastik olasılık üstünlük modeli uygulanmıştır. Çalışmada baz alınan döneme ait veriler sonucunda süt fiyatlarının ve süt veriminin aşağı düzeylerde olması, satış gelirlerinde ciddi düzeyde düşüşe neden olmuş, işletmelerin mevcut sermayelerinin %6'sı kadar zarara uğramışlardır ve işletmelerin borç ve masraflarını temin edememe riskinin %57 olduğu ve bu %57'sinin %50'sini faaliyet riski oluştururken, geriye kalan kısmının da mali risklerden kaynaklandığının tespiti yapılmıştır. Ayrıca araştırma sonucunda risk yönetim stratejilerinden olan tarım dışı gelir sağlama stratejisinin, işletmelerin maruz kaldıkları riski azaltmak için en iyi risk yönetim stratejisi olduğu gösterilmiştir.

2004 yılında Ceylan ve Cinemre tarafından yapılan ve İngilizce olarak yayımlanan başka bir çalışmada, Orta Anadolu Bölgesinin kuzeyinde Kızılırmak nehri kenarında yer alan tarım işletmelerinde beklenen gelirle risk arasındaki ilişkiyi

ortaya koymak amaçlanmıştır. Bunun için de risk programlama modeli geliştirilmiştir. Çalışmada 5200 işletme hedef kitleyi oluştururken kullanılan verilerin büyük bir kısmı rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen 216 çiftçiyle anket yapılarak toplanmıştır. Araştırmada tarım işletmelerine ait optimum işletme organizasyonları ve riskleri, risk-gelir sınırının öngörülmesini sağlayan gerçek sapmaların minimizasyonu yöntemi ile tespit edilmiştir. Çalışma sonuçları inceleme alanında işletme planlarının riske bağlı olarak değiştiğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca araştırma sonucunda çeltik ve mısırın riskli faaliyetlerin başında geldikleri ve bunları soya ile lahananın takip ettiği saptanmıştır. Buğday, şeker pancarı ve süt sığırcılığı faaliyetlerinin daha devamlı gelir getiren faaliyetler olduğunun tespiti yapılmıştır. Ayrıca çalışma sonucunda bütün işletme büyüklük gruplarında risk arttıkça toplam net işletme gelirinin de arttığı ve çiftçilerin daha istikrarlı planlar tercih etme eğiliminde olduklarını açığa çıkarmıştır.

2006 yılında Akçaöz vd. tarafından yapılan çalışmada Antalya ilinde tarımsal üretimde faaliyet gösteren çiftçilerin tarım sigortası ve risk yönetimi ve uygulamalarına ilişkin algı ve davranışları analiz edilmiştir. Çalışmada Antalya il merkezi ve merkeze bağlı olan Serik ve Manavgat ilçelerinde 143 çiftçiye anket uygulanmış ve elde edilen veriler sonucunda analiz yapılmıştır. Çalışmanın amacı Antalya ilinde tarımda faaliyette bulunan çiftçilerin risk davranışları ve bu davranışlara göre tarım sigortasına yönelik tutumlarını incelemektir. Çalışma sonucunda işletmelerin tarım sigortası yaptırmamalarının en önemli nedenleri olarak işletmelerin primlerin yüksekliği, zarar ödemelerindeki düzensizlikler ve gelir yetersizliği olduğu belirlenmiştir.

2006 yılında Akçaöz vd. tarafından aynı anketin verileri kullanılarak yapılan başka bir çalışmada Antalya ilinde tarımsal üretimde algılanan risk kaynakları ve izlenebilecek risk stratejileri analiz edilmiştir. Antalya merkez, Manavgat ve Serik ilçelerinde faaliyet gösteren 143 işletmeye anket yapılarak tarımsal üretimdeki risk kaynakları ve risk stratejilerinin ölçülüp belirlenmesi ve birbiriyle ilişik olarak sonuçları saptanmaya çalışılmıştır. En önemli risk kaynağı olarak girdi maliyetlerindeki değişiklikler olduğu tespit edilmiş ve uygun risk stratejisinin de borçlanmayı azaltmak olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada toplanan verilere faktör analizi yapılmıştır.

Akçaöz ve Kızılay (2008) tarafından yapılan başka bir çalışmada Antalya ilinde süt sığırı yetiştiriciliğinde faaliyet gösteren ve Süt Sığırı Yetiştiricileri Birliğine üye olan ve üye olmayan işletme sahiplerine yapılan anket sonucu toplanan verilerle risk analizi yapılmıştır. Araştırmada toplanan verilerin analizi için faktör analizi yapılmıştır. Anket için 80 çiftçiyle görüşülmüştür. Çalışma sonucunda birliğe üye işletmelerin %65'i riski seven, %35'i riski sevmeyen; birliğe üye olmayan işletmelerin ise %45'i riski seven, %55'i riski sevmeyen tavır grubunda yer almışlardır. Ayrıca birliğe üye işletmelerde en yüksek puanlı risk kaynağının süt fiyatındaki istikrarsızlık, en yüksek puanlı risk yönetim stratejisinin ise mümkün olduğunca en düşük maliyetle üretim olduğunun tespiti yapılmıştır. Birliğe üye olmayan çiftçilerde ise en önemli risk kaynağının süt fiyatındaki istikrarsızlık, en önemli risk yönetim stratejisinin ise hijyen kurallarına uymak olduğu görülmüştür.

2010 yılında Aydın vd. tarafından yapılan çalışmada Türkiye kırmızı et fiyatlarında yaşanan kriz ve ithalat kararı alınmasına sebep olan durumların, kırmızı et, canlı hayvan ile ilgili olarak besici düşüncelerinin, ithalat kararının hayvancılık sektöründe et üretimine yönelik faaliyet gösteren işletmelere etkilerinin ve bu sektöre etkisiyle geleceğe yönelik çözüm önerilerinin tespiti amaçlanmıştır. Çalışmanın örneklemini; Erzurum, Ankara ve Kars illerinden toplam 82 enstansif sığır besiciliği yapan işletmelerin sahipleriyle yapılan anket sonucu elde edilen veri oluşturmuştur. Araştırma sonucunda son dönemde kırmızı et fiyatlarında meydana gelen fiyat artışlarının önemlilik derecelerinin sırasıyla 'besi materyali alım fiyatındaki artış', 'ülke genelinde sığır varlığındaki azalış' ve 'geçtiğimiz dönemlerde süt fiyatlarındaki düşüş sonrası damızlıkların kesimi' olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ithal hayvan politikalarının uygulanmasının devam etmesi durumunda hayvancılık işletmelerinin %87,8'inin faaliyetlerini sonlandırabileceği veya kapasitesini azaltmaya yönelik bir düşüncede olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada görüşülen işletme sahiplerinin kırmızı et üretiminin arttırılmasına yönelik 'damızlık süt sığırıcılığının arttırılması', 'ithalatın yalnızca damızlık hayvan ve besi materyaliyle sınırlandırılması' ve 'besi sığırıcılığına verilen teşvik ve desteklemelerin arttırılması' gibi çözüm tavsiyeleri olmuştur. Araştırma sonucunda orta ve uzun vadede ithal hayvan politikalarının uygulanmasından vazgeçilmesinin, gümrük vergilerinin arttırılmasının ve ülke genelinde et üretimine yönelik üretim maliyetini minimize

edici, kalite ve verimi destekleyici aktif hayvan politikalarının hızlı bir şekilde hayata geçirilmesinin ülke çıkarlarının korunması açısından önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2011 yılında Hazneci ve Ceyhan tarafından yapılan çalışmada Amasya iline bağlı Merzifon ilçesinde süt sığırcılığı faaliyeti gösteren işletmelerde işletme sahiplerinin riske karşı davranışlarının tespiti, risk kaynaklarının tespit edilmesi, maruz kalınan riskin ölçülmesi ve uygulanabilecek risk yönetim stratejilerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Çalışmada yararlanılan veri 2006-2007 faaliyet dönemine ait olup, tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiş 67 işletmeye uygulanan anketle toplanmıştır. Çiftçilerin riske karşı davranışlarının tespitinde Von Neuman Morgenstern modeli kullanılmıştır. Çalışma sonucunda üçüncü grup işletmelerin diğerlerine göre daha başarılı olduğu, birinci ve ikinci grup işletmelerin yatırmış oldukları toplam ve öz sermaye karşılığında tatmin edici gelir sağlayamadığı tespit edilmiştir. Çalışmada anket yapılan çiftçilerin %31'inin riski sevdiği ve %69'unun riski sevmediği tespit edilmiştir. Ayrıca analiz sonuçlarında işletmelerin karşılaştığı temel risk kaynağının ise fiyat riski olduğu görülmüştür.

2012 yılında Yurtlu vd. tarafından yapılan çiftçilerin tarım makineleri kullanma konusunda risk algılarının tespitine yönelik çalışmada, veriler çoğunluğu çiftçilerden olan kişilere anket yapılması sonucunda toplanmıştır. Bu anketlerden toplanan veriler neticesinde konuyla ilgili olarak çiftçilerin beceri ve eğitim durumları tespit edilmiş ve yüksek riskli makinelerle ilgili olarak çiftçilerin algıları ortaya konulmuştur. Çalışma sonucunda tarımda kullanılan makinelerin kaza riskleri açısından mevcut durumun değişmediği ortaya konulmuştur. Ayrıca güvenli makine kullanımı konusunda eğitim seviyesi düşük, direk makine kullanıcısı olmayıp tarım makineleri yanında bulunan çocuk ve kadınlarla diğer kişilerin, makine konusunda eğitim almış ve eğitim düzeyi yüksek kişilere göre kazalardan daha çok etkilendikleri sonucuna ulaşılmıştır.

2015 yılında Hayran tarafından yapılan yüksek lisans tezi çalışmasında süt sığırcılığı sektöründe faaliyet gösteren işletme sahiplerinin risk algıları ve risk yönetim stratejilerinin tespit edilip analizi yapılmıştır. Çalışmada verilerin toplanmasında yöntem olarak anket kullanılmıştır. Örneklem Adana İlinin Sarıçan ve

Yüreğın ilçelerinde rastgele seçilen 96 süt sığırı yetiştiricisi olarak belirlenmiştir. Çalışmada risk kaynak ve stratejilerine faktör analizi yapılmıştır. Daha sonra sosyoekonomik değişkenlerle haberleşme davranışlarının çiftçilerin risk algı ve yönetim stratejilerine etkilerinin tespiti için çoklu regresyon modeli kullanılmıştır. Çalışma sonucunda en önemli risk kaynağı olarak yem fiyatlarındaki değişkenliğin; en önemli risk yönetim stratejisinin hastalıklara karşı önceden önlem almak olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma sonuçlarına göre alguların çiftçilere özel olduğu ve bazı haberleşme davranışlarının ve sosyoekonomik değişkenlerin risk yönetimiyle alakalı olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada öneri olarak risk yönetim stratejilerinin geliştirilmesinin çiftçiler için faydalı olabileceği ve de bir takım risk ve kayıplardan korunmalarını sağlayabileceği öngörülmüştür.

2016 yılında Aydoğdu ve Yenigün tarafından Şanlıurfa GAP bölgesindeki çiftçilerin iklimsel değişikliklerle birlikte risk algısını değerlendirmeye yönelik yapılan çalışmadır. Çalışmanın amacı GAP bölgesinde yer alan Şanlıurfa il bölgesinde kuru tarımda çiftçilerin iklimsel değişmelerle beraber risk algısını değerlendirmektir. Çalışmanın ana materyali Şanlıurfa'daki 32809 çiftçi arasından rastgele seçilen 466 çiftçiye uygulanan anketten toplanan verilerdir. Çalışma 2014 yılında yürütülmüş ve çiftçilerle yüz yüze görüşülerek anket yapılmıştır. Ayrıca sonuçların gerçekliğini maksimize etmek amacıyla yerel görüşmeciler kullanılmıştır. Toplanan veriler varyans ve ki kare testi analiz yöntemiyle analiz edilip değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda çiftçilerin %53'ünün iklimsel değişikliklerle ilgili risk algısına sahip olduğu ve çiftçilerin %62'sinin onun potansiyel etkisini azaltmak için uyum sağlayıcı uygulamaların bedelini ödemeyi kabul ettiklerini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bu çalışma GAP bölgesinde onun tipinde yapılmış ilk çalışmalardan biridir.

3.2. TARIM VE HAYVANCILIKTA RİSK, RİSK ALGISI, RİSK YÖNETİMİ VE RİSK YÖNETİM STRATEJİLERİNİ ELE ALAN YURTDIŞINDA YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

1999 yılında Miranda Meuwissen vd. tarafından yapılan çalışmada Hollanda çiftlik hayvan yetiştiricilerine bir anket yapılmış ve çiftçilerin risk algısı ve risk yönetim stratejileri belirlenip ölçülmüştür. Hollanda'da 2700 çiftlik hayvan yetiştiricisi çiftçilere anket yapılmıştır. Veriler 4 değişken üzerinden toplanmıştır. Bu değişkenler: çiftliklerin sosyoekonomik özellikleri, çiftçilerin riskle birlikte davranışları, onların riskin kaynaklarına yönelik algısı ve onların risk yönetim stratejilerine yönelik algısıdır. 2700 çiftçiden 737'sinden etkili dönüş alınmıştır. Sonunda da bu cevapların 612'si analiz edilmiştir. Çünkü 737 çiftliğin 612 tanesi tarımda Hollanda çiftlik boyut standardı olan NGE standartlarını (NGE 20'nin minimum boyutunu sağlayan çiftlikler) sağlamaktadır. Analiz edilen 612 çiftliğin; 361'i mandıra çiftliği (çalışmada sığır çiftlikleri bu gruba alınmış), 170'i domuz çiftliği ve 81'i çiftlik hayvanlarının karışık olarak bulunduğu çiftliklerdir. Veriler 4 değişken üzerinden toplanmıştır. Bu değişkenler: çiftliklerin sosyoekonomik özellikleri, çiftçilerin riskle birlikte davranışları, onların riskin kaynaklarına yönelik algısı ve onların risk yönetim stratejilerine yönelik algısıdır. Ankette çoğunlukla kapalı uçlu sorular sorulmuş ve cevaplar 1'den 5'e kadar likert ölçekle sıralanarak faktör analizi yapılmıştır. 4 grup değişken üzerinde yapılan analizden sonra çoklu diskriminant analiz yapılmıştır. Bu analizde; sosyoekonomik değişkenlerle risk davranışları arasındaki ilişki, sosyoekonomik değişkenler ve risk davranışlarıyla riskin kaynakları arasındaki ilişki, sosyoekonomik değişkenler, risk davranışları ve riskin kaynaklarıyla risk yönetim stratejileri arasındaki ilişkinin analizi varyans analiz yöntemiyle analiz edilmiştir.

2005 yılında Flaten vd. tarafından yapılan başka bir çalışmada ise Norveç'teki organik ve geleneksel süt çiftliklerinde risk algılamaları ve risk yönetimi analiz edilerek karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada organik ve geleneksel çiftlik işletmelerinin risk ve risk yönetimi konusundaki algıları incelenmiş; çiftlik ve çiftçi özellikleri, risk algıları ve stratejileri arasındaki ilişki varyans analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmada Norveç'teki 363 geleneksel süt çiftliği ve 162 organik süt çiftliğine uygulanan anket sonucunda toplanan veriler kullanılmıştır. Çalışma sonucunda

organik süt iftliği sahiplerinin geleneksel süt iftliği sahiplerine göre daha az riskten kaçınma algısına sahip olduğu ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca çalışmada endüstriyel ve üretim risklerinin en başta tarımsal destek ödemeleriyle birlikte ilk risk kaynağı olarak algılandığı tespit edilmiştir. Organik süt iftliği sahiplerinin geleneksel süt iftliği sahibi meslektaşlarına göre üretim ile ilgili kurumsal faktörlere daha fazla ağırlık verdiği; geleneksel süt iftliği çiftçilerinin satın alınan girdilerin maliyeti ve hayvan refah politikası konusunda daha fazla endişeli olduğu çalışmada ortaya çıkarılmıştır. Likidite ve üretim maliyetleri, hastalık nleme ve sigorta gibi mali önlemlerin risk yönetimi için önemli yollar olarak algılandığı ortaya çıkarılmış ve algılamaların son derece çiftçiye özgü olsa dahi bir takım sosyoekonomik değişkenlerin risk ve risk yönetimiyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

2007 yılında Huirne vd. tarafından yapılan tarımda bütün çiftlik risk yönetiminin önemini inceleyen çalışmada, risk yönetiminin giderek önemli bir konu olduğu ve Avrupa'da çiftlik seviyesinde çok az ilgi gördüğü belirtirmiştir. Çalışma oklu risk ve çiftlik faaliyetlerinin eş zamanlı olarak ele alındığı yaklaşımlar olan bütün çiftlik risk yönetimi yaklaşımlarının 'tek risk ve emtia stratejilerinden' daha etkili olduğunu ortaya çıkarılmıştır. Hollanda'daki tarım ve hayvancılıkla uğraşan çiftçiler üzerine uygulanan anket sonucunda toplanan verilerle çiftçilerin risk ve risk yönetimiyle ilgili görüşleri ele alınmıştır. Çalışma, tüm çiftlik risk yönetimi alanında daha ileri araştırmalar yapılması gereken alanlar belirlenerek sonuçlandırılmıştır.

Uluslararası kıyaslamada çiftçilerin risk algısı ve risk yönetim stratejilerini analiz eden Palinkas ve Szekely (2008) tarafından yapılan çalışmada veriler anketle toplanmıştır. Çalışma; yerel, bölgesel ve küresel ekonomi ve geçmiş yılların doğal olaylarının tarım ürünlerine ilişkin doğrudan ve dolaylı olarak risk faktörlerini etkilediğini vurgulamıştır. Ayrıca çalışmada çiftçilerin, risk yönetim stratejilerini sınırlandırmadığını, iklim ve de doğa olaylarının sebep olduğu problemleri rahatlattığını ancak bugüne değin piyasa ve tarımsal politikaların günden güne tarımdaki başarının zorunlu şartı olduğu belirtilmiştir. Bu bahsedilenin yanı sıra çiftçilerin aktiviteleri çerçevesinde risk faktörlerinin nasıl algılandığını da en az eşit önemde olduğu çünkü risk faktörlerinin nasıl algılandığını risk yönetim stratejisine şekillendirmede glce etkili olduğu ortaya koyulmuştur. Bununla ilgili olarak da profesyonel organizasyonların ve karar vericilerin sorumluluğu bu düşüncede

kolaylıkla şekillendirilebildiğini, çünkü onların çiftçilerin eğitimi ve yönlendirilmesinde önemli bir rol oynadığını bu yüzden de çiftçilerin risk faktörlerinin önemine hakim olmasının mümkün olduğu bundan dolayı da onların risk yönetim stratejilerine uygun olarak çalışabildiğini belirtmiştir. Bu çalışmada Avrupa Birliğine üye ülkelerden seçilen ülkelerdeki çiftçilere anket uygulanarak çiftçilerin risk algısı ve risk yönetim stratejileri araştırılıp analiz edilmiştir.

Kabuklu deniz hayvanı yetiştiriciliğinde çiftçilerin kapsama mekanizmasına güveni kadar risk algısını da analiz eden Guillotreau vd. (2010) tarafından yapılan Fransız istiridye yetiştiriciliğinde risk algulamaları ve risk yönetim stratejilerini inceleyen çalışmada veriler anketle toplanmıştır. Çalışmada örneklem Pays de la Loire'daki İstiridye Tarımı Bölge Departmanı (OFRD) tarafından sağlanan istiridye tarımı veri dosyasından değiştirilmeden 97 işletmenin rastgele seçilmesiyle oluşturulmuştur. Ekim 2007'den Kasım 2007'ye kadar 43 işletmeyle görüşülmüş (örneklemedeki çiftliklerin %44'ü) ve anket yapıp veriler toplanmıştır. Geriye kalan işletmelerin %27'sinin isteksiz olduğu, %23'ünün görüşme döneminde olmadığı ve %6'sının da henüz emekli olduğu için veri toplanmadığı belirtilmiştir. Çalışmada risk algısı 3 soruyla ölçülmüştür. Bunlar: hangi risklerin faaliyetleri açısından en önemli olduğunu belirtmelerini sağlayan açık uçlu soru, en önemli(1)'den en az(10)'a kadar on risk sıralaması ve son olarak da bahsedilen risklerin faktör analiziyle her birisinin 1'den 7'ye kadar 1:etkisiz, 7:temel etki olarak sorulup analiz edilmesidir. Çalışmada faktör ve ekonomik analizler sonucunda çiftçilere ve işletmelerine özgü bir takım sosyo-ekonomik faktörlerin risk algılama derecelerini ve yönetim araçlarına olan bağımlılıklarını tanımlamalarına katkıda bulunduğu gösterilmiştir.

2013 yılında Gartforth vd. tarafından yapılan başka bir çalışmada DEFRA (İngiltere Çevre, Gıda ve Kırsal İşler Bakanlığı) hayvan hastalık salgınları riskini azaltmak için pratikleri tanımlamıştır. Bu uygulamaların tanıtımı için İngiltere'deki koyun ve domuz çiftlik sahiplerinin tepkileri raporlanmıştır. Çalışmada kullanılan veriler 9 koyun ve 6 domuz çiftliği işletmesinden (2011) toplanmıştır. Çalışmada kullanılan tematik analizde önerilen uygulamalara tutum ve davranışları ve de uygulama olasılığı içeren faktörleri içerir. Araştırma verilerine göre çiftçilerin birçoğu hastalık riskini en aza indirmek için makul bir şekilde her şeyi yaptıklarını ve uygulanmayan uygulamaları alakasız ya da etkisiz olduğunu düşündüklerini açığa

çıkarmıştır. Ayrıca domuz çiftçilerinin yaban hayatı, ziyaretçi ve personel yönetimi ve personel eğitimi konularına koyun çiftlik sahiplerinin domuz çiftliği sahiplerine göre daha fazla önem verdikleri tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletme sahiplerinin spesifik bir hastalık risk önlemi uygulayıp uygulamayacağına ilişkin faktörler açığa çıkarılmıştır. Ayrıca hastalık risk önlemlerinin arttırılmasının, geliştirilmiş risk iletişimi yönteminin uygulanması ve çiftçilerin gizli tehditleri tanımaya teşvik edilmesiyle sağlanabileceği tespit edilmiştir.

2014 yılında Sulewski ve Kloczko-Gajewska tarafından yapılan başka bir çalışmada ise Polonya'daki çiftçilerin ürün riskinin üstesinden gelmek için risk algısı, riskten kaçınması ve risk stratejileri analiz edilmiştir. Tarımda riskin 3 etkisiyle ilgili olan bu çalışmada, Polonya'da tarım muhasebesi veri ağından (FADN) 600 çiftlik katılımcısından anket yöntemiyle toplanan verilere bağlıdır. Analiz sonucunda kıtlığın Polonya'daki ürün riskinin ana faktör olarak algılandığı tespit edilmiştir. Analize göre Polonya'daki çiftçiler tercihen riskten kaçınmayı istememektedir. Bu analiz ayrıca Polonyalı çiftçilerin artan riskten kaçınma seviyelerini takip eden faktörleri gösterir.

2017 yılında Riwthong vd. tarafından yapılan çalışmada ise Tayland'da tarımsal ticaret, risk algısı, risk yönetimi ve böcek zehirlerinin tarıma etkisi analiz edilmiştir. 240 Taylandlı yayla çiftçisine anket uygulanarak veri toplanan çalışma risk algısı ve yönetim stratejisinin tarımsal ticaretle güçlü bir ilişkisi olduğunu açığa çıkarmıştır. Regresyon analizi yöntemiyle değişkenler arasındaki ilişkinin gücü analiz edilmiştir. Riskin kaynağı ve yönetim stratejisi arasındaki ilişki varyans analiziyle kurulmuştur.

Yukarıda bahsedilen çalışmalar incelendiğinde tarım ve hayvancılık sektöründe yapılmış çalışmalar olduğu ve bu çalışmaların çoğunluğunun tarımda olduğu görülmektedir. Çalışmalarda analiz edilecek veriler genel olarak anket yoluyla toplanmıştır. Toplanan verilerin analizi SPSS programında analiz edilmiş ve veriler arasındaki korelasyon ilişkisi ki kare testi, faktör analizi, varyans analizi, Kruskal Wallis testi, t testi ve Mann whitney U testi yardımıyla değerlendirilmiş ve bunun sonucunda çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Bazı çalışmalarda regresyon

analizi yardımıyla modelleme kurulmuş ve bu modellemede hangi verilerin kullanılarak başka verilerin % kaç oranında doğru tahmin edilebileceği belirtilmiştir. Geçmişte yapılan bu çalışmalar araştırmamızın yöntemini belirlemede temel kaynak olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR'DA HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE RİSK ALGI VE UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Çalışmanın bu bölümünde çalışmanın amacı, önemi, varsayım ve sınırlılıkları, araştırmanın hipotezleri, araştırmanın yöntemi, modeli, örnekleme, veri toplama araçları, verilerin istatistiksel analizi ve araştırmanın kısıtları açıklanmış olup son olarak araştırma sonucunda elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı Afyonkarahisar ilinde hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletme sahiplerinin demografik özellikleri, hangi risk davranışlarını ne düzeyde gerçekleştirdikleri, neleri hangi düzeyde risk kaynağı olarak algıladıkları, hangi demografik özelliklere göre risk davranış ve kaynak puanının anlamlılık göstermekte olduğunun tespitinin yapılması, risk davranış ve kaynak etmenlerinin kendi içerisinde faktörlere ayrılıp ayrılmadığının tespitinin yapılması ve demografik özelliklerle risk davranışları arasında modelleme kurarak risk kaynak puanının tahmin edilebilme derecesinin tespiti amaçlanmıştır. Bu kapsamda Afyonkarahisar'da hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletme sahiplerine bir uygulama gerçekleştirilerek; işletme sahiplerinin genel anlamda risk alguları ve risk alma düzeyleri ortaya konulmaktadır. Ayrıca işletme sahiplerinin risk davranışları ve risk kaynak algularının alt boyutlarının da incelendiği bu çalışmada elde edilen bilgilerden yola çıkarak Afyonkarahisar'da hayvancılık sektörü ve Afyonkarahisar ekonomisinin gelecek açısından değerlendirilmesi ve bu kapsamda önerilerin oluşturulması amaçlanmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Çalışma kapsamında belirlenen konuda yapılan yayınlar literatür taramasından geçirildiğinde; yurt içinde ve Afyonkarahisar'a yönelik hayvancılık sektöründe risk algı ve davranışlarıyla ilgili olarak çok sayıda çalışmanın yapılmamış olduğu, bunun yanı sıra hayvancılık sektöründe risk algısı ve davranışlarının ölçülmesi noktasında detaylı bir çalışma olmadığı görülmüştür. Ayrıca yapılan çalışmaların büyük bir bölümü tarım sektörüne yöneliktir. Literatür açısından

bakıldığında yapılan çalışmanın öncelikle literatüre bir katkısı olması beklenmektedir. Hayvancılık sektörü, hem Türkiye'nin hem de Afyonkarahisar ilinin en temel üretim ve gelir kaynaklarından birisidir. Gerek Türkiye'nin gerekse Afyonkarahisar ilinin geleceği, sektörel üretim alt yapısının doğru kurgulanmasına bağlıdır. Ancak değerlendirmelerin doğru olarak yapılabilmesi ve geleceğe yönelik öngörülerin rasyonel olarak değerlendirilmesi, üreticilerin gözüyle sektörün incelenmesine ve risk algılamalarının oluşturulmasına bağlıdır. Daha önce Afyonkarahisar iline yönelik benzer bir çalışmanın yapılmamış olması Afyonkarahisar ilinin ve ilçelerinin geleceğine yönelik sektörel ihtiyaçlarının belirlenmesinde olumlu katkılar yapması beklenmektedir. Araştırmada elde edilecek verilerin anket yoluyla toplanacak olması da elde edilen verilerin rasyonelliğini ve bu sonuçlar doğrultusunda risk algısının, davranışlarının ve bu algı ile davranışların hayvancılığa etkisinin görülmesini sağlayacağından dolayı sektörel bir analiz niteliği de taşımaktadır. Ayrıca yapılan tespitler neticesinde Afyonkarahisar ili hayvancılık sektörü ve Afyonkarahisar ilinin ekonomisine yönelik öneriler oluşturulacak olması da çalışmanın önemini arttırmaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIM VE SINIRLILIKLARI

Çalışmada işletme sahiplerinin bireysel, hayvancılık ve çiftlikle ilgili demografik özelliklerini, hangi risk davranışlarını ne düzeyde gerçekleştirdiklerini ve risk kaynağı etmenlerini ne düzeyde risk kaynağı olarak algıladıklarını ölçen ve veri toplama aracı olarak kullanılan anketler kapsamında, katılımcıların (işletme sahiplerinin) ölçeklerdeki soruları gerçek durumu belirtecek biçimde özgürce ve objektif olarak yanıtladığı ve elde edilen verilerin analizinde uygulanan istatistiki metotların amaçla aynı doğrultuda olduğu varsayılmaktadır.

Çalışma kapsamında veri toplama aracı olarak uygulanan ölçeklerde yer alan sorular ile araştırma konusunun amacına uygun olarak test edilmesinde, sayı ve anlam olarak yeterli ölçüde olduğu, bunun yanı sıra söz konusu olgularla alakalı tüm ayrıntıları içerdiği diğer bir varsayımdır.

Çalışmanın uygulama alanını oluşturan hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletmelere yönelik Afyonkarahisar ilinde çalışmanın bir örneğinin olmaması ise çalışmanın sınırlılığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle araştırmanın

uygulama alanının hayvancılık sektörü olması ve elde edilecek verilerin işletmelere uyarlanabilmesi, çalışmanın sınırlılığı konusunda bilgi vermektedir.

Araştırmanın bir başka sınırlılığı, Afyonkarahisar ilindeki hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletme sahipleri üzerinde uygulamanın yapılmış olmasıdır. Nitekim uygulama bölgesi olarak Afyonkarahisar ilinin seçilmesinin nedenleri; bölgede halkın geçim kaynağı olarak hayvancılığın önemli bir yere sahip olması, hayvancılık işletmelerinin bölgede yoğun olarak görülmesi ve araştırmacıya daha yakın ve ulaşılabilir olmasıdır. Diğer taraftan araştırmanın evreni daha önce Afyonkarahisar ilinde bu alanda çalışma yapılmamış olması nedeniyle Afyonkarahisar ili ve Afyonkarahisar'a bağlı ilçelerde hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren hayvancılık işletmeleri olarak sınırlandırılmıştır. Ayrıca hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren çok sayıda işletme olmasına karşın işletme boyutunda yapanların sayısı az olması da çalışmanın sınırlılıklarındandır. Bunların yanı sıra hayvancılık sektörünün Afyonkarahisar ilinin en temel üretim ve gelir kaynaklarından birisi olmasından dolayı araştırmanın evreni Afyonkarahisar ili ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın sınırlılığıyla ilgili olarak söylenebilecek diğer bir husus ise çalışmayı yapan araştırmacının hayvancılık sektörü konusundaki bilgilerinin kısıtlı olmasıdır. Buna ek olarak zaman ve maliyet gibi sebeplerden dolayı evrenin tamamına ulaşmanın mümkün değildir. Bundan dolayı evrenden belirli bir örneklem alınarak anket uygulanmış, bu sayede çalışma verileri oluşturulmuştur. Bu kısım araştırmanın yöntemi başlığı altında ilerleyen kısımlarda ele alınıp detaylı şekilde incelenmektedir.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

4.1. ARAŞTIRMA EVRENİ VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evreni, Afyonkarahisar'da ticaret ve sanayi odalarına kayıtlı hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren 1100 işletme sahiplerinden oluşmaktadır. Araştırma evreni olarak Afyonkarahisar'ın seçilmesinin sebepleri; bölgede halkın geçim kaynağı olarak hayvancılığın önemli bir yere sahip olması, hayvancılık işletmelerinin bölgede yoğun olarak görülmesi ve araştırmacıya daha yakın ve ulaşılabilir olmasıdır. Ayrıca araştırmanın evreninin yalnızca Afyonkarahisar olarak

belirlenmesinin bir başka nedeni, daha önce Afyonkarahisar ilinde bu alanda çalışma yapılmamış olmasıdır. Bunların yanı sıra araştırma evreni olarak yalnızca hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletme sahipleri olmasının nedeni ise, hayvancılık sektörünün Afyonkarahisar ilinin en temel üretim ve gelir kaynaklarından birisi olmasıdır.

Araştırma kapsamında çok aşamalı tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak Afyonkarahisar ili ve ilçeleri (Bolvadin, Çay, Sultandağı, Bayat, Çobanlar, İhsaniye ve Dinar) hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren 142 işletme sahibine yüz yüze görüşülerek anket uygulanmıştır. Anketlerin 22 tanesinin cevaplarında tutarsızlık olması nedeniyle verilerin 120 tanesi analiz için kullanılmıştır.

4.2. ARAŞTIRMA ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Çalışmada ölçülmesi planlanan 3 temel boyut vardır. Bu boyutlardan ilki, işletme sahiplerinin demografik özellikleri ile bu kişilerin çiftlikleriyle ilgili özelliklerin tespit edilmesidir. Çalışmanın ikinci boyutu, işletme sahiplerinin hangi risk davranışlarını ne ölçüde gerçekleştirdikleri ve son boyutu ise hayvancılık sektörü açısından olası riskleri ne düzeyde risk kaynağı olarak algıladıklarıdır. Her üç konuda da bilgi edinmek amacıyla ‘demografik özellikler’, ‘risk davranışları’ ve ‘risk kaynakları’ ölçeklerini içeren anket formu işletme sahiplerine uygulanmıştır.

Araştırmanın ölçeğinin belirlenmesi için literatür taraması yapılmış ve araştırmamıza uygun olan ölçekler çalışmaya göre yeniden düzenlenmiştir. Literatürde hayvancılık sektöründe ‘risk davranışları’ ve ‘risk kaynakları’ kavramlarını ölçmeye yönelik bulunan çalışmaların az sayıda olmasından dolayı bu kavramları ölçmede yetersiz kalacağı düşünülmüştür. Yapılan literatür taraması sonucunda Miranda P.M. Meuwissen ve diğerleri (1999) tarafından yapılan ‘Perception of Risk and Risk Management Strategies; an Analysis of Dutch Live Stock Farmers’ adlı makalede kullanılan ölçeğin hayvancılık sektöründe risk davranışları ve risk kaynaklarının ölçülmesiyle ilgili en uygun ölçek olduğuna karar verilmiştir. Ayrıca Akçaöz ve diğerleri (2006) tarafından yapılan ‘Antalya İlinde Tarımsal Üretimde Risk Yönetimi ve Tarım Sigortası Uygulamaları’ isimli

çalışmadan da eklemeler yapılmış; daha sonraki aşamada bunlar revize edilip geliştirilmiştir.

Her iki ölçeğin birleştirilmesi sonucu araştırma için kullanılacak anketin ‘risk davranışları’ ve ‘risk kaynakları’ bölümleri oluşturulmuştur. Bu iki bölüme demografik özelliklerden oluşan üçüncü bölüm eklenmesi neticesinde ölçek tamamlanmıştır. Ölçeğin demografik özellikleri ölçen birinci bölümünde 8 soru, risk davranışlarını ölçen ikinci bölümünde 10 soru ve risk kaynaklarının bulunduğu son bölümde ise 25 soru kullanılmış olup; ölçekte toplamda 43 soru kullanılmıştır.

Araştırmamızın ölçeği veriler toplandıktan sonra faktör analizi yapılması sonucunda risk davranışları, genel finansal konular ve hayvancılık sektörü olmak üzere iki faktörde; risk kaynakları ise, genel finansal konular, hayvancılık ve çiftlik işleri, hayvancılık finansal konuları ve devlet politikaları olmak üzere 4 faktörde toplanarak anketimizin ölçeği geliştirilmiştir.

4.3. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN TOPLANMASI

Bu araştırmada verilerin toplanması için anket yönteminin kullanıldığı belirtilmişti. Afyonkarahisar ilinde hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletme sahiplerine anketlerin uygulanabilmesi için belirlenen periyot 1 Temmuz 2017-1 Ocak 2018 tarihleri arasındır.

Anketlerin uygulanabilmesi için tabakalara orantılı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda Afyonkarahisar ili ve Afyonkarahisar’a bağlı ilçelerde 142 tane anket uygulanmıştır. Ancak uygulanan bu anketlerin 22 tanesinin özensiz olarak cevaplandırıldığı tespit edilmesiyle 120 tanesi analiz edilmek üzere değerlendirmeye alınmıştır. Değerlendirmeye alınan bu 120 anketin dağılımı şöyledir: 39 anket Bolvadin ilçesinde, 34 anket merkez ilçede, 26 anket Çay ilçesinde ve diğer ilçelerin yer aldığı ve diğer olarak adlandırılarak tek grupta topladığımız diğer ilçelerde 21 anket yapılarak toplanan veriler analiz edilmiştir. Bu sayılar ve ilçelere göre dağılımlar ana kütleyi temsil etme açısından yeterli görülmüştür.

4.3.1. Kişisel Özelliklere İlişkin Sorular

Anketin bu bölümü, katılımcıların mezuniyet durumları, hayvan sayıları, proje desteklerinden faydalanma durumları, yaşları, buldukları yer, çiftlik türleri ve çiftlikte bulunma zamanlarına ait verilerin toplanmasına yönelik bilgi sorularından oluşmaktadır.

4.3.2. Risk Davranışlarına İlişkin Sorular

Risk davranışlarını uygulama düzeyleri ölçeği beşli likert ölçek tipinde:

- 1- Kesinlikle katılmıyorum,
- 2- Katılmıyorum,
- 3- Kararsızım,
- 4- Katılıyorum,
- 5- Kesinlikle katılıyorum

biçiminde derecelendirilmekte ve ölçekten alınabilecek toplam puanların yüksekliği, risk davranışlarını uygulama eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir. İki faktörlü risk davranışlarını uygulama eğilimi ölçeği sorulara göre dağılımı aşağıda gösterilmiştir:

1. Genel Finansal Konular: Bu faktör grubu 2, 6, 7, 8, 9, 10. sorular olmak üzere 6 maddeden oluşmaktadır.
2. Hayvancılık Sektörü: Bu faktör grubu 1, 3, 4, 5. sorular olmak üzere 4 maddeden oluşmaktadır.

4.3.3. Risk Kaynaklarına İlişkin Sorular

Risk kaynaklarını algılama düzeyleri ölçeği beşli likert ölçek tipinde:

- 1= Çok az,
- 2= Az,
- 3= Kararsızım,
- 4= Fazla,
- 5= Çok fazla,

biçiminde derecelendirilmekte ve ölçekten alınabilecek toplam puanların yüksekliği, risk algılama eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir. Dört faktörlü risk kaynaklarını algılama eğilimi ölçeği sorulara göre dağılımı aşağıda gösterilmiştir.

1. Hayvancılık ve Çiftlik İşleri: Bu faktör grubu 3, 4, 5, 6, 8, 9, 16, 17, 19, 20 ve 23. sorular olmak üzere 11 maddeden oluşmaktadır.

2. Hayvancılık finansal konuları: Bu faktör grubu 1, 2, 13, 14 ve 24. sorular olmak üzere 5 maddeden oluşmaktadır.

3. Genel finansal konular: Bu faktör grubu 12, 18 ve 22. sorular olmak üzere 3 maddeden oluşmaktadır.

4. Devlet politikaları: Bu faktör grubu 7, 10, 11, 15, 21 ve 25. sorular olmak üzere 6 maddeden oluşmaktadır.

4.4. ARAŞTIRMA ÖLÇEĞİNİN GÜVENİLİRLİĞİ

Ölçmede aranan özelliklerin bilinmesi ve bunları sağlayıcı önlemler alınmazsa; ölçme o çalışmanın niteliksiz olmasına sebep olabilir. Güvenilirlik ve geçerlilik, iyi bir ölçme işleminde olması gereken temel iki niteliktir (Karasar, 2002).

Genel anlamda tanımlanacak olursa güvenilirlik, herhangi ölçme aracının uygulanmasıyla elde edilen sonuçların tutarlılık ve nüksetme derecesiyle alakalıdır (Sencer, 1989). Başka bir deyişle güvenilirlik, bir ölçme aracının tutarlı sonuçlar vermesidir. Geçerlilik ise temsil edilmek istenenin tam olarak temsil edilip yansıtılabilmesi olarak tanımlanabilmektedir (Yumlu, 1994).

Araştırma ölçeğinin güvenilirliğinin test edilmesi amacıyla veriler SPSS Paket Programında güvenilirlik analizinden geçirilmiştir.

4.4.1. Risk Davranışları Güvenilirlik Analizleri

Çalışmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analizlerinin yapılmasında **Alfa Katsayısından (Cronbach Alfa)** faydalanılmıştır. Ölçekte bulunan k sayıda sorunun varyansları toplamının, genel varyansa oranlanması ile bulunan 0 ve 1 arasında bulunan Alfa katsayısı bir ağırlıklı standart değişim ortalamasıdır. Bu katsayı, toplam skorun tüm sorulara ait puanların toplanması sonucunda edinilen ölçeklerde, soruların yakınlığını veya benzerliğini gösteren katsayıdır. Ancak sorular

standartlaştırılmışsa, soruların ortalama kovaryans veya korelasyonu sonucu bu katsayıya ulaşılır (Kalaycı, 2010:405).

Alfa katsayısı aşağıdaki ölçütlere göre değerlendirilir:

$0.0 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir.

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir

$0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise oldukça güveniliridir.

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Yapılan analiz için **120** katılımcıdan elde edilen veriler kullanılmıştır. İç tutarlılığının incelenmesi neticesinde $\alpha = 0,863$ güvenilirlik değerine ulaşılmıştır. Elde edilen sonuç ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 9. Risk Davranışları Güvenilirlik Değeri

Cronbach Alfa	N
0,863	10

4.4.2. Risk Kaynakları Güvenilirlik Analizleri

Ölçeklerin güvenilirlik analizlerinin yapılmasında Alfa Katsayısından (Cronbach Alfa) faydalanılmıştır. Yapılan analiz için **120** katılımcıdan elde edilen veriler kullanılmıştır. İç tutarlılığının ele alınması sonucunda $\alpha = 0,909$ güvenilirlik değeri elde edilmiştir. Bu sonuçta ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 10. Risk Kaynakları Güvenilirlik Değeri

Cronbach Alfa	N
0,909	25

5. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırma için elde edilen verilerin istatistiksel analizlerinin yapılmasında SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows Version 20.0 paket programı kullanılmıştır. Elde edilen veriler analiz edilirken frekans, ortalama, yüzde alma gibi yöntemlerden yararlanılmıştır. Ölçeklerin hesaplanmasında faktör analizi kullanılmıştır. Niceliksel verilerin normal dağılıma uygunlukları Kolmogorov Smirnov Testi ve grafiksel değerlendirmeler ile test edilmiştir. Normal dağılım göstermeyen niceliksel verilerde iki grubun karşılaştırılması amacıyla Mann-Whitney U Testi, normal dağılım göstermeyen üç ve üzeri sayıda grubun karşılaştırılmasında ise Kruskall Wallis Testi kullanılmıştır Risk davranışları puanının, risk kaynakları puanına olan etkisini belirlemede çoklu doğrusal regresyon modeli oluşturulmuş ve anlamlılık düzeyi $p<0.05$ ve $p<0.01$ için test edilmiştir.

5.1. ARAŞTIRMANIN MODELLEMESİ VE HİPOTEZLERİ

Hipotez 1: Katılımcıların demografik özellikleri ve çiftlikle ilgili özelliklere göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında veriler normal dağılım göstermediği için niceliksel verilerin iki grup karşılaştırmalarında Mann-Whitney U Test, normal dağılım göstermeyen üç ve üzeri grupların için Kruskall Wallis Test kullanılmıştır

H11. Yaşa göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında yaşa göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskall Wallis testi kullanılmıştır.

H12. Mezuniyet durumuna göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında mezuniyet durumuna göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskall Wallis testi kullanılmıştır.

H13. İşletmelerin bulunduğu ilçeye göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında işletmenin bulunduğu ilçeye göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskall Wallis testi kullanılmıştır.

H14. Proje desteklerinden faydalanma durumuna göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında proje desteklerinden faydalanma durumuna göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Mann Whitney U testi kullanılmıştır.

H15. Çiftlik tipine göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında çiftlik tipine göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskall Wallis testi kullanılmıştır.

H16. Çiftlikte bulunma zamanına göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında katılımcıların çiftlikte bulunma durumuna göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskall Wallis test kullanılmıştır.

Hipotez 2: Demografik özelliklere göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında veriler normal dağılım göstermediği için niceliksel verilerin iki grup karşılaştırmalarında Mann-Whitney U Test, normal dağılım göstermeyen üç ve üzeri grupların için Kruskall Wallis Test kullanılmıştır

H21. Yaşa göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında yaşa göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskall Wallis test kullanılmıştır.

H22. Mezuniyet durumuna göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında mezuniyet durumuna göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskall Wallis test kullanılmıştır.

H23. İşletmenin bulunduğu ilçeye göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında işletmenin bulunduğu ilçeye göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskall Wallis test kullanılmıştır.

H24. Proje desteklerinden faydalanma durumuna göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında proje desteklerinden faydalanma durumuna göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Mann Whitney U test kullanılmıştır.

H25. Çiftlik türüne göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında çiftlik tipine göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskall Wallis test kullanılmıştır.

H26. Çiftlikte bulunma zamanına göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında katılımcıların çiftlikte bulunma durumuna göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskall Wallis test kullanılmıştır.

Hipotez 3: Risk davranışları puanı, risk kaynakları puanını etkilemektedir.

Hipotez kapsamında risk davranışları puanının, risk kaynakları puanına olan etkisini belirlemede çoklu doğrusal regresyon modeli kullanılmıştır.

5.2. DEMOGRAFİK VE ÇİFTLİK BİLGİLERİNE AİT VERİLER

Tablo 11. Katılımcıların Cinsiyeti

Cinsiyet	Frekans	%
Erkek	116	96,7
Kadın	4	3,3

Çalışmamızda katılımcıların çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Bunun sebebi hayvancılık sektöründe daha çok erkeklerin faaliyet göstermesi ve kadınlar için zor ve farklı bir iş alanı olmasıdır. Katılımcıların %96,7'si (n=116) erkek iken; %3,3'ü (n=4) kadındır.

Tablo 12. Katılımcıların Yaşı

Yaş	Frekans	%
20-25	19	15,8
26-30	18	15,0
31-35	26	21,7
36-40	17	14,2
41-45	13	10,8
46-50	12	10,0
51-55	8	6,7
56-60	3	2,5
61+	4	3,3

Katılımcıların %15,8'i (n=19) 20-25 yaş arasındayken; %15'i (n=18) 26-30 yaş arasında, %21,7'si (n=26) 31-35 yaş arasında, %14,2'si (n=17) 36-40 yaş arasında, %10,8'i (n=13) 41-45 yaş arasında, %10'u (n=12) 46-50 yaş arasında, %6,7'si (n=8) 51-55 yaş arasında, %2,5'i (n=3) 56-60 yaş arasında, %3,3'ü 61 yaş ve üzeri olup, örneklemimizin büyük çoğunluğunu (%69,2'si) 30 yaş üzeri işletme sahipleri oluşturmaktadır.

Tablo 13. Katılımcıların Mezuniyet Durumu

Mezuniyet	Frekans	%
İlkokul	37	30,8
Ortaokul	21	17,5
Lise	32	26,7
Ön lisans ve Lisans	30	25,0

Çalışmada katılımcıların %30,8'i (n=37) ilkokul mezunuyken; %17,5'i (n=21) ortaokul mezunu, %26,7'si (n=32) lise mezunu, %25'i (n=30) ön lisans veya lisans mezunu olup örneklemimizin çoğunluğunu (%51,7'si) lise ve üstü eğitim düzeyine sahip işletme sahipleri olmaktadır.

Tablo 14. İşletmelerin Faaliyet Gösterdikleri İlçe Dağılımı

İlçe	Frekans	%
Bolvadin	39	32,5
Çay	26	21,7
Merkez	34	28,3
Diğer	21	17,5

Bu çalışmanın örneklemini, %32,5'i (n=39) Bolvadin ilçesinden, %21,7'si (n=26) Çay ilçesinden, %28,3'ü (n=34) merkez ilçe ve %17,5'i (n=21) diğer (Sultandağı, Dinar, Bayat, İhsaniye, Çobanlar ilçesi) ilçelerdeki katılımcılardan oluşmuştur.

Tablo 15. Katılımcıların Projelerden Faydalanma Durumu

Katılımcı	Frekans	%
Evet	16	13,3
Hayır	104	86,7

Katılımcıların %13,3'ü (n=16) daha önce projelerden (devletin sağladığı hibe ve diğer destekler) faydalanmışken; %86,7'si (n=104) projelerden faydalanmamıştır. Dolayısıyla katılımcıların büyük çoğunluğu (86,7'si) projelerden faydalanmamıştır.

Tablo 16. Katılımcıların Çiftlik Tipi Dağılımları

Çiftlik Tipi	Frekans	%
Büyükbaş besi çiftliği (et üretimi için)	28	23,3
Koyun ve keçi çiftliği (süt ve yün üretimi dâhil)	26	21,7
Karışık(büyükbaş-küçükbaş ve et-süt)	55	45,8
Kümes hayvanları (karışık)	11	9,2

Çalışmadaki katılımcıların %23,3'ü (n=28) büyükbaş hayvan çiftlik sahipleri, %21,7'si küçükbaş hayvan çiftlik sahipleri, %45,8'i (n=55) büyükbaş ve küçükbaş karışık çiftlik sahipleri ve %9,2'si (n=11) kümes hayvanı çiftlik sahipleridir. Çalışmanın örnekleminde en büyük paya sahip kısmı (%91,8) büyükbaş ve küçükbaş hayvan çiftlikleriyken; en küçük paya sahip çiftlik tipi (%9,2) kümes hayvanları çiftlikleridir.

Tablo 17. Katılımcıların Çiftliğindeki Hayvan Sayısı Dağılımları

Hayvan Sayısı	Frekans	%
50-150 adet	24	20,0
151-250 adet	24	20,0
251-350 adet	23	19,2
351-450 adet	14	11,7
451 adet ve üstü	35	29,2

Çalışmada katılımcıların %20'si (n=24) 50-150 arasında, %20'si (n=24) 151-250 arasında, %19,2'si (n=23) 251-350 arasında, %11,7'si (n=14) 351-450 arasında ve geriye kalan %29,2'si (n=35) 450 ve üzerinde hayvana sahip olup, örneklemimizin en büyük dilimini 450 ve üzeri hayvan sayısına sahip katılımcılar oluşturmaktadır.

Tablo 18. Katılımcıların Çiftlikte Bulunma Durumu Dağılımları

Çiftlikte Bulunma	Frekans	%
Günlük 8+ saat	39	32,5
Günlük 4-8 saat	34	28,3
Günlük 1-3 saat	34	28,3
Haftada 5-7 gün	6	5,0
Haftada 1-4 gün	7	5,8

Çalışmada katılımcıların %32,5'i (n=39) günlük 8 saatten daha fazla çiftlikte bulunurken; %28,3' ü (n=34) günlük 4-8 saat arasında, %28,3'ü (n=34) günlük 1-3 saat arasında, %5'i (n=6) haftada 5-7 gün arasında, %5,8'i (n=7) haftada 1-4 gün arasında çiftlikte bulunduğu ve katılımcılarda en büyük pay günlük 1-8 saat arasında olduğu görülmüştür.

5.3. TANIMLAYICI İSTATİSTİKSEL VERİLER

Çalışmanın bu kısmında katılımcılara anket yöntemiyle yöneltilen soruların tanımlayıcı istatistikleri ifade edilecek ve genel değerlendirme yapabilmek için yüzdesel dağılım, frekans dağılımları, ortalama ve standart sapma değerleri ele alınacaktır.

Tablo 19. Risk Davranışlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Maddeler		Kesinlikle	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle	\bar{x}	SS
		Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum		
1. Hayvancılık sektöründe başarı risk almayı gerektirir.	f	9	1	-	32	78	4,41	1,10
	%	7,5	,8	-	26,7	65,0		
2. Kar etmek yerine bir kayıpla karşılaşmak istemem	f	13	9	5	37	56	3,95	1,34
	%	10,8	7,5	4,2	30,8	46,7		
3. Hayvancılık sektöründe yeni fikirlere karşı hassasiyet gösteririm.	f	8	12	-	30	70	4,18	1,25
	%	6,7	10,0	-	25,0	58,3		
4. Hayvancılık sektöründe yeni uygulamaların başka çiftliklerde uygulandığını görmeye ihtiyaç duyarım	f	6	1	4	39	70	4,38	0,98
	%	5,0	,8	3,3	32,5	58,3		
5. Risk almada diğer çiftçilere göre daha istekliyimdir.	f	8	13	5	42	52	3,98	1,23
	%	6,7	10,8	4,2	35,0	43,3		
6. Özellikle üretime çok odaklanırım.	f	4	3	-	36	77	4,49	0,90
	%	3,3	2,5	-	30,0	64,2		
7. Özellikle pazarlamaya çok odaklanırım.	f	4	3	3	45	65	4,37	0,92
	%	3,3	2,5	2,5	37,5	54,2		
8. Özellikle finansal konulara çok odaklanırım.	f	4	0	6	33	77	4,49	0,87
	%	3,3	,0	5,0	27,5	64,2		
9. Özellikle genel çiftlik işlerine odaklanırım.	f	4	2	8	29	77	4,44	0,94
	%	3,3	1,7	6,7	24,2	64,2		
10. Fiyat dalgalanması olduğu zamanlarda daha çok kazanmak için riskler alırım.	f	9	9	1	35	66	4,17	1,23
	%	7,5	7,5	,8	29,2	55,0		

Tablo 19'deki risk davranış puanları incelendiğinde en olumlu maddelerin 'Özellikle üretime çok odaklanırım.' ($\bar{x}=4,49$), 'Özellikle finansal konulara çok odaklanırım.' ($\bar{x}=4,49$), 'Özellikle genel çiftlik işlerine odaklanırım.' ($\bar{x}=4,44$), 'Hayvancılık sektöründe başarı risk almayı gerektirir.' ($\bar{x}=4,41$) olduğu, buna karşılık en olumsuz maddelerin 'Faaliyetlerim sırasında kârdan ziyade bir kayıpla karşılaştığımda kaçınırım.' ($\bar{x}=3,95$) ve 'Risk almada diğer çiftçilere göre daha istekliyimdir.' ($\bar{x}=3,98$) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 20. Risk Kaynaklarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Maddeler		Çok az	Az	Normal	Çok	Çok fazla	\bar{x}	SS
1. Et fiyatlarındaki dalgalanmalar risk kaynağıdır.	f	14	3	7	25	71	4,13	1,34
	%	11,7	2,5	5,8	20,8	59,2		
2. Süt fiyatlarındaki dalgalanmalar risk kaynağıdır.	f	18	5	12	25	60	3,87	1,45
	%	15,0	4,2	10,0	20,8	50,0		
3. Salgın hayvan hastalıkları risk kaynağıdır.	f	0	0	3	25	92	4,74	0,49
	%	,0	,0	2,5	20,8	76,7		
4. Çiftlik çalışanlarının kaybı (ölüm ve işten ayrılması) risk kaynağıdır.	f	14	4	10	42	50	3,92	1,30
	%	11,7	3,3	8,3	35,0	41,7		
5. Besi hayvanlarından kaynaklı problemler risk kaynağıdır	f	3	0	9	48	60	4,35	0,83
	%	2,5	,0	7,5	40,0	50,0		
6. Çiftlik ailesinin sağlık durumu risk kaynağıdır.	f	5	7	9	61	38	4,00	1,00
	%	4,2	5,8	7,5	50,8	31,7		
7. Çevresel politikalar risk kaynağıdır.	f	7	4	12	50	47	4,05	1,08
	%	5,8	3,3	10,0	41,7	39,2		
8. Çiftlik çalışanlarının sağlık ya da engel durumu risk kaynağıdır.	f	2	11	7	49	51	4,13	1,00
	%	1,7	9,2	5,8	40,8	42,5		
9. Aile ilişkileri (boşanma) risk kaynağıdır.	f	24	4	13	44	35	3,52	1,46
	%	20,0	3,3	10,8	36,7	29,2		
10. Hayvancılık politikaları risk kaynağıdır.	f	2	1	11	48	58	4,33	0,81
	%	1,7	,8	9,2	40,0	48,3		

11. Üretim haklarının değeri risk kaynağıdır.	f	10	4	15	33	58	4,04	1,23
	%	8,3	3,3	12,5	27,5	48,3		
12. Faiz oranlarındaki değişiklikler risk kaynağıdır.	f	9	3	8	44	56	4,13	1,14
	%	7,5	2,5	6,7	36,7	46,7		
13. Üretim maliyetleri risk kaynağıdır.	f	3	0	9	53	55	4,31	0,82
	%	2,5	0	7,5	44,2	45,8		
14. Süt verimi risk kaynağıdır.	f	7	12	11	36	54	3,98	1,22
	%	5,8	10,0	9,2	30,0	45,0		
15. Hükümet desteklerinin eliminasyonu risk kaynağıdır.	f	18	3	14	19	66	3,93	1,46
	%	15,0	2,5	11,7	15,8	55,0		
16. Salgın olmayan hayvan hastalıkları risk kaynağıdır.	f	50	7	12	20	31	2,79	1,70
	%	41,7	5,8	10,0	16,7	25,8		
17. Çiftlik varlıklarındaki değişiklikler (toprak, makine v.b.) risk kaynağıdır.	f	11	12	18	44	35	3,67	1,25
	%	9,2	10,0	15,0	36,7	29,2		
18. Borçları geri ödeyebilme yeteneği risk kaynağıdır.	f	5	3	4	37	71	4,38	0,98
	%	4,2	2,5	3,3	30,8	59,2		
19. Çiftlik ailesi içinde görev paylaşımı risk kaynağıdır.	f	24	9	13	40	34	3,43	1,48
	%	20,0	7,5	10,8	33,3	28,3		
20. Teknolojik durum risk kaynağıdır.	f	24	14	13	48	21	3,23	1,41
	%	20,0	11,7	10,8	40,0	17,5		
21. Hükümetin hayvancılık üzerine oluşturduğu politikalar risk kaynağıdır.	f	3	-	18	36	63	4,30	0,90
	%	2,5	-	15,0	30,0	52,5		
22. Genel ekonomik değişmeler risk kaynağıdır	f	3	3	2	39	73	4,47	0,86
	%	2,5	2,5	1,7	32,5	60,8		
23. Hayvancılık sektörünün temel girdi maliyetlerinin değişmesi risk kaynağıdır.	f	5	2	9	27	77	4,41	1,00
	%	4,2	1,7	7,5	22,5	64,2		
24. Hayvancılık işletmesi temel muhasebe kayıtlarının eksiklikleri risk kaynağıdır.	f	14	8	24	23	51	3,74	1,38
	%	11,7	6,7	20,0	19,2	42,5		
25. İthal hayvanın varlığı ya da politikaları risk kaynağıdır.	f	3	6	3	16	92	4,57	0,95
	%	2,5	5,0	2,5	13,3	76,7		

Tablo 20'deki risk kaynak ortalamaları incelendiğinde en yüksek puanlı risk kaynağı maddelerinin 'Salgın hayvan hastalıkları risk kaynağıdır.' ($\bar{x}=4,74$), 'İthal hayvanın varlığı ya da politikaları risk kaynağıdır.' ($\bar{x}=4,57$), 'Genel ekonomik değişmeler risk kaynağıdır.' ($\bar{x}=4,47$) olduğu, buna karşılık en düşük puanlı risk kaynağı maddelerinin 'Salgın olmayan hayvan hastalıkları risk kaynağıdır.' ($\bar{x}=2,79$), 'Teknolojik durum risk kaynağıdır.' ($\bar{x}=3,23$), 'Çiftlik ailesi içinde görev paylaşımı risk kaynağıdır.' ($\bar{x}=3,43$) olduğu tespit edilmiştir.

5.4. FAKTÖR ANALİZLERİ

Değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkilerin incelenmesi neticesinde, değişkenlerin özet olarak ve daha anlaşılır şekilde ortaya konulmasını sağlayan analiz faktör analizidir. Diğer bir ifadeyle veri grubunda bulunan değişkenler arasındaki ilişkilerin ortak özelliklerini orta koymaya ya da belirlemeye yönelik analizler önemlidir. (Bayram, 2009).

5.4.1. Risk Davranışları Faktör Analizi Sonuçları

Risk davranışları ölçeğinin istatistiksel analizinde Açıklayıcı Faktör Analizi kullanılmıştır. Varimax rotasyonu ile faktör analizi uygulandığında 1 faktör altında soruların toplanabileceği görülmektedir. Açıklayıcı Faktör Analizinin uygulanabilirliğinin ölçümü için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) yeterlilik ölçümüne ve Bartlett's Küresellik testine bakılmıştır.

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ölçümü 1'e ne kadar yakın ise eldeki veri grubuna faktör analizinin uygulanabileceği kabul edilir.

KMO ölçütü

0.90-1.00 arasında olduğunda	mükemmel
0.80-0.89 arasında	oldukça iyi
0.70-0.79 arasında	iyi
0.60-0.69 arasında	orta
0.50-0.59 arasında	zayıf

<0.50 olduğunda ise kabul edilemez olduğu belirtilmektedir.

Tablo 21. Risk Davranışları KMO ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterlilik Ölçümü	0.835	
Bartlett Küresellik Testi		
	Ki kare	528,501
	Serbestlik derecesi	45
	Anlamlılık	<0.001

Çalışmada KMO örneklem yeterlilik ölçümü değerinin **0.835** olduğu görülmektedir. Bu değer KMO için oldukça iyi bir değer olduğu ve ilgili veri grubuna analiz yapılmasının uygun olduğunu söyleyebiliriz. Bartlett Küresellik Testi, korelasyon matrisinin benzer matris olup olmadığı hipotezini sınamak için kullanılmış olup, bu hipotez $p < 0.001$ anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Elde edilen sonuçlar faktör analizi için verilerin uygunluğunu göstermektedir. Tablo 19'daki ölçeğe uygulanan analiz bulgularına göre, özdeğerleri ve açıklanan toplam varyans sonuçları Tablo 22'de görülmektedir.

Faktörlerin her biri için toplam varyansın en az %5'ini açıklaması ve faktörlerin toplamının % 50'nin üzerinde olması beklenir.

Tablo 22. Risk Davranışları Faktörlerine İlişkin Veriler

	Sorular	Öz değerler toplamı	Varyansın Yüzdesi (%)	Toplam Varyans (%)
Genel finansal konular	2- Kar etmek yerine bir kayıpla karşılaşmak istemem. 6- Özellikle üretime çok odaklanırım. 7- Özellikle pazarlamaya çok odaklanırım. 8- Özellikle finansal konulara çok odaklanırım. 9- Özellikle genel çiftlik işlerine odaklanırım. 10- Fiyat dalgalanması olduğu zamanlarda daha çok kazanmak için riskler alırım.	4,712	47,117	47,117
Hayvancılık sektörü	1- Hayvancılık sektöründe başarı risk almayı gerektirir. 3- Hayvancılık sektöründe yeni fikirlere karşı hassasiyet gösteririm. 4- Hayvancılık sektöründe yeni uygulamaların başka çiftliklerde uygulandığını görmeye ihtiyaç duyarım 5- Risk almada diğer çiftçilere göre daha istekliyimdir.	1,291	12,913	60,031

Genel finansal konular başlığı altında yer alan 6 boyutun varyansa yaptığı katkı %47,117'dir ve bu ölçek toplam varyansın %47,117'sini açıklayan 6 boyutlu bir yapıya sahiptir. Hayvancılık sektörü konular başlığı altında yer alan 4 boyutun varyansa yaptığı katkı %12,913'tür ve diğer faktörlerle beraber toplam varyansın %60,031'ini açıklar. Dolayısıyla bu oran faktörleri açıklama açısından yeterlidir.

5.4.2. Risk Kaynakları Faktör Analizi Sonuçları

Risk kaynakları ölçeğinin istatistiksel analizinde Açıklayıcı Faktör Analizi kullanılmıştır. Varimax rotasyonu ile faktör analizi uygulandığında 3 faktör altında soruların toparlanabileceği görülmektedir. Açıklayıcı Faktör Analizinin uygulanabilirliğinin ölçümü için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) yeterlilik ölçümüne ve Bartlett's Küresellik testine bakılmıştır.

Tablo 23. Risk Kaynakları KMO ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterlilik Ölçümü		0.804
Bartlett Küresellik Testi		
	Ki kare	1906,150
	Serbestlik derecesi	300
	Anlamlılık	<0.001

Çalışmada KMO örneklem yeterlilik ölçümü değerinin **0.804** olduğu görülmektedir. Bu değer KMO için oldukça iyi bir değer olduğu ve ilgili veri gruba analiz yapılmasının uygun olduğunu söyleyebiliriz. Bartlett Küresellik Testi, korelasyon matrisinin benzer matris olup olmadığı hipotezini sınamak için kullanılmış olup ve bu hipotez $p < 0.001$ anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Bu da bize faktör analizi için verilerin uygunluğunu göstermektedir. Tablo 20'deki ölçeğe uygulanan analiz bulgularına göre, özdeğerleri ve açıklanan toplam varyans sonuçları Tablo 24'te görülmektedir.

Tablo 24. Risk Kaynakları Faktörlerine İlişkin Veriler

Faktörler	Sorular	Öz değerler toplamı	Varyansın Yüzdesi (%)	Toplam Varyans (%)
Hayvancılık ve çiftlik işleri	3- Salgın hayvan hastalıkları risk kaynağıdır 4- Çiftlik çalışanlarının kaybı (ölüm ve işten ayrılması) risk kaynağıdır. 5- Besi hayvanlarından kaynaklı problemler risk kaynağıdır 6- Çiftlik ailesinin sağlık durumu risk kaynağıdır. 8- Çiftlik çalışanlarının sağlık ya da engel durumu risk kaynağıdır. 9- Aile ilişkileri (boşanma) risk kaynağıdır 16- Salgın olmayan hayvan hastalıkları risk kaynağıdır. 17- Çiftlik varlıklarındaki değişiklikler (toprak, makine v.b.) risk kaynağıdır. 19- Çiftlik ailesi içinde görev	9,159	36,636	36,636

	paylaşımı risk kaynağıdır. 20- Teknolojik durum risk kaynağıdır. 23- Hayvancılık sektörünün temel girdi maliyetlerinin değişmesi risk kaynağıdır.			
Hayvancılık finansal konuları	1- Et fiyatlarındaki dalgalanmalar risk kaynağıdır. 2- Süt fiyatlarındaki dalgalanmalar risk kaynağıdır. 11- Üretim maliyetleri risk kaynağıdır. 14- Süt verimi risk kaynağıdır. 24- Hayvancılık işletmesi temel muhasebe kayıtlarının eksiklikleri risk kaynağıdır.	2,264	9,058	45,694
Genel finansal konular	12- Faiz oranlarındaki değişiklikler risk kaynağıdır. 18- Borçları geri ödeyebilme yeteneği risk kaynağıdır. 22- Genel ekonomik değişmeler risk kaynağıdır	1,767	7,066	52,760
Devlet politikaları	7- Çevresel politikalar risk kaynağıdır. 10- Hayvancılık politikaları risk kaynağıdır. 11- Üretim haklarının değeri risk kaynağıdır. 15- Hükümet desteklerinin eliminasyonu risk kaynağıdır. 21- Hükümetin hayvancılık üzerine oluşturduğu politikalar risk kaynağıdır. 25- İthal hayvanın varlığı ya da politikaları risk kaynağıdır.	1,695	6,781	59,541

Hayvancılık ve çiftlik işleri konuları başlığı altında yer alan 11 boyutun varyansa yaptığı katkı %36,636'dır, hayvancılık finansal konuları başlığı altında yer alan 5 boyutun varyansa yaptığı katkı %9,058'dir, genel finansal konu başlığı altında yer alan 3 boyutun varyansa yaptığı katkı %7,066'dır, devlet politikaları başlığı altında yer alan 6 boyutun varyansa yaptığı katkı %6,781'dir ve bu faktörlerin toplam varyansa katkısı %59,541'dir. Dolayısıyla bu oran faktörleri açıklama açısından yeterlidir.

5.5. FAKTÖRLERİN DEMOGRAFİK VERİLER AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMASI

5.5.1. Risk Davranışları İle İlgili Karşılaştırmalar

Bu kısımda demografik özellikler ve çiftlikle ilgili bilgilere göre risk davranışları alt boyut ve toplum puan arasındaki ilişkilerin tespiti yapılarak ortaya konulmuştur. Ancak hayvan sayıları hayvan çeşidine göre büyük farklılık gösterdiği için (kümes hayvan işletmelerindeki hayvan sayısı 50.000 üzeridir), hayvan sayısına göre risk davranışları alt boyut ve toplam boyut arasındaki ilişkinin ölçülmesi anlamlı görülmemiştir.

5.5.1.1. Yaşa Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki

H1₁. Yaşa göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında yaşa göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskal Wallis test kullanılmıştır.

Tablo 25. Yaşa Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi

Faktörler	20-25 yaş (n=19) medyan	26-30 yaş (n=18) medyan	31-35 yaş (n=26) medyan	36-40 yaş (n=17) medyan	41 yaş ve üzeri (n=40) medyan	^ap
Genel finansal konular	62,58	57,58	55,21	54,79	66,9	0,133
Hayvancılık sektörü	65,34	40,39	51,31	71,62	68,50	0,025*
Risk davranış toplam puanı	56,26	57,33	53,98	64,85	66,33	0,267

^aKruskall Wallis Test

* $p < 0,05$

Yaşa göre genel finansal konular puanı istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Yaşa göre hayvancılık sektörü puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,025$; $p<0,05$). İkili karşılaştırmalara göre 26-30 yaşında olanların hayvancılık sektörü puanı diğer gruplara göre düşük bulunmuştur.

Yaşa göre risk davranış toplam puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

5.5.1.2. Mezuniyet Durumuna Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki

H12. Mezuniyet durumuna göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında mezuniyet durumuna göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskal Wallis test kullanılmıştır.

Tablo 26. Mezuniyet Durumuna Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi

<u>Faktörler</u>	<u>İlkokul (n=37) medyan</u>	<u>Ortaokul (n=21) medyan</u>	<u>Lise (n=32) medyan</u>	<u>Ön lisans veya lisans (n=30) medyan</u>	<u>^ap</u>
Genel finansal konuları	75,91	54,64	55,25	51,20	0,001**
Hayvancılık sektörü	79,16	29,57	63,77	55,65	0,001**
Risk davranış toplam puanı	68,97	45,86	63,06	57,57	0,959

^aKruskal Wallis Test

** $p<0,001$

Mezuniyet durumuna göre genel finansal konular puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,001$; $p<0,01$). Yapılan ikili karşılaştırmalara göre ilkokul mezunu olanların genel finansal konular puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur.

Mezuniyet durumuna göre hayvancılık sektörü puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,001$; $p<0,01$). Yapılan ikili karşılaştırmalara göre ilkokul mezunu olanların hayvancılık sektörü puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur.

Mezuniyet durumuna göre risk davranış toplam puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

5.5.1.3. İşletmenin Bulunduğu İlçeye Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki

H13. İşletmelerin bulunduğu ilçeye göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında işletmenin bulunduğu ilçeye göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskal Wallis test kullanılmıştır.

Tablo 27. İşletmenin Bulunduğu İlçeye Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi

<u>Faktörler</u>	Bolvadin (n=39) <u>medyan</u>	Çay (n=26) <u>medyan</u>	Merkez (n=34) <u>medyan</u>	Diğer (n=21) <u>medyan</u>	^ap
Genel finansal konular	54,29	65,23	71,90	47,71	0,070
Hayvancılık sektörü	54,68	61,35	70,84	53,52	0,630
Risk davranış toplam puanı	58,56	72,81	44,38	74,95	0,002**

^aKruskal Wallis Test

** $p<0,001$

İşletmenin bulunduğu ilçeye göre genel finansal konular puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

İşletmenin bulunduğu ilçeye göre hayvancılık sektörü puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

İşletmenin bulunduğu ilçeye göre risk davranış toplam puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,0025$; $p<0,01$). İkili karşılaştırmalara göre merkezde yaşayanların risk davranış puanı diğer gruplara göre düşük bulunmuştur.

5.5.1.4. Proje Desteklerinden Faydalanma Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki

H14. Proje desteklerinden faydalanma durumuna göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında proje desteklerinden faydalanma durumuna göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Mann Whitney U test kullanılmıştır.

Tablo 28. Proje Desteklerinden Faydalanma Durumuna Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi

<u>Faktörler</u>	<i>Evet (n=16)</i> <u>medyan</u>	<i>Hayır (n=104)</i> <u>medyan</u>	^bp
Genel finansal konuları	62,72	46,99	0,070
Hayvancılık sektörü	61,02	57,09	0,670
Risk davranış toplam puanı	60,29	61,84	0,867

^bMann Whitney U Test

Proje desteklerinden faydalanma durumuna göre genel finansal konuları puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Proje desteklerinden faydalanma durumuna göre hayvancılık sektörü puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Proje desteklerinden faydalanma durumuna göre risk davranış toplam puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

5.5.1.5. Çiftlik Tipine Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki

H15. Çiftlik tipine göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında çiftlik tipine göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskal Wallis test kullanılmıştır.

Tablo 29. Çiftlik Tipine Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi

Faktörler	Büyükbaş besi çiftliği (n=28) medyan	Koyun ve keçi çiftliği (n=26) medyan	Karışık (küçük ve büyükbaş) (n=55) medyan	Kümes hayvan (n=11) medyan	^ap
Genel finansal konular	62,46	58,94	63,25	45,45	0,282
Hayvancılık sektörü	59,27	48,15	69,73	46,88	0,006**
Risk davranış toplam puanı	57,89	52,33	61,10	83,45	0,021*

^aKruskall Wallis Test

** $p<0,001$ * $p<0,05$

Çiftlik tipine göre genel finansal konular puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Çiftlik tipine göre hayvancılık sektörü puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,006$; $p<0,01$). Yapılan ikili karşılaştırmalara göre karışık(küçükbaş ve büyükbaş) hayvancılık yapanların hayvancılık sektörü puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur.

Çiftlik tipine göre risk davranış toplam puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,021$; $p<0,05$). Yapılan ikili karşılaştırmalara göre kümes hayvancılığı yapanların risk davranış puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur.

5.5.1.6. Çiftlikte Bulunma Zamanına Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki

H16. Çiftlikte bulunma zamanına göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında katılımcıların çiftlikte bulunma zamanına göre risk davranışları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskall Wallis test kullanılmıştır.

Tablo 30. Çiftlikte Bulunma Zamanına Göre Risk Davranışları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi

Faktörler	Günlük 8+ saat (n=39) medyan	Günlük 4-8 saat (n=34) medyan	Günlük 1-3 saat (n=34) medyan	Haftalık 5-7 gün (n=6) medyan	Haftalık 1-4 gün (n=7) medyan	^ap
Genel finansal konular	82,31	50,35	40,34	83,58	66,43	0,001**
Hayvancılık sektörü	73,77	59,50	46,88	61,92	56,36	0,023*
Risk davranış toplam puanı	61,12	59,26	59,10	58,33	71,71	0,928

^aKruskall Wallis Test

* $p<0,05$

** $p<0,01$

Çiftlikte bulunma zamanına göre genel finansal konular puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,001$; $p<0,01$). Yapılan ikili karşılaştırmalara göre çiftlikte günlük 8+ saat ve Haftalık 5-7 saat bulunanların genel finansal konular puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur.

Çiftlikte bulunma zamanına göre hayvancılık sektörü puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,001$; $p<0,01$). Yapılan ikili karşılaştırmalara göre çiftlikte günlük 8+ saat hayvancılık sektörü puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur.

Çiftlikte bulunma zamanına göre risk davranış toplam puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

5.5.2. Risk Kaynakları Karşılaştırmalar

Bu kısımda demografik özellikler ve çiftlikle ilgili bilgilere göre risk kaynakları alt boyut ve toplum puan arasındaki ilişkilerin tespiti yapılarak ortaya konulmuştur. Ancak hayvan sayıları hayvan çeşidine göre büyük farklılık gösterdiği için (kümes hayvan işletmelerindeki hayvan sayısı 50.000 üzeridir), hayvan sayısına göre risk kaynakları alt boyut ve toplam boyut arasındaki ilişkinin ölçülmesi anlamlı görülmemiştir.

5.5.2.1. Yaşa Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki

H2₁. Yaşa göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında yaşa göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskal Wallis test kullanılmıştır.

Tablo 31. Yaşa Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi

Faktörler	20-25 yaş (n=19) <u>medyan</u>	26-30 yaş (n=18) <u>medyan</u>	31-35 yaş (n=26) <u>medyan</u>	36-40 yaş (n=17) <u>medyan</u>	41 yaş ve üzeri (n=40) <u>medyan</u>	^ap
Hayvancılık ve çiftlik işleri	89,58	69,75	53,27	58,12	48,24	0,001**
Hayvancılık finansal konuları	70,00	56,58	72,87	58,38	50,61	0,080
Genel finansal konular	54,55	59,11	70,40	62,24	56,78	0,495
Devlet politikaları	55,18	59,56	70,69	69,09	53,18	0,229
Risk kaynak toplam puanı	60,11	59,97	51,94	63,09	65,39	0,646

^aKruskall Wallis Test * $p < 0,05$

Yaşa göre hayvancılık ve çiftlik işleri puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,001$; $p < 0,01$). Yapılan ikili karşılaştırmalara göre 20-25 yaşında olanların hayvancılık ve çiftlik işleri konuları puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur.

Yaşa göre hayvancılık finansal konuları puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p > 0,05$).

Yaşa göre genel finansal konuları puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p > 0,05$).

Yaşa göre devlet politikaları puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Yaşa göre risk kaynak toplam puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

5.5.2.2. Mezuniyet Durumuna Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki

H2. Mezuniyet durumuna göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında mezuniyet durumuna göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskal Wallis test kullanılmıştır.

Tablo 32. Mezuniyet Durumuna Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi

Faktörler	İlkokul (n=37) <u>medyan</u>	Ortaokul (n=21) <u>medyan</u>	Lise (n=32) <u>medyan</u>	Ön lisans veya lisans (n=30) <u>medyan</u>	^ap
Hayvancılık ve çiftlik işleri	51,08	51,93	57,47	81,35	0,002**
Hayvancılık finansal konuları	64,11	52,95	55,69	66,47	0,404
Genel finansal konular	59,47	54,81	62,09	64,05	0,793
Devlet politikaları	61,80	58,86	51,11	70,07	0,187
Risk kaynak toplam puanı	65,97	46,71	62,61	61,15	0,222

^aKruskall Wallis Test

** $p<0,001$

Mezuniyet durumuna göre hayvancılık ve çiftlik işleri puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,002$; $p<0,01$). Yapılan ikili karşılaştırmalara göre ön lisans veya lisans mezunu olanların hayvancılık ve çiftlik işleri puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur.

Mezuniyet durumuna göre hayvancılık finansal konuları puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Mezuniyet durumuna göre genel finansal konuları puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Mezuniyet durumuna göre devlet politikaları puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Mezuniyet durumuna göre risk kaynak toplam puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

5.5.2.3. İşletmenin Bulunduğu İlçeye Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki

H23. İşletmenin bulunduğu ilçeye göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında işletmenin bulunduğu ilçeye göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskal Wallis test kullanılmıştır.

Tablo 33. İşletmenin Bulunduğu İlçeye Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi

Faktörler	Bolvadin (n=39) <u>medyan</u>	Çay (n=26) <u>medyan</u>	Merkez (n=34) <u>medyan</u>	Diğer (n=21) <u>medyan</u>	^ap
Hayvancılık ve çiftlik işleri	61,19	57,87	76,56	36,48	0,001**
Hayvancılık finansal konuları	52,85	67,62	72,26	46,86	0,017
Genel finansal konular	60,35	62,08	68,37	46,10	0,125
Devlet politikaları	54,38	66,69	66,94	53,76	0,254
Risk kaynak toplam puanı	56,23	74,83	48,74	69,74	0,015*

^aKruskall Wallis Test

** $p < 0,001$

* $p < 0,05$

İşletmenin bulunduğu ilçeye göre hayvancılık ve çiftlik işleri puanı istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,001$; $p < 0,01$). Yapılan ikili karşılaştırmalara göre merkezde yaşayanların hayvancılık ve çiftlik işleri konuları puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur.

İşletmenin bulunduğu ilçeye göre hayvancılık finansal konuları puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p > 0,05$).

İşletmenin bulunduğu ilçeye göre genel finansal konuları puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

İşletmenin bulunduğu ilçeye göre devlet politikaları puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

İşletmenin bulunduğu ilçeye göre risk kaynak toplam puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,015$; $p<0,05$). Yapılan ikili karşılaştırmalara göre Çay'da yaşayanların hayvancılık ve çiftlik işleri konuları puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur.

5.5.2.4. Proje Desteklerinden Faydalanma Durumuna Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki

H24. Proje desteklerinden faydalanma durumuna göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında proje desteklerinden faydalanma durumuna göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Mann Whitney U test kullanılmıştır.

Tablo 34. Proje Desteklerinden Faydalanma Durumuna Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi

<i>Faktörler</i>	<i>Evet (n=16)</i> <i>medyan</i>	<i>Hayır (n=104)</i> <i>medyan</i>	<i>^bp</i>
Hayvancılık ve çiftlik işleri	77,22	57,93	0,038*
Hayvancılık finansal konuları	56,16	61,17	0,589
Genel finansal konular	54,41	61,44	0,438
Devlet politikaları	52,72	61,70	0,331
Risk kaynak toplam puanı	56,25	61,15	0,598

^bMann Whitney U Test

* $p<0,05$

Proje desteklerinden faydalanma durumuna göre hayvancılık ve çiftlik işleri puanı istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,038$; $p<0,01$). Yapılan ikili karşılaştırmalara göre proje desteklerinden faydalananların hayvancılık ve çiftlik işleri konuları puanı faydalanmayanlara göre yüksek bulunmuştur.

Proje desteklerinden faydalanma durumuna göre hayvancılık finansal konuları puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Proje desteklerinden faydalanma durumuna göre genel finansal konular puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Proje desteklerinden faydalanma durumuna göre devlet politikaları puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Proje desteklerinden faydalanma durumuna göre risk kaynak toplam puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

5.5.2.5. Çiftlik Tipine Göre Risk Kaynaklarına Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki

H2s. Çiftlik tipine göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında çiftlik tipine göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskal Wallis test kullanılmıştır.

Tablo 3531. Çiftlik Tipine Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi

Faktörler	Büyükbaş besi çiftliği (n=28) <u>medyan</u>	Koyun ve keçi çiftliği (n=26) <u>medyan</u>	Karışık (küçük ve büyükbaş) (n=55) <u>medyan</u>	Kümes hayvan (n=11) <u>medyan</u>	^ap
Hayvancılık ve çiftlik işleri	48,55	63,90	66,00	55,36	0,156
Hayvancılık finansal konuları	46,14	64,87	70,42	37,14	0,002**
Genel finansal konular	50,96	57,00	66,91	61,00	0,212
Devlet politikaları	44,95	61,44	69,55	52,64	0,018*
Risk kaynak toplam puanı	57,95	52,67	61,62	79,91	0,171

^aKruskall Wallis Test ** $p < 0,001$ * $p < 0,05$

Çiftlik tipine göre hayvancılık ve çiftlik işleri konuları puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p > 0,05$).

Çiftlik tipine göre hayvancılık finansal konuları puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir ($p = 0,002$; $p < 0,01$). Yapılan ikili karşılaştırmalara

göre karışık (küçükbaş ve büyükbaş) hayvancılık yapanların hayvancılık finansal konuları puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur.

Çiftlik tipine göre genel finansal konular puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Çiftlik tipine göre devlet politikaları puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,018$; $p<0,05$). Yapılan ikili karşılaştırmalara göre karışık (küçükbaş ve büyükbaş) hayvancılık yapanların devlet politikaları konuları puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur.

Çiftlik tipine göre risk kaynak toplam puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

5.5.2.6. Çiftlikte Bulunma Zamanına Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanı Arasındaki İlişki

H26. Çiftlikte bulunma zamanına göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında katılımcıların çiftlikte bulunma durumuna göre risk kaynakları alt boyut ve toplam puanı arasında bir fark olup olmadığını belirlemede veriler normal dağılım göstermediği için Kruskal Wallis test kullanılmıştır.

Tablo 36. Çiftlikte Bulunma Zamanına Göre Risk Kaynakları Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Değerlendirilmesi

Faktörler	Günlük 8+ saat (n=39) <u>medyan</u>	Günlük 4-8 saat (n=34) <u>medyan</u>	Günlük 1-3 saat (n=34) <u>medyan</u>	Haftalık 5-7 gün (n=6) <u>medyan</u>	Haftalık 1-4 gün (n=7) <u>medyan</u>	^ap
Hayvancılık ve çiftlik işleri	58,78	63,06	57,19	69,17	66,29	0,884
Hayvancılık finansal konuları	75,14	56,87	47,94	51,67	65,14	0,015*
Genel finansal konular	66,18	54,97	57,37	66,00	66,21	0,615
Devlet politikaları	69,24	59,50	51,35	55,17	65,64	0,263
Risk kaynak toplam puanı	63,58	57,19	59,03	62,50	64,86	0,937

^aKruskall Wallis Test

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$

Çiftlikte bulunma zamanına göre hayvancılık ve çiftlik işleri konuları puanı istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p > 0,05$).

Çiftlikte bulunma zamanına göre hayvancılık finansal konuları puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir ($p = 0,015$; $p < 0,05$). Yapılan ikili karşılaştırmalara çiftlikte günlük 8 saatten fazla bulunanların hayvancılık finansal konuları puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur.

Çiftlikte bulunma zamanına göre genel finansal konuları puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Çiftlikte bulunma zamanına göre devlet politikaları puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Çiftlikte bulunma zamanına göre risk kaynak toplam puanı istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

5.6. RİSK KAYNAK PUANINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ÇOKLU DOĞRUSAL REGRESYON YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ

Bu kısımda risk kaynak puanını etkileyen faktörlerin çoklu doğrusal regresyon yöntemiyle incelenmesi yapılacaktır.

Hipotez 3: Risk davranışları puanı, risk kaynakları puanını etkilemektedir.

Hipotez kapsamında risk davranışları puanının, risk kaynakları puanına olan etkisini belirlemede çoklu doğrusal regresyon modeli kullanılmıştır.

Tablo 37. Risk Kaynak Puanını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesine Yönelik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Katsayı	B	SD.	t	p
Sabit	0,177	0,204	0,869	0,387
Risk davranış puanı	0,822	0,046	17,904	0,001**
Projelerden faydalanma	-0,159	0,079	-2,009	0,047*

** $p<0,01$

* $p<0,05$

Bağımsız değişken olarak ele alınan “Risk davranış puanı” ile “Projelerden faydalanma durumları” bağımlı değişken olarak ele alınan “Risk Kaynak Puanı” arasındaki çoklu doğrusal regresyon modeli, anlamlı bulunmuştur ($p=0,001$; $<0,001$). Buna göre risk faktörleri risk kaynak puanını %73,5 oranında etkilemektedir.

Tablo 38. Model Özeti

Model	R	R Kare	Düz Kare	R Std. Hata
1	0,857	0,735	0,730	0,29434

Çoklu doğrusal regresyon modeli;

$$Y=a+bX_1+cX_2$$

Risk kaynak puanı =a + b. Risk davranış puanı - c Projelerden faydalanma

Risk kaynak puanı =0,177+0,822 x risk davranış puanı -0,159 x projelerden faydalanma

Çoklu doğrusal regresyon modeline göre; risk davranış puanında 1 birim artış olması durumunda, risk kaynak puanında 0,822 birim artış meydana gelecektir. Projelerden faydalanma puanında 1 birim artış olması durumunda ise risk kaynak puanı 0,159 birim azalış göstermektedir. Bunun anlamı işletme projelerden faydalanma düzeyini arttırdıkça risk kaynak puanında azalma meydana gelmesidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Hayvancılık sektörü, Afyonkarahisar ilinin en temel üretim ve gelir kaynaklarından birisidir. Gerek Türkiye'nin gerekse Afyonkarahisar ilinin geleceği sektörel üretim alt yapısının doğru kurgulanmasına bağlıdır. Afyonkarahisar, gerek iklim koşulları gerekse doğal yapı bakımından hayvancılık için oldukça verimli bir durumdadır. Afyonkarahisar'da hayvan yetiştiriciliği faaliyetleri ekonomik açıdan oldukça önemlidir ve ilimizin en temel üretim ve gelir kaynaklarından birisidir (Anonim, 2016b). Afyonkarahisar'da büyükbaş, küçükbaş ve kümes hayvan yetiştiriciliği ön plana çıkmış olup; bunların yanında arıcılık, balıkçılık vb. hayvancılık faaliyetleri de yapılmaktadır.

Afyonkarahisar'da hayvancılık faaliyetlerinde en büyük pay büyükbaş hayvan yetiştiriciliğindedir. Büyükbaş hayvancılığın faaliyet alanlarından olan besi ve süt sektörü için başlıca girdi maliyeti yem olup, Afyonkarahisar'da yem edinme konusunda sıkıntı bulunmamaktadır. Ayrıca mera varlığının geniş olması ve yem yetiştirebilmek için gerekli tarım koşullarını sağlayan arazilere sahiptir. Bunların yanında Afyonkarahisar genelinde iş gücünü ucuz olarak temin etmek mümkündür (Anonim, 2016b). Bunlardan yola çıkarak Afyonkarahisar'da besi-et ve süt sektöründe faaliyet gerçekleştirmenin karlı olacağı söylenebilir. Afyonkarahisar'ın mera varlığı ve yem yetiştirmek için tarım arazi koşullarının verimli olması durumu ve büyükbaş hayvancılığa olumlu olarak yansıyan diğer faktörler küçükbaş hayvancılığı da olumlu yönde etkilemektedir. Pırlak, ramlıç ve dağlık koyun cinslerinin gen merkezi olan Afyonkarahisar'da bu alanlara yönelik olarak yatırım yapılması ve de yatırım olarak damızlık koyun sürülerine odaklanılması Afyonkarahisar'da küçükbaş hayvancılığın gelişmesine önemli ölçüde katkı sağlayacaktır. Afyonkarahisar'da kümes hayvan yetiştiriciliği, kümes hayvan yetiştiriciliği faaliyetlerinde önemli bir paya sahiptir. Afyonkarahisar, Türkiye'de en çok yumurta tavuğuna sahip ildir. Bundan yola çıkarak Türkiye'deki yumurta üretiminde en büyük payın Afyonkarahisar olduğu anlaşılabilir. Ayrıca bu sektörün gelişmiş olması, yumurta tavukçuluğunun Afyonkarahisar için temel gelir kaynağı ve ekonomik girdilerden olduğunu ortaya koyar. Dolayısıyla gerek iş gücü istihdamı sağlama gerekse bağlantılı olduğu diğer sektörlerin (yem, gübre, vb.) gelişmesine

katkısı, yumurta tavukçuluğu ve kümes hayvan yetiştiriciliğinin Afyonkarahisar için önemini ortaya koyan etmenlerdendir.

Çalışmamızda ilk olarak risk kavramı üzerinde durulmuş, riskin geçmişten bugüne tanımlamaları yapılmış, risk algısı kavramı açıklanmış, riskin daha iyi anlaşılabilmesi için riskin çeşitleri incelenmiş ve risk yönetim süreci değerlendirilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye ve Afyonkarahisar'daki hayvancılık sektörü ve faaliyetleri toplanan veriler ışığında değerlendirilmiştir.

Yapılan geniş bir literatür incelemesi sonucu hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletme sahiplerinin risk algı ve değerlendirmelerini ölçmeyi amaçlayan ölçek, daha önce Meuwissen ve diğerleri (1999) tarafından yapılan çalışma ile Akçaöz ve diğerleri (2006) tarafından yapılan çalışmadaki ölçeklerin değerlendirilmesi ve onlara eklemeler sonucu geliştirilmiştir. Geliştirilen ölçek 2017 yılı 1 Temmuz-1 Kasım tarihleri arasında Afyonkarahisar'daki çok aşamalı tabakalı tesadüfi örnekleme metoduyla seçilmiş hayvancılık işletmesi sahiplerine uygulanmıştır. Araştırmada Afyonkarahisar'daki hayvancılık işletmesi sahipleri temsilini kuvvetlendirmek amacıyla Afyonkarahisar'ın merkez ilçesi ile Bolvadin, Çay, Sultandağı, Dinar, Bayat, İhsaniye, Çobanlar ilçeleri araştırmanın destinasyonlarını oluşturmaktadır ve Afyonkarahisar merkez ilçesi, Bolvadin, Çay ve geriye kalan ilçelerde diğer olarak adlandırılan grupta olmak üzere dört ana destinasyonda toplanmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizinde istatistiksel analizlerin yapılma aracı olan SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows Version 20.0 programı kullanılmıştır. Elde edilen veriler analiz edilirken frekans, ortalama, yüzde alma gibi yöntemler kullanılmıştır. Ölçek hesaplamada faktör analizi kullanılmıştır. Niceliksel verilerin normal dağılıma uygunlukları Kolmogorov Smirnov testi ve grafiksel değerlendirmeler ile test edilmiştir. Normal dağılım göstermeyen niceliksel verilerin iki grup karşılaştırmalarında Mann-Whitney U Testi, normal dağılım göstermeyen üç ve üzeri grupların için Kruskal Wallis Test kullanılmıştır. Risk davranışları puanının ve projelerden faydalanma puanlarının risk kaynakları puanına olan etkisini belirlemede çoklu doğrusal regresyon modeli kullanılmıştır. Çalışma bu yönüyle yeni çalışmalara örnek ve kaynak olma ve

hayvancılık sektöründeki risk davranış ve değerlendirmelerinin uygulama alanını genişleten yeni ve ayrıntılı araştırmaları teşvik etme hedefindedir.

Yapılan anket sonucunda ilk olarak katılımcıların demografik özellikleri ve çiftlikler ilgili bilgileri ortaya koyulmuştur. Anket uygulanan 120 katılımcının %96,7'si (n=116) erkek iken; %3,3'ü (n=4) kadındır. Çalışmamızda katılımcıların çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Bunun sebebi olarak hayvancılık sektöründe daha çok erkeklerin faaliyet göstermesi ve kadınlar için zor ve farklı bir iş alanı oluşu gösterilebilir.

Anketi yanıtlayan katılımcıların yaş grupları ele alındığında %15,8'i (n=19) 20-25 yaş arasındayken; %15'i (n=18) 26-30 yaş arasında, %21,7'si (n=26) 31-35 yaş arasında, %14,2'si (n=17) 36-40 yaş arasında, %10,8'i (n=13) 41-45 yaş arasında, %10'u (n=12) 46-50 yaş arasında, %6,7'si (n=8) 51-55 yaş arasında, %2,5'i (n=3) 56-60 yaş arasında, %3,3'ü 61 yaş ve üzeri olup örneklemimizin büyük çoğunluğunu (%69,2'si) 30 yaş üzerinin oluşturduğu görülmüştür.

Çalışmada katılımcıların %30,8'i (n=37) ilkokul mezunuyken; %17,5'i (n=21) ortaokul mezunu, %26,7'si (n=32) lise mezunu, %25'i (n=30) ön lisans veya lisans mezunu olup örneklemimizin çoğunluğunu (%51,7'si) lise ve üzeri mezun olanların oluşturduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların faaliyet gösterdikleri ilçeler dikkate alındığında; %32,5'i (n=39) Bolvadin ilçesinde, %21,7'si (n=26) Çay ilçesinde, %28,3'ü (n=34) merkez ilçe ve %17,5'i (n=21) diğer (Sultandağı, Dinar, Bayat, İhsaniye, Çobanlar ilçesi) ilçelerde faaliyet gösterdikleri görülmüştür.

Katılımcıların projelerden faydalanma durumu ele alındığında; katılımcıların %13,3'ü (n=16) daha önce projelerden (devletin sağladığı hibe ve diğer destekler) faydalanmışken; %86,7'si (n=104) projelerden faydalanmamıştır. Katılımcıların çoğunun projelerden faydalanmadığı ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada işletme sahiplerinin çiftlik tipleri göz önüne alındığında; işletme sahiplerinin %23,3'ü (n=28) büyükbaş hayvan çiftlik sahipleri, %21,7'si küçükbaş hayvan çiftlik sahipleri, %45,8'i (n=55) büyükbaş ve küçükbaş karışık çiftlik sahipleri ve %9,2'si (n=11) kümes hayvan çiftlik sahipleridir. Afyonkarahisar'daki çiftlik tiplerinin büyük kısmını oluşturan (%45,8) ve hem büyükbaş hem de küçükbaş

hayvanların oluşturduğu karışık çiftliklerde hem et, hem de süt üretimi yapılması çiftlik sahiplerinin genel olarak sadece et ya da sadece süt üretimine yönelmedikleri; süt ve et üretiminin ikisine birden yöneldikleri ve bunun yanı sıra büyükbaş ve küçükbaş hayvanları aynı çiftlikte yetiştirdikleri görülmüştür. Çalışmanın örnekleminde en büyük paya sahip kısmı (%82,5) büyükbaş ve küçükbaş hayvan çiftlikleriyken; en küçük paya sahip çiftlik tipi (%17,5) kümes hayvan çiftliklerinin olması Afyonkarahisar'da büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin kümes hayvancılığına göre daha büyük pay sahibi olduğunu göstermiştir.

Çalışmada katılımcıların %20'si (n=24) 50-150 arasında, %20'si (n=24) 151-250 arasında, %19,2'si (n=23) 251-350 arasında, %11,7'si (n=14) 351-450 arasında ve geriye kalan %29,2'si (n=35) 450 ve üzerinde hayvana sahip olup, çalışmanın örnekleminin en büyük dilimini 450 ve üzeri hayvan sayısına sahip katılımcılar oluşturmaktadır. Durumun böyle olmasının sebeplerinden birisi kümes hayvan çiftliklerinin hemen hemen hepsinin 450 üzerinde hayvana sahip olması ve Afyonkarahisar'da faaliyet gösteren büyük kapasiteli çiftliklerin olmasıdır.

Katılımcıların çiftlikte bulunma durumları ele alındığında; katılımcıların %32,5'i (n=39) günlük 8 saatten daha fazla çiftlikte bulunurken; %28,3'ünün (n=34) günlük 4-8 saat arasında, %28,3'ünün (n=34) günlük 1-3 saat arasında, %5'inin (n=6) haftada 5-7 gün arasında, %5,8'inin (n=7) haftada 1-4 gün arasında çiftlikte bulunduğu ve katılımcılarda en büyük pay günlük 1-8 saat arasında olduğu görülmüştür. Bunun sebebinin çiftlik işlerinin genel olarak bir güne yayılmış biçimde kısa zaman dilimlerinden oluşması olduğu söylenebilir.

Anket çalışmasının 2. bölümünde işletme sahiplerinin risk davranışlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda katılımcılara beşli likert ölçeğinde (kesinlikle katılmıyorumdan, kesinlikle katılıyorum) risk davranışı soruları yöneltilmiştir. Bu sorular SPSS programında frekans analizine tabi tutulmuş ve bu risk davranışları tek tabloda toplanarak yüzdesel dağılım, frekans dağılımları, ortalama ve standart sapma değerleriyle sunulmuştur. Risk davranış puanları incelendiğinde en olumlu maddelerin 'Özellikle üretime çok odaklanırım.' ($\bar{x}=4,49$), 'Özellikle finansal konulara çok odaklanırım.' ($\bar{x}=4,49$), 'Özellikle genel çiftlik işlerine odaklanırım.' ($\bar{x}=4,44$), 'Hayvancılık sektöründe başarı risk almayı

gerektirir.’ ($\bar{x}=4,41$) olduğu, buna karşılık en olumsuz maddelerin ‘Faaliyetlerim sırasında kârdan ziyade bir kayıpla karşılaştığımda kaçınıyorum.’ ($\bar{x}=3,95$) ve ‘Risk almada diğer çiftçilere göre daha istekliyimdir.’ ($\bar{x}=3,98$) olduğu ortaya konulmuştur. Literatürle karşılaştırıldığında hayvancılık sektöründe başarının risk almayı gerektirdiği ancak risk davranışı olarak ‘Özellikle üretime çok odaklanırım.’, ‘Özellikle finansal konulara çok odaklanırım.’ ve ‘Özellikle genel çiftlik işlerine odaklanırım.’ risk davranışlarının Meuwissen vd. (1999) tarafından yapılan çalışmada diğer risk davranışlarına göre daha geri planda kaldığı görülmüştür. Bunun sebebi olarak Meuwissen vd. tarafından yapılan çalışmada çalışma örnekleminin Hollanda’daki çiftlik yetiştiricileri olmasından dolayı; örneklemeler arasındaki sosyoekonomik farklılıkların yanı sıra çalışmaların yapıldıkları yerler itibariyle ekonomik düzeylerinin farklılık göstermesi söylenebilir.

Anket çalışmasının 3. bölümünde işletme sahiplerinin neleri hangi düzeyde risk kaynağı olarak algıladıklarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda katılımcılara beşli likert ölçeğinde (çok azdan, çok fazlaya) risk kaynağı soruları yöneltilmiştir. Bu sorular SPSS programında frekans analizine tabi tutulmuş ve bu risk kaynakları tek tabloda toplanarak yüzdesel dağılım, frekans dağılımları, ortalama ve standart sapma değerleriyle sunulmuştur. Risk kaynak ortalamaları incelendiğinde en yüksek puanlı risk kaynağı maddelerinin ‘Salgın hayvan hastalıkları risk kaynağıdır.’ ($\bar{x}=4,74$), ‘İthal hayvanın varlığı ya da politikaları risk kaynağıdır.’ ($\bar{x}=4,57$), ‘Genel ekonomik değişimler risk kaynağıdır.’ ($\bar{x}=4,47$) olduğu tespit edilmiştir. Salgın hayvan hastalıklarının en önemli risk kaynağı olarak görülmesinin sebebi; hayvancılığın ana materyalinin canlı olmasından ileri geldiği söylenebilir. Bunun yanında ithal hayvanın varlığı ya da politikalarının önemli ölçüde risk kaynağı olarak görülmesinin sebebinin, hayvanların ithal edilmesi veya böyle bir haberin yayılmasının et ve süt fiyatlarında dalgalanmalara sebep olabilmesi gösterilebilirken; genel ekonomik değişimlerin önemli düzeyde risk kaynağı olarak görülmesinin sebebi olarak da genel ekonomik değişimlerin tüm sektörleri etkilemesinden ileri gelmesi belirtilebilir. Ayrıca bulgular neticesinde önemli risk kaynakları arasında et ve süt fiyatlarındaki dalgalanmalar olduğu gözlenmiş; fakat et fiyatlarındaki dalgalanmaların, süt fiyatlarındaki dalgalanmalara göre daha yüksek derecede risk kaynağı olarak algılandığı görülmüştür. Bunun sebebinin süt üretimi

yapmayan işletme sahiplerinin genel olarak, süt fiyatlarındaki dalgalanmaları düşük düzeyde risk kaynağı olarak görmesine karşılık; süt üretimi yapan işletmelerin et fiyatlarındaki dalgalanmaları önemli risk kaynakları arasında görmesi olduğu söylenebilir. Bunlara karşılık en düşük puanlı risk kaynağı maddelerinin ‘Salgın olmayan hayvan hastalıkları risk kaynağıdır.’ ($\bar{x}=2,79$), ‘Teknolojik durum risk kaynağıdır.’ ($\bar{x}=3,23$), ‘Çiftlik ailesi içinde görev paylaşımı risk kaynağıdır.’ ($\bar{x}=3,43$) olduğu gözlenmiştir. Salgın olmayan hayvan hastalıklarının düşük derecede risk kaynağı görülmesinin sebebi olarak; salgın olmayan hastalıkların yalnızca hasta olan hayvanı etkilemesi ve genel olarak salgın olmayan hastalıkların ölümcül olmamasından ileri geldiği söylenebilir. Bunun yanında teknolojik durumun diğer risk kaynaklarına nazaran daha düşük düzeyde risk kaynağı olarak görülmesinin sebebinin Afyonkarahisar ilindeki hayvancılık işletmelerinin teknoloji-yoğundan ziyade emek-yoğun olarak faaliyetlerini sürdürmesi olduğu söylenebilir. Ayrıca bulgular neticesinde ‘Hayvancılık işletmesi temel muhasebe kayıtlarının eksiklikleri risk kaynağıdır.’ ve ‘Çiftlik varlıklarındaki değişiklikler risk kaynağıdır.’ maddelerinin orta düzey denilebilecek puanda (3,74 ve 3,67) olduğu gözlenirken bulguların literatürdeki çalışmalarla benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Araştırmada tanımlayıcı istatistiksel analizlerin sonrasında faktör analizleri uygulanmıştır. İlk olarak risk davranışlarının boyutlarını tespit etmek maksadıyla uygulanan faktör analizi sonucu; genel finansal konular ve hayvancılık sektörü olmak üzere 2 faktör belirlenmiştir. Risk kaynaklarına ilişkin faktörler ise; hayvancılık ve çiftlik işleri, hayvancılık finansal konuları, genel finansal konular ve devlet politikaları olmak üzere 4 adet belirlenmiştir.

Demografik ve çiftlikle ilgili bilgilerin risk davranış ve risk kaynak algılarını etkileyeceği düşünüldüğü için faktörlerin demografik ve çiftlikle ilgili bilgiler açısından bir değişiklik gösterip göstermediği Mann Whitney-U ve Kruskal-Wallis testleri aracılığıyla analiz edilmiştir.

Cinsiyet açısından risk davranış ve risk kaynağı faktörleri, katılımcıların tamamına yakını erkek olmasından dolayı incelenmemiştir.

Yaşa göre risk davranış ve risk kaynağı algısı faktörleri incelendiğinde; risk davranış faktörlerinden hayvancılık sektörü için anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit

edilmiştir. 26-30 yaş aralığındaki işletme sahiplerinin diğer yaş gruplarındaki işletme sahiplerine göre risk davranış puanı daha düşük bulunmuştur. Bunun sebebi olarak bu yaş grubundaki işletmecilerin sektöre yeni girmiş olabileceğinden risk davranışlarını benimseme açısından yeterli tecrübe ve bilgiye sahip olmaması söylenebilir. Risk kaynakları faktörlerinde ise; hayvancılık ve çiftlik işleri faktöründe anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu faktöre göre 20-25 yaşında olanların hayvancılık ve çiftlik işleri konuları puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur. Bunun sebebi olarak diğer yaş gruplarından daha küçük bu grubun risk kaynak algı puanının yüksek çıkması yeterli tecrübeye sahip olmamalarından dolayı hemen hemen muhtemel her risk kaynağını risk olarak algılamaları olduğu söylenebilir.

Mezuniyet durumuna göre risk davranış ve risk kaynağı faktörleri ele alındığında; risk davranış faktörlerinden hayvancılık sektörü ve genel finansal konular faktörlerinde anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Her iki faktör için de ilkokul mezunlarının risk davranış puanının yüksek olduğu görülmüştür. Risk kaynakları faktörlerinde ise; hayvancılık ve çiftlik işleri faktöründe anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu faktöre göre ön lisans veya lisans mezunlarının hayvancılık ve çiftlik işleri puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur. Bunun sebebi olarak mezuniyet durumlarına göre ön lisans veya lisans mezunlarının genel olarak çiftlik işleriyle kendilerinin ilgilenmelerinden ziyade yanlarında işçi çalıştırarak işleri onlara yaptırılmaları ve bu yüzden zaman zaman sıkıntı yaşamış olmaları olduğu söylenebilir.

İşletmelerin faaliyet gösterdikleri ilçelere göre risk davranış ve risk kaynak faktörleri incelendiğinde; risk davranış faktörlerinde anlamlılık göstermediği ancak risk davranış toplam puanı olarak farklılık gösterdiği görülmüş ve merkezde faaliyet gösteren işletmelerin sahiplerinin risk davranış puanının diğer ilçelere göre daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. Risk kaynakları faktörlerinde ise; hayvancılık ve çiftlik işleri faktöründe anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Bu faktöre göre merkezde faaliyet gösteren işletmelerin sahiplerinin diğer ilçelere göre risk kaynak puanı daha yüksek bulunmuştur. Bunun sebebi olarak merkezde faaliyet gösteren işletmelerin sahiplerinin çiftlik işleriyle bizzat kendileri ilgilenmeleri yerine çalıştırdıkları işçi ve çobanlar vasıtasıyla işlerini yürütmeleri ve bunun sonucunda bu konulara daha hassas yaklaştıkları söylenebilir. Ayrıca risk kaynak toplam puanı

ilçelere göre farklılık göstermektedir ve Çay ilçesinde diğer ilçelere göre risk kaynak puanının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Projelerden faydalanma durumuna göre risk davranış ve risk kaynak faktörleri incelendiğinde; risk davranış faktörlerinde anlamlılık göstermediği görülmüştür. Risk kaynakları faktörlerinde ise; hayvancılık ve çiftlik işleri faktöründe anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Bu faktöre göre proje desteklerinden faydalananların hayvancılık ve çiftlik işleri faktöründeki risk kaynak puanı yüksek bulunmuştur. Bunun sebebi olarak projelerden faydalanabilen işletme sahiplerinin genel olarak gelir düzeyi yüksek kişi profiline sahip olmaları ve çiftlikle ilgili işleri kendileri yapmak yerine; bu işleri yapmak üzere yanlarında çoban ya da işçiler çalıştırmaları sonucu maruz kaldıkları ve kalabilecekleri durumlardan dolayı bu faktörde projelerden faydalanmayanlara göre daha hassas oldukları söylenebilir. Projelerden faydalanma durumunda göre diğer 3 risk kaynak faktörlerinde ve risk kaynağı toplam puanında anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Çiftlik tipine göre risk davranış ve risk kaynağı algısı faktörleri incelendiğinde; risk davranış faktörlerinden hayvancılık sektörü için anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu faktöre göre karışık (büyükbaş ve küçükbaş) hayvancılık yapanların risk kaynak puanı daha yüksek bulunmuştur. Bunun sebebi olarak karışık çiftlik sahiplerinin hem büyükbaş hem küçükbaş üretim yapmasının yanı sıra et ve süt üretiminin her ikisinde de faaliyet göstermesinden dolayı hayvancılık sektörü risk davranışlarını daha çok benimsediği söylenebilir. Buna ek olarak risk davranış toplam puanının çiftlik tipine göre değerlendirilmesi yapıldığında kümes hayvan çiftlik sahiplerinin risk davranış puanları daha yüksek bulunmuştur. Risk kaynakları faktörlerinde ise; hayvancılık finansal konuları ve devlet politikaları faktörleri istatistiki açıdan anlamlı farklılık göstermektedir. Hayvancılık finansal konuları faktörüne göre karışık (büyükbaş ve küçükbaş) hayvancılık yapanların hayvancılık finansal konuları puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur. Bunun sebebi olarak hayvancılık finansal konularının içine aldığı soruların hem et hem süt üretimini içeren sorular olması (örneğin; süt verimi, et fiyatlarındaki dalgalanmalar, süt fiyatlarındaki dalgalanmalar vb.) ve karışık çiftliklerde hem et hem de süt üretimine yönelik faaliyet yapılmasından kaynaklı olduğu söylenebilir. Diğer risk kaynak faktörlerinden devlet politikaları faktöründe ise; aynı şekilde karışık çiftlik

sahiplerinin devlet politikaları konuları puanı daha yüksek olduğu görülmüştür. Bunun sebebi olarak da devlet politikaları faktörünün hem büyük hem küçükbaş hem de tüm hayvancılık sektörüyle alakalı sorulardan oluşması olduğu söylenebilir.

Çiftlikte bulunma zamanına göre risk davranış ve risk kaynağı faktörleri incelendiğinde risk davranış faktörlerinden hayvancılık sektörü ve genel finansal konular faktörlerinde anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Genel finansal konulara göre çiftlikte günlük 8+ saat ve haftalık 5-7 saat bulunanların genel finansal konular puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur. Hayvancılık sektörü faktörüne göre ise; çiftlikte günlük 8+ saat hayvancılık sektörü puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur. Bunun sebebi olarak çiftlik işleriyle iç içe olan günlük 8 saatten fazla bulunanların çiftlik işlerini genel olarak kendileri yapmalarından dolayı hayvancılık sektörü faktöründen olan sorulara karşı daha hassas yaklaşmış oldukları söylenebilir. Risk kaynakları faktörlerinde ise; hayvancılık finansal konuları faktöründe istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu gözlenmiştir. Bu faktöre göre çiftlikte günlük 8 saatten fazla bulunanların hayvancılık finansal konuları puanı diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur. Bunun sebebi olarak çiftlikte 8 saatten fazla bulunanların hayvancılıkla daha iç içe olmasından dolayı dışsal olayları da risk olarak algılamaları olduğu söylenebilir.

Mann Whitney-U ve Kruskal-Wallis testlerinin ardından risk davranışı ve risk kaynak algılamasının arasındaki ilişkinin değerlendirilebilmesi maksadıyla çoklu doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Bağımsız değişken olarak ele alınan “Risk davranış puanı” ile “Projelerden faydalanma durumları” bağımlı değişken olarak ele alınan “Risk Kaynak Puanı” arasındaki çoklu doğrusal regresyon modeli, anlamlı bulunmuştur. Buna göre risk faktörleri risk kaynak puanını %73,5 oranında etkilediği gözlenmiştir.

Araştırmanın sonuçlarından hareketle risk davranışı ile demografik ve hayvancılıkla ilgili özelliklerin risk kaynağı algısına etki ettiğini söylemek mümkündür.

Araştırma esnasında hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren küçük işletme sahiplerinin genel olarak soruları algılamada zayıf oldukları, anket yapmaya çekindikleri hatta çoğu kez anketi yarıda bırakarak tamamlamaktan vazgeçtikleri

görülmüştür. Bunun sebebi olarak anket yapılmak istenen kimselerin, anketi gerçekleştiren kişilerin araştırmacı olduklarına güvenmemesi olduğu söylenebilir. Araştırmanın verileri toplama aşamasında çiftçilerle anket yapılırken genel olarak çiftçilerin açıklama yaptığı sorular ‘İthal hayvan varlığı ya da politikaları risk kaynağıdır.’ ve diğer devlet politikalarıyla alakalı sorular olduğu görülmüştür. Çiftçiler açıklamalarında; ithal hayvan varlığının her zaman en önemli risk kaynaklarından biri olduğunu bunun sebebi olarak da hayvanların dışardan ithal edilmesinin bütün piyasayı etkileyerek gerek et fiyatı olsun gerekse hayvan fiyatı olsun etkileyerek zarara uğradıklarını belirtmişlerdir. Bu konudaki diğer açıklamalar ise; devlet tarafından sağlanan teşvik ve desteklerle ilgili olmuştur. Buna göre çiftçiler, devletin hayvancılıkla ilgili birçok teşviğinin olmasına karşın bu teşviklerden yararlanabilmek için istenen asgari koşulları sağlayamadıklarını ya da sağlasalar bile prosedürüyle uğraşmadıkları ve bunun yanı sıra her şeye rağmen bu teşviklerin yetersiz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bunlardan yola çıkarak ve araştırmada örneklemimizin çoğunluğunun ilkökul mezunlarının oluşturmasından dolayı çiftçilerin devlet teşvik ve desteklerini algılamada zayıf olduklarını ve uygulama noktasında eğitim düzeylerine bağlı olarak sorun yaşadıklarını söyleyebiliriz. Bunları göze alarak bir öneride bulunulursa; ilk olarak çiftçilerin devlet teşviklerinden daha kolay haberdar olmalarını sağlayıcı çalışmaların yapılması ve gerekirse bilgilendirme toplantılarının sıklaştırılması, yapılan teşviklerle ilgili koşulların gözden geçirilerek gerekiyorsa revize edilmesi olduğu söylenebilir. Dolayısıyla çalışmanın çiftçiler açısından öğrenme süreçlerine katkı yapması yanında belli konulara farkındalık oluşturması beklenmektedir. Bunun yanı sıra ithal hayvanla ilgili olarak daha temkinli bir yaklaşım gösterilerek hayvancılık konusunda kendi kendine yetebilme durumunun ancak hayvancılığa teşviğin artırılarak ve ithal hayvan yerine daha çok üretim yapılmasının sağlanarak gerçekleştirilebileceği söylenebilir.

Araştırma sonuçlarına göre en önemli risk kaynağı olarak görülen ‘salgın hayvan hastalıkları’ araştırma esnasında çiftçilerin yakındığı başka bir önemli konu olmuştur. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından alınan önlemler (aşı, kontrol vb.) ile salgın hayvan hastalıklardan maruz kalınacak zararlar son yıllarda

azaltılmıştır¹². Ancak aynı ehemmiyetin arttırılarak sürdürülmesi hayvancılığımızın geleceği açısından önemlidir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları vardır. Bu sınırlılıkların başında çok sayıda hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletme olmasına karşın, faaliyetlerini işletme boyutunda yapanların sayısı azdır. Araştırmanın Afyonkarahisar’da yapılmış olması çalışmanın diğer bir sınırlılığıdır. Bu alanda yapılacak benzer çalışmaların mümkünse kalkınma bölgeleri dikkate alınarak (TR33 gibi) yapılması bölge ekonomisinin analiz edilmesinde güzel bir kaynak oluşturabilecektir.

Araştırmanın bir başka sınırlılığı olan büyükbaş, küçükbaş ve kümes hayvancılığı işletmecileri farklı çalışmalarda genişletilerek; balık üretim tesisi işletmecileri, arıcılar vb. hayvancılık sektörünün diğer kolları ilave edilip araştırma detaylandırılarak faydalılığı artırılabilir. Afyonkarahisar için büyükbaş, küçükbaş ve kümes hayvancılığı sektörde ön plana çıkmıştır, ancak bu durum diğer iller ve bölgelerde farklılık gösterebilir.

12 <http://www.egcyo.com/tr/yatirimci-iliskileri/kurumsal-yonetim/risk-yonetimi>, (23.06.2018).

KAYNAKÇA

- Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tez Yazım Kılavuzu (2008).
Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını.
- Akçaöz, H. ve Kızılay, H. (2006). Hayvansal Üretim Faaliyetinde Risk Yönetimi Çalışmalarının İncelenmesi. Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi, 904-911.
- Akçaöz, H. ve Kızılay, H. (2008). Antalya İlinde Süt Sığırı Yetiştiricileri Birliğine Üye Olan ve Olmayan İşletmelerde Risk Analizi. *Anadolu: Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 66-92.
- Akçaöz, H. ve Özkan, B. (2006). Antalya İlinde Tarımsal Üretimde Risk Yönetimi Ve Tarım Sigortası Uygulamaları. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3(2):93-103.
- Akçaöz, H. ve Özkan, B. (2006). Tarımsal Üretimde Risk Kaynakları ve Risk Yönetim Stratejileri: Antalya İli Örneği. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 89-97.
- Akçay, B., Kayahan, C. ve Yörükoğlu, Ö. (2009). *Türev Ürünler ve Risk Yönetimi Sözlüğü*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Akgüç, Ö. (1998). *Finansal Yönetim*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Aksoy, A. ve Tanrıöven, C. (2007). *Sermaye Piyasası Yatırım Araçları ve Analizi*. Ankara: Gazi Kitapevi
- Allen, F. & Gale, D. (2000). Financial Contagion. *Journal of Political Economy*, 108(1), 1-33
- Anonim (2016a), *Hayvancılık Sektörü Raporu*. TİGEM.
- Anonim (2016b), *Afyonkarahisar İli Tarımsal Yatırım Rehberi*. TC. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Aral, S. (1996). *Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye’de Hayvancılık Politikaları ve Alınması Gerekli Önlemler*. Ankara: Veteriner Hekimler Odası Dergisi.

- Aşıkoğlu, R., Demir, S., Çelikkol, H. ve Kaderli, Y. (2011). *Yatırım Projelerinin Hazırlanması Değerlendirilmesi ve Realize Edilmesi*. Ankara: Sözkeseñ Matbaacılık.
- Aydın, E., Can, M. F., Aral, Y., Cevger, Y. ve Sakarya, E. (2010). Türkiye'de Canlı Hayvan ve Kırmızı Et İthalatı Kararlarının Sığır Besicileri Üzerine Etkileri. *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi*, 81(2), 51-57.
- Aydoğdu, M. H. ve Yenigün, K. (2016). Farmers' Risk Perception Towards Climate Change: A Case of the GAP-Şanlıurfa Region. *Sustainability*, 8(8), 1-12.
- Babuşcu, Ş. (1997). *Bankacılıkta Risk Derecelendirmesi (Rating) ve Türk Bankacılık Sektörüne Uygulanması*. Ankara: SPK Yay. No:94.
- Babuşcu, Ş. (2005). *Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi*. Ankara: Akademi Consulting ve Training Yayınları.
- Balmer, M. & Hendry, B. (2009). International Environmental Risks and Insurance. *Environmental Claims Journal*, 21(4), 337-341.
- Bankers, H. K. (2002). *Credi Risk Management*. John Wiley and Sons.
- Barnett, M. L., Jermier, J. M. & Lafferty, B. A. (2006). Corporate Reputation: The Definitional Landscape . *Corporate Reputation Review* , 9(1), 26-38.
- Başoğlu, U., Ceylan, A. ve Parasız, İ. (2009). *Finans*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Bayram, N. (2009). *Sosyal Bilimlerde SPSS İle Veri Analizi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- BDDK. (2001). *Piyasa Riskinin Standart Metot Kullanılarak Hesaplanmasına İlişkin Örnek*. Ankara.
- Berk, N. (2001). *Bankacılıkta Pazara Yönelik Kredi Yönetimi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Bernstein, P. L. (2006). *Tanrılara Karşı: Riskin Olağanüstü Tarihi*. (C. Feyyat, Çev.) İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Bolak, M. (1991). *Sermaye Piyasası, Menkul Kıymetler ve Portföy Analizi*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Bolak, M. (2004). *Risk ve Yönetimi*. İstanbul: Birsen Yayınevi.

- Bolgün, K. E. ve Akçay, B. (2009). *Risk Yönetimi: Türk Finans Piyasasında Entegre Risk Ölçüm ve Yönetim Uygulamaları*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Booth, S. A. (2000). How Can Organizations Prepare For Reputational Crisis. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 8(4), 153-182.
- Bozoğlu, M., Ceyhan, V. ve Cinemre, H. A. (2004). Süt Sığırcılığı Üretim Dalında Risk Ölçümü ve Risk Yönetim Stratejileri: Tonya Örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, (9), 1-15.
- Brigham, E. F. & Houston, J. F. (2001). *Fundamentals of Financial Managements*. USA: Harcourt College Publisher.
- Bush, J. K., Dai, W.S., Dieck, G. S., Hostelley, L. S. & Hassall, T.(2005). The Art and Science of Risk Management-A US Research-Based Industry Perspective. *DrugSafety*, 28(1), 1-18.
- Candan, H. ve Özün, A. (2006). *Bankalarda Risk Yönetimi ve Basel II*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- CASACT (Casualty Actuarial Society Enterprise Risk Management Committee), (2003). *Overview of Enterprise Risk Management*.
- Ceyhan, V. ve Cinemre, H. A. (2004). Estimation of Risk Efficient Farm Structures along the Kızılırmak River in North Central Anatolia: An Application of Minimization of the Absolute Deviation. *Turkish Journal of Agriculture and Forestry*, 28, 131-140.
- Ceylan, A. ve Korkmaz, T. (2000). *Sermaye Piyasası ve Menkul Değerler Analizi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Conchar, M. P., Zinkhan, G. M., Peters, C. & Olavarrieta, S. (2004). An Integrated Framework for the Conceptualization of Consumers' Perceived-Risk Processing. *Journal Academy of Marketing Science*, 32, 418-436.
- Coyle, B. (2000). *Introduction to Currency Risk*. United Kingdom: Financial World Publishing.
- Çağrağan, M. (1997). *Risk Yönetimi*. İstanbul: İstanbul Üniv. Sos. Bil. Enst. Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi.

- Çallı, A. (2016). *Türkiye’de Uygulanan Hayvancılık Destekleme Politikalarının Tokat İli Hayvancılık İşletmeleri Açısından Değerlendirilmesi*. Tokat: Gazioşmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Çetin, İ. ve Esengün, K. (2012). Amasya İlinde Kuru Soğan Yetiştiren İşletmelerin Risk Davranışına Göre Sosyo-Ekonomik Analizi. *GOÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 29(1), 81-92.
- Çıtak, S. (1999). *Geleneksel Risk Yönetiminden Programlanmış Menkul Kıymet İşlemlerine*. İstanbul: Dünya Yay.
- Çipil, M. (2008). *Risk Yönetimi ve Sigorta*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Davies, G., Chun, R., Silva, R. V. D. & Roper, S. (2003). *Corporate Reputation and Competitiveness*. New York: Routledge.
- Demirci, D. (2003). *Kredi Türevleri ve Kullanımı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Deresky, H. (2008). *International Management: Managing Across Borders and Cultures-Text and Cases*. New Jersey: Prentice Hall.
- Doğanay, M. (2016). Döviz Kuru Riski Yönetimine Sektörel Bir Yaklaşım. *International of Cultural and Social Studies*, 2, 149-164.
- Dorofee, A.J., Walker, J. A., Alberts, C. J., Higuera, R. P., Murphy, R. L. & Williams, R. C. (1996). *Continuous Risk Management Guidebook*. Pittsburg: Carnegie Mellon University.
- Duman, D., Memiş, H., Avcı, M. ve Avcı, L. (2017). Hayvancılık Sektörünün Kalkınma ve Sanayileşme Açısından Değerlendirilmesi: Adıyaman Örneği. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 9(17), 237-244.
- Dworak, B. (1985). *Das Laenderrisiko als bankbetriebliches Problem*. Berlin: Duncker.
- Emery, D. R. & Finnerty, J. D. (2004). *Corporate Financial Management*. Prentice Hall.

- Emhan, A. (2009). Risk Yönetim Süreci ve Risk Yönetimde Kullanılan Teknikler. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 3, 2009*, 23(3), 209-220.
- Ene, S. (2007). *İnternet Üzerinden Alışverişte Tüketici Davranışını Etkileyen Faktörler: Güdülenme Üzerine Bir Uygulama*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Er, G. (2007). *Risk Yönetimi ve Piyasa Riski Üzerine Bir Uygulama*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ergül, K. (2008). *Bankaların Maruz Kaldıkları Piyasa Riskinin RMD Modelleri ile Ölçülmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Para, Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Euromoney. (1991). *Country Risk*. London: Euromoney Publications.
- Fettahoğlu, A. (2000). *İşletmecilik Finans İlkeleri*. İstanbul: Rengin Basımevi.
- Fıkrıkoca, M. (2003). *Bütünsel Risk Yönetimi*. Ankara: Pozitif Matbaacılık.
- Flaten, O., Lien, G., Koesling, M., Valle, P. S. & Ebbesvik, M. (2005). Comparing Risk Perceptions and Risk Management in Organic and Conventional Dairy Farming: Empirical Results from Norway. *Livestock Production Science*, 95, 11-25.
- Galagedera, D. (1998). *A Review of Capital Asset Pricing Models*. Australia: Monash University, Department of Econometrics.
- Garforth, C. J., Bailey, A. P. & Tranter, R. B. (2013). Farmers' Attitudes to Disease Risk Management in England: A Comparative Analysis of Sheep and Pig Farmers. *Preventive Veterinary Medicine*, 110(3-4):456-466.
- Geiger R, H. (2000). *Regulating and Supervising Operational Risk for Banks*. Institut für schweizerisches Bankenwesen, Working Paper, No. 25, Zurich.
- Genç, N. (2012). *Çevresel Risk ve Sigorta*. Genç Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 28(3), 225-232.

- Greuning, H. V. & Bratanovic, S. B. (2000). *Analyzing Banking Risk*. Washington: The World bank.
- Guillotreau, P., Bihan, V. L. & Pardo, S. (2010). Risk Perceptions and Risk Management Strategies in French Oyster Farming. *LEMNA (Laboratoire d'Economie et de Management Nantes-Atlantique)*, 35, 1-18.
- Güler, S. (2005). *Portföy Yönetiminde Sistemik Olmayan Risk ve Hisse Senedi Getirisi İlişkisi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Güven, S. (2001). *Finansal Risk Yönetimi Çerçevesinde Piyasa Volatilitésinin Tahmini ve Portföy VAR Hesaplamaları*. Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yay.
- Hayran, S. (2015). *Süt Sığırcılığında Risk Kaynakları ve Yönetim Stratejiler: Adana İli Örneği*. Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Hazneci, E. ve Ceyhan, V. (2011). Amasya İli Merzifon İlçesinde Süt Sığırcılığı Yapan Tarım İşletmelerinde Risk Analizi. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 24(2), 109-114.
- Hermosillo, B. G. & Hesse, H. (2009). *Global Market Conditions and Systemic Risk*. IMF Working Papers.
- Hertz, D. B. & Thomas, H. (1983). Decision and Risk Analysis in a New Product and Facilities Planning Problem. *Sloan Management Review*, 4(2), 17-31.
- Huirne, R., Meuwissen, M. & Asseldonk, M. V. (2007). Importance of Whole-Farm Risk Management in Agriculture. A. WEINTRAUB içinde, *Handbook of Operations Research in Natural Resources* (s. 3-16). New York: Springer.
- Kadıoğlu, E. (2003). *Şirketlerin Karşılaştıkları Kur Riski ve Kur Riskinin Yönetilmesi*. Ankara: SPK Yayınları.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil.
- Karafakıoğlu, M. (2005). *Pazarlama İlkeleri*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Ltd.

- Kayahan, C. (2010). *Risk Felsefesi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Khattab, A. A., Anchor, J. & Davies, E. (2007). Managerial Perceptions of Politic Risk in Interneational Projects. *Internatioanl Journal of Project Management*, 25, 734-743.
- Kırankabeş, M. C. (2006). Ülke riski Kavramı, Metodolojisi ve Türkiye Değerlendirmesi. *Mevzuat Dergisi*, 102, 24-34.
- Kırlı, M. (2006). Halka Açık Olmayan Sirketlerde Sistematik Risk Ölçütü Beta Katsayısının Tahmin Edilmesi. *Celal Bayar Üniversitesi DDBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 13(51), 121-134.
- Knight, F. H. (2005). *Unceartinty and Profit*. Cosimo.
- Kotler, P. (2000). *Marketing Management: The Millenium Edition*. London: Prentice-Hall International Limited.
- Kumar, S. & Liu, D. (2005). Impact of Globalisation on Entrepreneurial Enterprises. *International Journal of Management and Enterprise Development*, 2(1), 46-64.
- Lerche, L. & Glaesser, W. (2006). *Environmental Risk Assesment*. Netherlnds: Springer.
- Loretan, M. (1996). Economic Model of Systemic Risk in Financial Systems. *The North American Journal of Economics and financial Systems*, 7(2), 147-152.
- Marshall, C. (2001). *measuring and Managing Operational Risk in Financial Institutsons*. Singapur: John Wiley & Sons Ltd.
- Meuwissen, M. P. M., Huirne, R.B.M. & Hardaker, J.B. (2001). Risk and Risk Management: An Empirical Analysis of Dutch Livestock Farmers. *Livestock Producation Science*, 69, 43-53.
- Mondt, K. & Despontin, M. (1986). *Evaluation of Country Risk Using Multicriteria Analysis*. Brussel: Technical Report, Vrije Universitesiet Brussels.
- Naghiyev, T. (2008). *Menkul Kıymet Yatırım Fonlarından Oluşan Optimal Portföy Seçimi ve Riske Maruz Değer Yöntemiyle Portföy Riskinin Belirlenmesi*.

- İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Nocco, B. W. & Stulz R. M. (2006). Enterprise Risk Management: Theory and Practice. *Journal of Applied Corporate Finance* , 18(14), 8-20.
- Nurcan, B. (2005). *Türev Piyasası İşlemlerinin Vergilendirilmesi ve Örnek Ülke Uygulamaları*. Ankara: Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü.
- Olsson, C. (2002). *Risk Management in Emerging Markets*. Great Britian: Prentice Hall.
- Özbilgin, İ. G. (2011). Risk ve Risk Çeşitleri. *Türkiye Bilişim Derneği Bilişim Kültürü Dergisi*, 145, 86-93.
- Özçam, M. (1997). *Varlık Fiyatlama Modelleri Aracılığıyla Dinamik Portföy Yönetimi*. Ankara: SPK Yayınları.
- Palinkas, P. & Szekely, C. (2008). Farmers' Risk Perception and Risk Managament Practices in International Comparison. *Tradition and Innovation – International Scientific Conference of (Agricultural)* (s. 265-276). Gdöllö: Bulletin of the Szent István University .
- Perry, J. & Fontnouvelle, P. D. (2005, October). Measuring Reputational Risk: The Market Reaction to Operational Loss Announcements. *Federal Reserve Bank of Boston*, s. 1-34.
- Rayner, J. (2009). Managing Reputational Risk – A Cindynic Approach. J.-P. L. Sophie Gaultier-Gaillard içinde, *Reputation Capital* (s. 115-141). Springer.
- Restrepo, D., Correia, R. & Poblacion, J. (2012). Politic Risk and Corporate Investment Decisions. *Business Economic Series*, 3, 1-22.
- Riwthong, S., Schreinemachers, P., Grovermann, C. & Berger, T. (2017). Agricultural Commercialization: Risk Perceptions, Risk Management and The Role of Pesticides in Thailand. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, (38), 264-272.

- Rojda, G. E. (1997). *Principles of Risk Management and Insurance*. Amsterdam: Prentice Hall.
- Root, F. R. (1988). Environmental Risks and The Bargaining Power of Multinational Corporations. *International Trade Journal*, 3(1), 111-124.
- Santomero, A. M. (1997). Commercial Bank Risk Management: An Analysis of the Process. *Journal of Financial Services Research*, 12(2), 83-115.
- Sencer, M. (1989). *Toplum Bilimlerinde Yöntem*. İstanbul: Beta Basım Dağıtım.
- Shapiro, A. C. (1999). *Foundations of Multinational Financial Management*. USA: Sons Inc.
- Shenkir, W. G. & Walker, P. L. (2007). *Enterprise Risk Management: Tools and Techniques For Effective Implementation*. Virginia: University of Virginia Institute of Management Accountants.
- Sıray, E., Göğüs, A., Özdemir, F., Sayılı, M., Altıntaş, A. ve Altıntaş, G. (2015). Fındık Yetiştirilen Üreticilerin Bitkisel Ürün Sigortası Uygulamalarına Yönelik Yaklaşımı: Ordu ve Trabzon İlleri Örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 21(1), 27-38.
- Sulewski, P. & Kloczko-Gajewska, A.(2014). Farmer's Risk Perception, Risk Aversion and Strategies to Cope With Production Risk: an Empricial Study From Poland. *Studies in Agricultural Economics*, 116, 140-147.
- Taner, B. ve Akkaya, G. C. (2004). *Sermaye Piyasası Faaliyet Alanı ve Menkul Kıymetler*. İzmir: Birleşik Matbaacılık.
- Tang, N. Y. G. & Shum, W. C. (2003). The Relationships Between Unsystematic Risk, Skewness and Stock Returns During Up and Down Markets. *International Business Review*, 12(5), 523-541.
- Tanrıöven, C. ve Aksoy, E. E. (2011). Sistematik Riskin Belirleyicileri: İMKB’de Sektörel Karşılaştırma. *Muhasebe ve Finansman*, 51, 119-138.
- TDK. (1998). *Türkçe Sözlük* (Cilt 2). Ankara: AKDITYK.
- TEK, Ö. B. (1997). *Pazarlama İlkeleri*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Tevfik, A. T. (1997). *Risk Analizine Giriş*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.

- Tezel, N. (2000). Bankacılık Risk Alma Isidir. O Zaman Risk Yönetimine Artan Önemle Yaklaşım Nedendir? *Active Bankacılık ve Finans Makaleleri*, 43-46.
- Torben Juul Andersen vd. (2014). *Managing Risk And Opportunity: The Governance of Strategic Risk Taking*. Oxford University Press.
- Treasury, H. (2004). *The Orange Book Management of Risk - Principles and Concepts*. HM Treasury.
- Türko, R. (2002). *Finansal Yönetim*. İstanbul: Alfa Yay.
- Usta, Ö. (2002). *İşletme Finansı ve Finansal Yönetim*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Uzunoğlu, E. ve Öksüz, B. (2008). Kurumsal İtibar Riski Yönetimi: Halkla İlişkilerin Rolü. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademi Dergisi*, 5(3), 111-123.
- Vaughan, E. J. & Vaughan T. M. (2008). *Fundamentals of Risk and Insurance*. USA: John Wiley & Sons.
- Waters, D. (2007). *Supply Risk Management, Vulnerability and Resilience in Logistics*. Great Britian: Kogan Page.
- Wells, W. D. & Prensky, D. (1996). *Consumer Behavior*. John Wiley and sons.
- Whelan, K. (2009). *Containing Systemic Risk*. European Parliament, Directorate General for Internal Policies, Economic and Monetary Affairs.
- Winger, B. J. & Mohan, N. (1997). *Principles of Financial Management*. New York.
- Yarız, A. (2011). *Bankacılıkta Risk Yönetimi: Risk Matrisi Uygulama*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yeung, R. M. W. & Morris, J. (2006). An Empirical Study of the Impact of Consumer Perceived Risk on Purchase Likelihood: A Modelling Approach. *International Journal of Consumer Studies*, 30, 294-305.
- Yumlu, K. (1994). *Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları*. İzmir: Nam Basım Ltd.
- Yurtlu, Y. B., Demiryürek, K., Bozoğlu, M. ve Ceyhan, V. (2012). Çiftçilerin Tarım Makineleri Kullanımına İlişkin Risk Algıları . *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* , 49(1), 93-101.

Yüzbaşıoğlu, A. (2003). Risk Yönetimi ve Bankaların Denetimi. *Risk Yönetimi Konferansı*. İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

TUİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=88&locale=tr>, (28.05.2018)

TUİK (2018a), <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=88&locale=tr>, (28.05.2018).

TUİK (2018b), <http://rapory.tuik.gov.tr/30-05-2018-01:36:58-261384842237899450491640618.html>, (30.05.2018).

TUİK (2018c), <http://rapory.tuik.gov.tr/30-05-2018-01:35:43-130206243910121324571813484529.html>, (30.05.2018).

TUİK (2018d), <http://rapory.tuik.gov.tr/30-05-2018-01:45:30-137629322318336907150017542.html>, (30.05.2018).

TUİK (2018e), <http://rapory.tuik.gov.tr/30-05-2018-04:53:59-177149598916415335422023376502.html>, (30.05.2018).

TUİK (2018f), <http://rapory.tuik.gov.tr/30-05-2018-06:49:29-539611114522583827753652309.html>, (30.05.2018).

TUİK (2018g), <http://rapory.tuik.gov.tr/30-05-2018-06:30:48-1380309970689067909116021494.html>, (30.05.2018).

<http://www.egcyo.com/tr/yatirimci-iliskileri/kurumsal-yonetim/risk-yonetimi>, (23.06.2018).

<https://en.wikipedia.org/wiki/risk> (25.11.2017).

<https://www.casact.org/area/erm/overview.pdf> (15.05.2018).

<http://www.businessht.com.tr/piyasalar/haber/1539855-likidite-riski-nedir> (15.05.2018).

<http://www.kursunkalem.com/iktisat-terimi/muhasebe-riski> (15.05.2018).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a1edd1a1b8fc0.38385084 , (28.11.2017).

<https://eksisozluk.com/olasilik—86376>, (28.11.2017).

<https://www.investopedia.com/terms/s/sovereignrisk.asp> , (11.05.2018).

http://taz.vvsebank.se/cgi-bin/pts3/mc1/mb/mblib.../CRIS_method.pdf,
(22.08.2010).

<http://www.ismailunlu.com/itibar-nedir-nasil-elde-edilir>, (15.05.2018).

[http://www.eksisozluk.com/yasal risk](http://www.eksisozluk.com/yasal_risk) (14.05.2018)

<http://ekutup.dpt.gov.tr/iller/afyon/1996.pdf>, (30.05.2018)

https://www.ankaratb.org.tr/mobile/haber_goster.php?Id=346, (28.05.2018)